

Konsensus i konflikt

Sosiale representasjoner av ulv

Helene Figari

Masteroppgave i sosiologi

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

Mars 2008

Sammendrag

Samfunnsvitenskapelig forskning på rovdyrfeltet har i all hovedsak vært opptatt av å forklare motstridende holdninger til rovdyr. I denne studien settes det spørsmålsteget ved konfliktperspektivet som enerådende plattform for studier av menneskers forhold til rovdyr, nærmere bestemt ulv. Ved å erstatte studier av *holdninger* med studier av *sosiale representasjoner*, har målet vært å undersøke hva lekfolk tenker om ulv, snarere enn hvorfor noen erklærer seg som tilhengere og andre som motstandere av det store rovdyret.

Forskningsspørsmålet er todelt. For det første: Hva kjennetegner lekfolks forståelse av hva ulven *er* og *representerer*? For det andre: Har de som har uttalt positive og negative holdninger til ulv også ulike sosiale representasjoner av det samme dyret? En analyse av fokusgruppeintervjuer med lokale innbyggere i to berørte områder i Øst-Norge, avdekker en kjerne av felles forståelse av fenomenet ”ulv”. Uavhengig av gruppetilhørighet og ståsted i rovdyrkonflikten, deler informantene sentrale forestillinger om ulvens egenskaper og atferd. De intervjuede beskriver således predatoren som essensielt vill og ren; et autonomt dyr som ideelt sett er uberørt av menneskenes sosialisering av levende og fysiske omgivelser. Videre fremhever de ulvens sosiale egenskaper og evne til å samarbeide med sine artsfeller. I kombinasjon med kløkt og fysisk styrke gjør dette predatoren til et potent og overlevelsesdyktig dyr, og til en jeger uten sidestykke i den norske faunaen. Kort sagt fortøner den seg som en ”topp på naturen”, slik en av intervjupersonene formulerte det. Som sosialt objekt utfordrer eller konsoliderer imidlertid rovdyrets nærvær forskjellige gruppers representasjoner av det lokale landskapet, samt menneskene og dyrene som lever der. Analysen av sosiale representasjoner av ulv viser således at det ikke er gruppeavhengige, motstridende definisjoner av predatorens vesen som ligger til grunn for ulvekonflikten, men ulike vurderinger av om den hører hjemme i de østnorske skogene. Mens det forhandles om ulvens plass og tilhørighet, tas dyrets egenart for gitt. Av dette fremgår det at studier av sosiale representasjoner, i motsetning til holdningsundersøkelser, fanger både felles forståelse og konflikter i den sosiale tenkningen. Å anvende dette verktøyet på rovdyrfeltet har gjort det mulig å si noe om, ikke bare de meningsforskjellene som kommer til uttrykk, men også hvorvidt det finnes en form for bredere kulturell forståelse av ulv som forener folk på begge sider av den åpenlyse konflikten.

Innhold

Sammendrag	3
1 Bakgrunn og problemstilling	7
Ulv i Norge	7
Samfunnsvitenskapelig forskning på rovdyrfeltet	10
Problemstilling	15
2 Teorien om sosiale representasjoner	17
Vitenskapsteoretisk forankring	17
Folkelig kunnskap	21
Objektivering og figurativt skjema	23
Perifere og sentrale deler av en sosial representasjon	27
Noen kritikker rettet mot teorien om sosiale representasjoner	31
3 Å sanke forestillinger	34
Om forholdet mellom teori og data	34
Forarbeid	36
Studieområde	39
Fokusgrupper	40
Mine informanter	43
Intervjuene	45
Fra gruppefortellinger til sosiale representasjoner	49
4 Delte forestillinger om ulv	52
Overlegen ulv	53
Sosial ulv	57
Vill ulv	61
Ren ulv	65

5	Representasjoner i konflikt	71
	Harmonerende eller malplassert ulv?	72
	Ekte ulv?	76
	Truet eller truende ulv?	80
	Farlig ulv?	86
6	Rom for konsensus	90
	Essensen av det ville	91
	Holdninger, verdier og representasjoner	93
	Fortellinger om mennesker og representasjoner av dyr	96
	 Litteratur	 101
	Vedlegg I Min intervjuguide	107
	Vedlegg II Prosjektgruppens intervjuguide	109
	Vedlegg III Informasjonsskriv	111

1 Bakgrunn og problemstilling

For oss mennesker representerer ulven noe mer enn en biologisk organisme. I den grad vi tillegger den bestemte egenskaper; konstruerer og viderefører meninger, myter og forestillinger om det store rovdyret, har vi å gjøre med et sosialt fenomen. Vitenskapelig sett kan ulven beskrives og klassifiseres på en rekke ulike måter, for eksempel anatomisk, artsmessig og i forhold til reproduksjon, geografisk spredning og sosial organisering. Samtidig er det rimelig å anta at det finnes en mer folkelig forståelse av dyret som ikke nødvendigvis stammer fra eller gjenspeiler den vitenskapelige.

Med utgangspunkt i analyser av fokusgruppeintervjuer med folk i to ulveområder på Østlandet, og med teorien om sosiale representasjoner som rammeverk, har jeg forsøkt å undersøke hva som kjennetegner folkelig forståelse av ulv. Har vi å gjøre med felles grunnleggende forestillinger, eller snarere sterkt divergerende og gruppespesifikke representasjoner¹? Masteroppgaven er en del av et pågående prosjekt ved Norsk institutt for naturforskning, *Rovvilt og samfunn, del II* (RoSa II). I den forbindelse har jeg hatt gleden av å samarbeide med de to sosiologene Ketil Skogen og Olve Krangle, samt medstudent Silje Skuland.

Ulv i Norge

Etter en langvarig og iherdig utryddingsprosess døde den opprinnelige norsk-svenske ulvestammen ut på slutten av 1960-tallet, eller begynnelsen av 1970-tallet (Wabakken, Aronson, Strømseth, Sand, Svensson og Kojola 2007:11). I en trettiårsperiode var det så godt som tomt for ulv i Skandinavia. Innvandrende enkeltdyr fra de finsk-russiske skogene sørget imidlertid for en reetablering og oppblomstring av en ny skandinavisk ulvebestand utover 1990-tallet. Utbredelsen har siden den gang vært konsentrert til skogområdene i Sør-

¹ I oppgaven bruker jeg ord som *representasjoner, forestillinger, idéer og folkelig forståelse eller -kunnskap* om hverandre. Alle begrepene er uttrykk for det samme. "Forestilling" er etter mitt syn en god norsk oversettelse av det franske "représentation", slik det anvendes innenfor samfunnsfagene. Likevel kan det være hensiktsmessig å beholde representasjonsbegrepet, både fordi det springer ut av en bestemt fagtradisjon, og fordi det i denne konteksten uttrykker et helhetlig sett av bilder og idéer som flettes sammen til en slags hverdagsteori om et bestemt sosialt objekt. Det er derfor vanlig å snakke om *en* sosial representasjon en gruppe mennesker har av en bestemt ting. Slik bruker også jeg termen. Likevel består altså en representasjon av en rekke elementer, eller idéer. For å gjøre språket, og dermed også innholdet i det som blir sagt, lettere tilgjengelig, har jeg tatt meg den friheten å vekselvis bruke de andre begrepene om både helhetlige representasjoner, og elementer av disse.

Skandinavia, nærmere bestemt Värmland, Örebro og Dalarnes län i Sverige, samt Hedmark, Akershus og Østfold fylke i Norge. Vinteren 2006/2007 ble det registrert mellom 127 og 146 stasjonære ulver i Norge og Sverige. Av disse hadde 94 individer tilhold i Sverige, 18-24 i grensetraktene mellom de to landene og 15-17 utelukkende i Norge (Wabakken m.fl. 2007).

Ulvens tilbakevending til norske trakter har ikke gått upåaktet hen. Overalt hvor den har etablert seg har det brutt ut konflikter mellom motstandere og tilhengere, mellom forvaltere og sauebønder, mellom rovviltforskere og lokale innbyggere, for å nevne noen. Sprikende holdninger til hvordan vi som mennesker skal forholde oss til og forvalte rovdyrbestanden har i den samme tidsperioden vært opphav til heftige debatter i det offentlige rom.

I følge en meningsmåling fra 2002, uttalte 32 prosent av den norske befolkningen at de ønsket å redusere eller fjerne ulvebestanden helt. De resterende 68 prosentene ga uttrykk for at de ønsket flere ulver, eller syntes den daværende bestanden var akseptabel (Bjerke, Skogen og Kaltenborn 2002:13). Det ser med andre ord ut til at majoriteten av den norske befolkningen er positive til å ha ulv i norsk natur. Siden 1990-tallet har nivået på konfliktene rundt store rovdyr likevel vært så høyt at Stortinget i 2002 ba Regjeringen om å legge frem en ny stortingsmelding om rovviltforvaltningen. Målet var å finne frem til virkemidler som kunne bidra til å redusere konfliktene, samtidig som bærekraftige bestander av store rovdyr opprettholdes. Det siste inngår som en del av en mer generell målsetning om bevaring av det biologiske mangfoldet².

Stortingsmelding nr.15 (2003-2004), *Rovvilt i norsk natur*, fastsetter blant annet nasjonale bestandsmål for de ulike artene av rovvilt. For ulv gjelder målet om tre årlige ynglinger innenfor et gitt forvaltningsområde på Østlandet³. De tre ulveflokkene skal være ”helnorske”, hvilket innebærer at familiegrupper som har etablert seg i grenseområdene mellom Norge og

² Den 27. mai 1986 ratifiserte norske myndigheter Bern-konvensjonen om vern av ville europeiske planter og dyr. Avtalen inneholder krav til bevaring av flora og fauna i deres naturlige leveområder (herunder artene gaupe, jerv, bjørn, ulv og kongeørn), og angir hvilke minstepforpliktelser Norge har i arbeidet med å ta vare på rovvilt (Stortingsmelding nr.15 2003-2004). Nøyaktig hva som regnes for å være en levedyktig bestand, hvor rovdypene skal leve og hvordan de skal forvaltes, er imidlertid opp til norske myndigheter å avgjøre (Krange og Skogen 2003).

³ Forvaltningsområdet for ulv er den geografiske sonen der myndighetene har bestemt at ulven skal få leve og formere seg. Området omfatter hele Østfold fylke, hele Oslo fylke, Akershus fylke med unntak av kommunene Hurdal, Eidsvoll, Nannestad, Gjerdrum og Nittedal øst for Nitelva samt Hedmark fylke med unntak av kommunene Nord-Odal, Stange, Hamar, Løten, Ringsaker, Åsnes vest for Glomma, Våler vest for Glomma, Elverum vest for Glomma, Åmot vest for Glomma, Stor-Elvdal, Rendalen, Engerdal, Folldal, Alvdal, Tynset, Tolga og Os (Innst.S.nr.174 2003-2004).

Sverige ikke regnes som en del av den norske bestanden. Utenfor forvaltningsområdet for ulv skal det raskt kunne iverksettes felling av par som viser tegn til å etablere revir (Innst.S.nr.174 2003-2004).

Etter nærmere fastsatte kriterier, og dersom bestandsmålet er nådd, kan myndighetene i tillegg åpne for lisensjakt⁴ på ulv innenfor det definerte forvaltningsområdet. Hensikten er i begge tilfeller å begrense omfanget av skader på husdyr og tamrein. Samtidig presenteres lisensjakt som et av flere konfliktdempende tiltak, ettersom involvering av lokale jegere i slik skadefelling vil styrke den lokale deltakelsen i rovviltforvaltningen (Stortingsmelding nr.15 2003-2004: kapittel 6, del 8).

Med så presise mål for bestandsstørrelse og geografisk utbredelse, følger også behovet for detaljert kunnskap om antall, utvikling og utbredelse. Ulvestammens størrelse, lokalisering og reproduksjon dokumenteres gjennom registreringer av spor i snø, radiomerking av dyr og DNA-analyser av ekskrementer, blod og hår (Wabakken m.fl. 2007:13). Dette arbeidet finansieres i all hovedsak av Direktoratet for naturforvaltning, mens biologer tilknyttet ulike forskningsmiljøer har ansvaret for innsamling, tolking og systematisering av data. Innsamlingsbiten involverer også frivillige, lokale aktører som for eksempel deltar i sporregistreringer, innfanging og radiopeiling av ulv; også dette med tanke på å redusere eller forebygge konflikter mellom forvaltere og forskere på den ene siden, og den berørte lokale befolkningen på den andre.

Begrepet ”konflikt” er således blitt ulvens faste følgesvenn. I offentlige meningsutvekslinger om rovdysaken manes det frem et bilde av uforenlige synspunkter og dype splittelser mellom ulvehatere på den ene siden, og de som trykker rovdyyret til sitt bryst på den andre. Samfunnsvitenskapelig forskning har imidlertid slått fast at dette er en forenklet fremstilling. Folks relasjon til predatoren rommer både nyanser og ambivalens (se f.eks. Krange og Skogen 2003). Dessuten påvirkes holdninger til ulv av en rekke faktorer som ikke direkte har med det store rovdyyret å gjøre (Bjerke, Skogen og Kaltenborn 2003:38). En ting er sikkert; ulvens tilbakevending til norske trakter har satt sterke følelser i sving, med det resultat at den har fått en plass i rampelyset som fullstendig overskygger de andre rovdyyrene.

⁴ Lisensjakt er definert som felling av rovdyyr motivert av behovet for skadereduksjon. Alle jegere som har bestått skyteprøven for storviltjakt kan enkelt søke om slik lisens. Jakt på ulv begrenses imidlertid av årlige fastsatte kvoter. For vinteren 2007/2008 er kvoten fastsatt til fire dyr. I skrivende stund er to av disse felt (Direktoratet for naturforvaltning 2008a).

Samfunnsvitenskapelig forskning på rovdyrfeltet

Våren 1995 ble fjorten kanadiske ulver utplassert i Yellowstone nasjonalpark i USA. Tiltaket førte til intense konflikter i området, mellom representanter for miljøvernbevegelsen og det som ofte er blitt kalt ”the wise use movement”, en koalisjon av befolkningsgrupper med dype røtter i det vestlige USAs ruralsamfunn som ønsker å begrense den føderale kontrollen over naturressursene. Wilson (1997:457) argumenterer for at det er grunnleggende og generelle verdimotsetninger som er opphavet til de sterke reaksjonene på ulvens nærvær, mer enn spesifikke aspekter ved rovdyret som sådan. Ulven er blitt et potent symbol i en politisk krig om bruk av landområder.

For det første, hevder forfatteren, er tilgangen til makt ujevnt fordelt mellom de ulike grupperingene. Miljøvernere bosatt i rurale områder er ofte innflyttere med bakgrunn fra den urbane middelklassen. Forbindelser til mektige politiske og sosiale nettverk gir dem et fortrinn i forsøket på å påvirke føderale miljøpolitiske prioriteringer (Wilson 1997:459-461). For det andre har partene i konflikten motstridende idéer om privat eierskap. Miljøbevegelsen kjemper for økt offentlig styring av rurale landområder, inklusive integrering og opprettholdelse av bærekraftige rovdyrbestander. Såkalte ”wise users” ser til gjengjeld utsetting av ulv som et brudd på både lokal og privat råderett. De anser de lokale innbyggerne for å være de rettmessige eierne av rurale landområder. Utsetting og bevaring av rovvilt som utgjør en trussel mot husdyr og beiteområder betraktes dermed som et brudd på den lokale råderetten (Wilson 1997:461-463).

For det tredje er motstanderne i den lokale rovdyrkonflikten splittet i sitt syn på naturen, forklarer Wilson. I den miljøpolitiske tenkningen står ulven som et mektig symbol på vill natur. Det knyttes forventninger til at den overlegne predatorens tilstedeværelse vil sørge for restaurering av et landskap i ubalanse, der elg, rådyr og bison har fått lov til å formere seg fritt. Miljøbevegelsens meningsmotstandere forstår derimot menneskelig utnyttelse av de samme landområdene som en uunnværlig brikke i den økonomiske utviklingen i det vestlige USA, og mener at miljøvern kan gå hånd i hånd med økonomisk vinning. Wilsons hovedanliggende er med andre ord å vise at ulvens entré har ført til at latente, grunnleggende verdimotsetninger har kommet til overflaten, og at rovdyrkonflikten i Yellowstone dypest sett handler om ulike syn på fremtiden til det vestlige USAs ruralsamfunn (Wilson 1997:464-465).

Inspirert av Wilsons vekt på verdiforskjeller som bakenforliggende faktor i rovviltkonflikter, har Bjerke og Kaltenborn (1999:415) undersøkt om det finnes en statistisk sammenheng mellom definerte, grunnleggende menneskelige verdier og holdninger til rovdyr blant sauebønder, naturforvaltere og biologer. De antar at slike verdier står i et hierarkisk og kausalt forhold til adferd og holdninger, i den forstand at de siste er et resultat av de første (Kaltenborn og Bjerke 2002:55). Mens majoriteten av sauebøndene uttrykte negative holdninger, hadde de fleste biologene og naturforvalterne et positivt syn på rovdyr. Videre fant forfatterne at negative holdninger til rovdyr er forbundet med verdier knyttet til ”sikkerhet” og ”tradisjon”, mens de som har positive holdninger til rovdyr skårer høyest på verdier som har med ”åpenhet for endring” og ”natur” å gjøre (Kaltenborn og Bjerke 2002).

Kaltenborn og Bjerke konkluderer imidlertid med at de definerte grunnverdiene i liten grad kan forklare forskjellene i uttrykte holdninger. For det første er de statistiske sammenhengene svake. For det andre viser analysen at de ulike respondentgruppene har nokså like verdistrukturer. Selv om sauebønder med positive holdninger til rovdyr utgjør et mindretall, ser det ut til *årsaken* til at de har positive holdninger er de samme som for den store majoriteten av forvaltere og biologer som har et rovdyrvennlig syn. Også de som har negative holdninger vektlegger de samme verdiene, uavhengig av om de er bønder, forvaltere eller biologer. En annen måte å si dette på er at basisverdier har liten direkte effekt på holdninger til rovdyr. Det som imidlertid fanger forfatternes oppmerksomhet, er at *naturdimensjonen* er den som slår sterkest ut, hele materialet sett under ett. Selv om de med positive holdninger skårer høyest på verdier knyttet til natur, slår dimensjonen også sterkt ut blant de med negative holdninger. Det kan altså virke som om alle respondentene er opptatt av miljøet, men at slike verdier tillegges ulik mening i de forskjellige gruppene (Kaltenborn og Bjerke 2002:59-60). Sagt med andre ord ser det ut til at både negative og positive holdninger til rovdyr begrunnes ut fra hensynet til naturen, men på forskjellig vis.

Bjerke og Kaltenborn introduserer derfor en mellomliggende variabel, definert som grad av ”økosentrisk” og ”antroposentrisk” orientering. I henhold til den første orienteringen veier hensynet til naturen og miljøet tyngre enn menneskenes egeninteresse. Det antroposentriske synet setter derimot menneskelige interesser først, og miljøvern vektlegges kun i den grad det tjener disse interessene (Bjerke og Kaltenborn 1999:416). Undersøkelsen viser at det er en positiv sammenheng mellom antroposentrisk orientering og negative holdninger til store rovdyr. Likeledes korrelerer økosentrisme med positive holdninger. Sauebøndene skårer

således lavest på økosentrisme og høyest på antroposentrisme, mens forholdet er det motsatte for forvaltere og biologer. Litt forenklet betyr dette at alle respondentene er opptatt av verdier knyttet til natur, men at motivasjonen for å være det varierer, avhengig av om man setter hensynet til miljøet eller mennesker først. Forfatterne mener at resultatene av undersøkelsen passer inn i en kognitiv hierarkisk modell, der miljøorientering trer inn som en mellomliggende faktor mellom felles grunnverdier og ulike holdninger til rovdyr (1999:419).

Akkurat som i Norge, ble det i Frankrike på begynnelsen av 1990-tallet slått fast at grupper av ulv på nytt hadde slått seg ned i østlige deler av landet. Etter å ha blitt fullstendig utryddet på slutten av 1920-tallet, ble det store rovdyret nå stadig observert i de deler av Alpene som ligger langs den italienske grensen. De franske myndighetenes beskyttende linje overfor ulven ble møtt med sterke protester fra de franske bøndenes interesseorganisasjoner, og resulterte i det Campion-Vincent (2002) beskriver som en politisk krise.

Et av de berørte alpeområdene, Vanoise nasjonalpark, har siden den gang vært preget av strid mellom det Mauz (2002, 2005) kaller for *lykofobe* (ulvefiender), primært representert ved lokale bønder og jegere, og *lykofile* (ulvevenner), som for eksempel naturvernere og lokale miljøforvaltere⁵. I likhet med Wilson, betrakter Mauz rovdyrdebatten som en aktualisering av latente sosiale konfliktlinjer. Forfatteren skiller mellom ”lokale” og ”lærde” forståelser av ville dyr. Lokale bønder og jegere har en oppfatning av at ville dyr, i motsetning til tamme dyr, er svært sky og holder til i områder fjernt fra mennesker, for eksempel i utilgjengelige og høytliggende fjellstrøk. For naturvernere og naturforvaltere fremstår derimot ville dyr først og fremst som autonome og autoktone, det vil si uavhengige og opprinnelige. De vurderes altså ikke ut fra om de har tilhold i fjerntliggende eller nærliggende områder, eller om de skyr mennesker eller ikke, ettersom det er de ville dyrene og ikke menneskene som anses å ha Alpene som sitt naturlige leveområde (Mauz 2002:200).

Mauz’ hovedpoeng er at ulvens nærvær har blottlagt en konflikt mellom to kulturer, det vil si mellom de lærdes og de lokales tilnærming til *det ville*. Hun legger vekt på at den historisk og lokalt forankrede distinksjonen mellom det ville og det domestiserte er fundert i akkumulerte erfaringer. Det er disse erfaringene, og ikke overførte mentale representasjoner som ligger til grunn for de lokales forståelse av ville dyr (Mauz 2005:40). For eksempel har gemsen

⁵ I Frankrikes mange naturreservater og nasjonalparker utgjør skogvoktere og naturoppsynsmenn en nokså stor yrkesgruppe som er godt synlig i lokalsamfunnet.

tradisjonelt hatt tilhold i svært utilgjengelige områder av alpene. Den har da også vært et sjeldent syn. På bakgrunn av slike erfaringer har lokalfolk gitt den status som både sjelden, sky og tilbaketrukket.

I likhet med Mauz, har O'Rourke (2000) vært opptatt av forståelser av ville dyr. Hun betrakter imidlertid disse som mentale konstruksjoner, og omtaler dem som "sosiale representasjoner". På bakgrunn av observasjoner og intervjuer med jordbrukere, jegere og turister i Cévennes nasjonalpark i Sørvest-Frankrike, trekker hun den slutningen at det har funnet sted en endring i folks oppfatninger av hva ville dyr er, særlig store rovdyr. Mer presist mener hun at den tradisjonelle, jordbruksorienterte forestillingen om at ville dyr ville dyr utgjør en trussel mot domestisering, er i ferd med å erstattes med en urban fascinasjon for autentisk natur og vilt liv. Store rovdyr, ikke minst ulven, får rollen som ambassadører for og symboler på det naturlige og det ville (O'Rourke 2000:1).

Den romantiske forestillingen om rovdyr lever imidlertid side om side med en allmenn erkjennelse av at de ville dyrene kontrolleres av mennesker, gjennom radiomerking, overvåking og utplassering i reservater, forklarer O'Rourke. Hun heller derfor til den oppfatning at idéen om *det ville* har fått et nytt innhold i det hun omtaler som "det postmoderne samfunnet". Sivilisasjon og domestisering har tradisjonelt vært definert som motsatsen til natur og vilt liv. I postmoderniteten forstås derimot naturen som en del av sivilisasjonen. En ny form for domestisering har funnet sted – en som dyrker vilt liv. Det ville har dermed blitt en del av det domestiserte, hevder O'Rourke (2000:161).

Bobbé (2000) setter spørsmålstegn ved denne distinksjonen mellom nye og tradisjonelle kulturer og forståelser av *det ville*. Hvem har sagt at moderne kulturer ikke definerer disse dyrene som en trussel mot menneskenes samfunn? I følge den franske antropologen er konflikten snarere et uttrykk for at det regjeres to motstridende forståelser av hvordan rovdyrtrusselen skal håndteres: Den ene – den nye – er knyttet til en idé om forebyggende regulering, basert på overvåking og forsøk på å predikere dyrenes adferd gjennom for eksempel radiomerking. Målet er altså å holde situasjonen under kontroll. I følge den tradisjonelle forståelsen handler det derimot om skadereduksjon; om å holde trusselen, de ville dyrene, på trygg avstand. Det er meget mulig at den såkalte "postmoderne" (jfr. O'Rourke), romantiske forestillingen om store rovdyr går hånd i hånd med forestillingen om *det ville* som noe kunstig, knyttet til erkjennelsen av at rovdyrene radiomerkes, overvåkes og

gis kallenavn. Heller enn å snakke om en ny forståelse av hva vilt liv er, forsøker imidlertid Bobbé å vise at slike endrede forestillinger simpelthen er uttrykk for nye måter å regulere forholdet til truende ville dyr på. Fremfor å utrydde dem eller forsøke å holde dem på avstand, får de status som lovlige og vernede. Like fullt forblir de totalt underlagte menneskenes kontroll.

Gjennom undersøkelser av rovviltkonflikten i Norge, har Skogen og Krangle vist at motstridende holdninger til rovdyr langt på vei kan forklares ut fra strukturelle faktorer som bosted, sosial klassetilhørighet, og utdanning. De sterkeste rovdryrmotstanderne er rurale gutter og menn med arbeiderklassebakgrunn eller tilknytning til primærnæringene (Skogen 2001:5/11). Samtidig forkludres disse skillelinjene av det forfatterne, i et eksempel fra Stor-Elvdal kommune i Østerdalen, omtaler som en *anti-rovdryrallianse* mellom lokale jegere, grunneiere og sauebønder (Skogen og Krangle 2003). Dette er grupper som i utgangspunktet har dels motstridende økonomiske interesser. For eksempel må lokale jegere, som ikke selv er grunneiere, punge ut for jaktrettigheter. Pengene kommer de som eier grunnen til gode. Alle har de imidlertid det til felles at de tolker ulvens nærvær og vernede status som et symbol på urban inntrengen, en trussel mot det rurale og rustikke levesettet (Skogen og Krangle 2003:318). Her som i Yellowstone (Wilson 1997) er det fienden fra byen, mer enn dyret som sådan, som er skyteskive for den lokale rovdryrmotstanden.

By/bygd-dimensjonen er med andre ord høyst tilstedeværende i det Skogen m.fl. (2008:106/126) beskriver som en *symbolsk kamp* mellom urbane eliter og rurale befolkningsgrupper. Motsetningene kommer blant annet til uttrykk i form av narrative konstruksjoner. En komparativ studie viser at norske rovdryrmotstandere og ulvevenner trekker på fortellinger som er påfallende like de man møter hos tilsvarende grupperinger i Frankrike (Skogen m.fl. 2008). I Østerdalen, så vel som i de franske alper, verserer rykter om konspirerende forvaltningsagenter, politikere og miljøforkjempere som i all hemmelighet skal ha utplassert ulv. Ryktene tas til inntekt for den rovdryrfiendtlige diskursen, der predatoren presenteres som en trussel mot lokale jegere og bønder.

Likeledes har det blant ulvens erklærte beskyttere oppstått en myte om at problemer med rovdyr primært skyldes bakstreverske, stae og late bønder, som ikke gidder å passe buskapen sin skikkelig. Interessant nok mener både norske og franske ulveforkjempere at uforsvarlig husdyrhold på utmark bare forekommer i deres eget hjemland, og at rovdryrtrusler håndteres

mye bedre av bønder i andre land. Denne fortellingen har fotfeste i miljøbevegelsen, sentralforvaltningen og blant biologer. Den gjenspeiles i mediene, og innehar i følge forfatterne en hegemonisk posisjon. Anvender man Bourdieus terminologi, har den urbane middelklassen *symbolsk makt* på rovdyrfeltet (Skogen m.fl. 2008:126-130). Rykter om utsetting av ulv har derimot sitt utspring i lokale motstandsallianser, og kan forstås som en form for *kulturell motstand*, det vil si et svar og en utfordring til rådende elites definisjonsmakt (Skogen m.fl. 2008:122-124).

Til tross for åpenbare konflikter og kvasse motsetninger mellom by og land, lærde og lokale, middelklasse og arbeiderklasse, illustrerer Krange og Skogen at folks relasjon til ulv også rommer både nyanser og ambivalens. Under et feltarbeid i Østerdalen la for eksempel sosiologene merke til at jegere med klart negative synspunkter på ulvens nærvær i området, likevel uttrykte beundring og fascinasjon når de snakket om det store rovdiret. Jegerne fremhevet spesielt dyrets fabelaktige jaktalent, en ferdighet de selv tilstreber (Krange og Skogen 2003:14). Hvis disse informantenes synspunkter på ulven ene og alene hadde vært et produkt av deres posisjon i rovviltkonflikten, det vil si en gjenspeiling av deres forhold til sentrale myndigheter, naturvernbevegelsen, biologer og byfolk, hadde de neppe hatt noen grunn til å omtale det store rovdiret i rosende ordlag. Forfatterne antyder med andre ord at folks relasjoner til ulv, foruten å gjenspeile dype sosiale skillelinjer, også kan tenkes å handle om noe annet.

Problemstilling

Den tidligere forskningen på rovdyrfeltet tar i all hovedsak utgangspunkt i motstridende holdninger til store rovdyr. Ved å legge til grunn et konfliktperspektiv, søker de ulike bidragsyterne å forklare årsakene til de kontroversene som har oppstått i kjølvannet av ulvens reetablering i Norge eller andre steder. Uavhengig av om forklaringene er knyttet til motstridende verdier, sosiokulturelle ulikheter eller forskjellige fortolkninger av ville dyr, er de tuftet på en antakelse om at folk er grunnleggende splittet i sin forståelse av fenomenet ”ulv”.

I denne studien stilles det spørsmålsteqn ved konfliktperspektivet som enerådende plattform for studier av menneskers forhold til rovdyr, nærmere bestemt ulv. Ved å erstatte studier av

holdninger med studier av *sosiale representasjoner*, er målet å undersøke *hva* lekfolk tenker om ulv, snarere enn *hvorfor* noen erklærer seg som tilhengere og andre som motstandere av rovdycet. Fremfor å ta uttrykte, kontrasterende holdinger til ulv for gitt, spørres det etter hvilke assosiasjoner, idéer og forestillinger dyret fremkaller hos lekfolk. Er den sosiale konflikten en gjenspeiling av konflikter mellom ulike forestillinger om ulven, eller har folk som står på hver sin side i ulvesaken en felles forståelse av predatoren? Sagt med andre ord: Refererer rovdycrvenner og skeptikere til to forskjellige dyr når de snakker om ulv, eller forholder de seg til en enhetlig tolkning av ett og samme dyr? Forskningsspørsmålet er således todelt. For det første: Hva kjennetegner lekfolks forståelse av hva ulven *er* og *representerer*? For det andre: Har de som har uttalte positive og negative holdninger til ulv også ulike sosiale representasjoner av ulv?

Studien er teoretisk og analytisk forankret i teorien om sosiale representasjoner. Neste kapittel er derfor viet Moscovici-skolens representasjonstenkning, samt noen tidligere studier av folkelig forståelse eller ”common sense”. I kapittel tre skisseres den praktiske gjennomføringen av undersøkelsen. I den forbindelse drøftes fokusgruppemetodens relevans for studier av sosiale representasjoner. Analysen av fokusgruppeintervjuer med folk i Halden og Trysil viser at informantene har en felles forståelse av ulvens vesen og adferd, uavhengig av hvilket standpunkt de har tatt i rovdycrsaken. Innholdet i disse delte⁶ forestillingene om ulv presenteres i kapittel fire. I kapittel fem behandles splittelser i den sosiale tenkningen om ulv. Det argumenteres i den sammenheng for at rovviltkonflikten kan forstås som en konflikt mellom de intervjuedes felles forståelse av ulv, og gruppeavhengige, motstridende forestillinger om det lokale landskapet, samt menneskene og dyrene som lever der. I det siste og konkluderende kapittelet drøftes resultatene i lys av den tidligere samfunnsvitenskapelige forskningen på rovdycrfeltet. Diskusjonen rommer også noen betraktninger rundt representasjonsperspektivets fruktbarhet for studier av menneskers forhold til store rovdycr, og for sosiologien generelt.

⁶ Når jeg snakker om ”delte” forestillinger, mener jeg idéer som er felles i den forstand at de deles av flere. Slik begrepet brukes her, må det ikke forveksles med ”splittede” eller ”motstridende”, som jo betyr nøyaktig det motsatte.

2 Teorien om sosiale representasjoner

Den franske sosialpsykologen Serge Moscovici regnes for å være pioneren på feltet for studier av sosiale representasjoner. Han presenterte for første gang begrepet i en avhandling om folkelig forståelse av psykoanalyse i 1976. I denne og en rekke senere publikasjoner fremstiller Moscovici studier av sosiale representasjoner som et alternativ og en motsats til holdningsstudier. Han omtaler begge som innfallsvinkler til å forstå og beskrive menneskers forhold til sosiale objekter og fenomener, men kritiserer holdningsbegrepet for å neglisjere uttrykte synspunkters sosiale og kontekstuelle forankring. Snarere inngår disse som elementer i en større sammenheng, bestående av representasjoner av eller forestillinger om den fysiske og sosiale virkeligheten (Wagner og Hayes 2005:116). I tråd med dette beskriver Moscovici sosiale representasjoner som '(...) kognitive systemer som følger sin egen logikk og har sitt eget språk (...) Det dreier seg ikke bare om "meninger om", "bilder av" eller "holdninger til", men om autonome "teorier" eller "kunnskapsgrener", rettet mot oppdagelse og organisering av virkeligheten' (Moscovici 1969:10, min oversettelse). Ettersom alle former for tenkning og kommunikasjon forutsetter en viss grad av enighet om hvordan verden ser ut, må representasjoner dessuten forstås som *sosiale*, både av opprinnelse og i sitt uttrykk.

Wolfgang Wagner understreker at "sosiale representasjoner" er beslektet med flere andre sosialpsykologiske begreper, som for eksempel schemata, scripts, scener og kognitive kart. De har alle det til felles at de forsøker å beskrive kognitive ovenfra-og-ned-prosesser, der folks virkelighetsforståelse struktureres innenfor bestemte kulturelle og sosiale rammer (Wagner og Hayes 2005:117). Han hevder imidlertid at teorien om sosiale representasjoner skiller seg fra de øvrige tilnærmingene ved å føre denne typen strukturert kunnskap tilbake til prosesser og strukturer i samfunnet, fremfor å begrense betingelsene for dannelsen av kunnskap til å omfatte møter mellom enkeltindivider. Kunnskap oppfattes med andre ord ikke alene som noe som konstrueres i den umiddelbare situasjonen, men også som et resultat av *a priori* kulturelle og sosiale begrensninger.

Vitenskapsteoretisk forankring

Ikke uten grunn omtales Moscovici og rekken av samfunnsvitere som har fulgt i hans fotspor gjerne som "neodurkheimianere". I artikkelen *Représentations individuelles et collectives*

(1968) skiller Durkheim mellom individuelle og kollektive representasjoner. Han beskriver de siste som upersonlige, autonome og overindividuelle. De fremstår som homogene og er felles for alle medlemmene av en gruppe, akkurat som språket (Moscovici 1993a:64). Durkheim mente at samfunnet har en like autonom eksistens som dets enkeltstående medlemmer. Slik de individuelle representasjonene utgjør den enkeltes bevissthet, er de kollektive representasjonene essensen av samfunnets erfaringer av og bevissthet om seg selv (Durkheim 1968:621).

Idéen om kollektive representasjoner er en av bærebjelkene i Durkheims forfatterskap og kommer spesielt til uttrykk i *Les formes élémentaires de la vie religieuse* (1912). I boka beskriver han religionen som en symbolsk kollektiv kraft (Deutscher 1984:77). Religionens essens, *det hellige*, tar form av en slags intrasubjektiv substans. Det er denne substansen som er de kollektive representasjonene. Det som holdes for hellig og som dyrkes gjennom representasjonene, er verken Gud eller naturkreftene, men selve samfunnet. For Durkheim tjener religionen som et eksempel på symbolske systemer som regulerer alle former for sosialt liv. Idéen om det hellige berører også ikke-religiøse sider ved samfunnslivet og utgjør grunnstenen i alle typer kollektive representasjoner. Det er dermed idéen om samfunnet i seg selv – dets hellige eksistens – som er den symbolske kraften bak alle kollektive handlinger: ”Selvsagt tror ikke soldaten som faller mens han forsvarer sitt flagg at han ofrer seg for et tøyestykke” (Durkheim 1912:260, min oversettelse).

I artikkelen *The phenomenon of social representations* (1984) beskriver Moscovici de sosiale representasjonene som et filter mellom oss mennesker og virkeligheten. Han hevder at vi kun kan erfare våre omgivelser symbolsk og selektivt, det vil si som representasjoner. Slik blir visse aspekter ved virkeligheten synlige, og fordrer respons i form av tenkning og handling, mens andre ting blir usynlige.

(...) so that a given class of persons, either because of their age (...) or because of their race, become invisible when, in fact they are staring us in the face. (...) This invisibility is not due to any lack of information conveyed to the eyeball, but a pre-established fragmentation of reality, a classification of the people and things which comprise it, which makes some of them visible and the rest invisible (Moscovici 1984: 4-6).

Moscovici viderefører dermed Durkheims vektlegging av det kollektivt symbolske aspektet ved representasjoner. For Moscovici dreier det seg også om *felles* representasjoner, ettersom persepsjon begrenses til å omfatte ”allerede etablerte fragmenter av virkeligheten”. Samtidig

åpner han for en konstruksjonistisk tilnærming til begrepet. Slik de presenteres her er representasjonene nødvendigvis et resultat av en skapelsesprosess, der enkelte aspekter ved omgivelsene trer frem fra skyggene og formes som elementer i den sosialt definerte virkeligheten. Følgende sitater levner liten tvil om at Moscovici, foruten å anta at de sosiale representasjonene legger føringer på individets persepsjon og handlinger, også anser dem for å være sosialt *konstruerte*:

Først og fremst antar vi at man ikke kan skille mellom individets (eller gruppens) ytre og indre univers, at subjektet og objektet ikke utgjør to adskilte enheter. Objektet er en del av en aktiv kontekst, i stadig bevegelse, ettersom det delvis unnfanges av personen eller gruppen i forlengelsen av deres handlinger. (...) Å ikke vedkjenne seg den representative aktivitetens skapende kraft, er det samme som å tro at det ikke finnes noen forbindelse mellom vårt "lager" av bilder og vår evne til å forestille oss ting (Moscovici 1969:10, min oversettelse).

Let us bear in mind that our representations are not bounded on the things and situations they mention, they are grounded on communication about these things and situations (Moscovici 1993b: 8).

Moscovicis hovedgrep består med andre ord i å anvendeliggjøre og tilpasse Durkheims representasjonsbegrep til nyere samfunnsvitenskapelig tenkning, ved å åpne for strukturasjon, endring og mangfold (Farr og Markova 1995:4). Overført fra studiet av tradisjonelle til moderne, fragmenterte samfunn, kan representasjoner ikke lenger sees som *kollektive* i Durkheims betydning av begrepet, det vil si felles for alle og dermed a-historiske. Snarere fremstår de som *sosiale* (Moscovici 1993a:82). Representasjonene er riktignok felles i den forstand at objekter og situasjoner får mening innenfor en kulturell og historisk ramme; men i det komplekse, moderne samfunnet må man ta høyde for variasjoner i representasjonenes opphav og uttrykk, både på individ- og gruppenivå, forklarer Moscovici. Videre blir det nødvendig å fokusere på kommunikasjonen, da det er gjennom denne det individuelle kan ta form som det sosiale, og *vice versa*. Siden forestillinger på denne måten både genereres og mottas, fremstår de ikke lenger som allerede etablerte – statiske – slik de gjorde i den klassiske durkheimianske tilnærmingen.

Ikke desto mindre er det Moscovici-skolens forankring i Durkheims sosiologi som plasserer teorien om sosiale representasjoner i grenslandet mellom sosialpsykologi og sosiologi. Med vektleggingen av sosiale og strukturelle betingelser for tenkning, fremstår representasjonsperspektivet som en *sosialisert sosialpsykologi* (Wagner og Hayes 2005:119). En av de mest markante neodurkheimianerne, Annamaria Silvana de Rosa, fremhever det

flerfaglige aspektet ved retningen, og tilføyer at i Frankrike betraktes sosialpsykologien generelt som ”sosiologiens søsterdisiplin” (De Rosa 1994:273).

I 1979 ble det for første gang arrangert et internasjonalt kollokvium i Paris der temaet var sosiale representasjoner. Samfunnsvitere fra ulike nasjoner, disipliner og tradisjoner deltok. Blant dem var også den norske sosialpsykologen Ragnar Rommetveit. I ettertid ble de ulike bidragene skrevet om og utgitt i bokformat (Farr og Moscovici 1984). Irwin Deutscher, amerikansk sosiolog med nær tilknytning til symbolsk interaksjonisme, forfattet i denne forbindelse en artikkel der han sammenligner det han kaller for ”den franske skolen” med symbolsk interaksjonisme og andre amerikanske fenomenologier (Deutscher 1984).

Amerikaneren karakteriserer neodurkheimianerne som ”ikonoklastiske”, i det de søker et alternativ til de mekaniske og behavioristiske forklaringene på menneskelig adferd og sosiale prosesser som dominerte samfunnsfagene på 50- og 60-tallet. Han plasserer av den grunn retningen i selskap med Frankfurterskolens kritiske sosiologi, sekstitallets radikale sosiologi og psykologi, etnometodologi, humanistisk sosiologi og psykologi, den fenomenologiske samfunnsvitenskapelige bevegelsen og symbolsk interaksjonisme (Deutscher 1984:75/98).

Deutscher beskriver neodurkheimianerne som en av flere sosialpsykologiske orienteringer som opprinnelig er utviklet av sosiologer. I den forbindelse nevner han blant annet Mead-orienterte forfattere som Manfred Kuhn, Erving Goffman og Herbert Blumer (Deutscher 1984:72). På samme måte som Durkheims betoning av det symbolske aspektet ved kollektive representasjoner har svært mye til felles med Meads ”verbalske symbol”, har teorien om sosiale representasjoner mange fellestrekk med den symbolske interaksjonismen og andre amerikanske fenomenologier, som for eksempel etnometodologien (Deutscher 1984:78/96).

Moscovici appears to share with the symbolic interactionists a processual view of human behaviour. It is a dialectic which challenges the statistical views so dominant in contemporary social science. (...) In Abrics own words, “A representation is both the product and the process of a mental activity by which an individual or a group reconstitutes the reality with which he is faced and attributes to it a specific meaning” (1976:106). This could be a direct quote from W. I. Thomas if the word “situation” was substituted for “representation” (Deutscher 1984:97).

Den amerikanske sosiologen mener likevel at konsekvensene av ulik historisk forankring er at neodurkheimianerne bærer med seg en tilknytning til det positivistiske og makrososiologiske synet på sosialt liv, mens den symbolske interaksjonismen står nærmere det subjektivistiske

og mikrososiologiske perspektivet. Til tross for at både durkheimianere og symbolske interaksjonister legger vekt på samspillet mellom produksjon og reproduksjon av sosiale strukturer, ser de første det som utenkelig at individet kan eksistere uavhengig av samfunnet det er et produkt av, mens de siste anser *primært* individet for å være en produsent av det samme samfunnet. ”Durkheim and Blumer agree as to the nature of a chicken and an egg; they do not agree on which comes first” (Deutscher 1984:92).

Folkelig kunnskap

Som forklart understreker neodurkheimianerne at forestillinger har et *sosialt* opphav. Dette synes kanskje innlysende for mange sosiologer, men er like fullt noe av det som skiller sosial representasjonsteori fra andre psykologiske og sosialpsykologiske tilnærminger til representasjonsbegrepet.

Moscovici og hans kolleger mener at det ikke er mulig å snakke om noen objektiv, ytre virkelighet – slik det gjerne gjøres i *klassisk* kognisjonsteori – ettersom omverden ikke kan skilles fra vår erfaring av den (Deutscher 1984; Moscovici 1984; Wagner og Hayes 2005). De mener at det ikke er den direkte relasjonen mellom en person og de fysiske omgivelsene som er opphavet til kunnskap, men at all forståelse er sosialt fundert, i den forstand at en persons forhold til et objekt defineres og formidles av hans eller hennes relevante andre. Det er gruppens felles etablerte representasjoner som ligger til grunn for den enkeltes forståelse av og samhandling med omverdenen.

Dette står også i kontrast til den såkalte ”lonely cognizer”-modellen, som sosialpsykologene Wolfgang Wagner og Nicky Hayes (2005:118-119) mener karakteriserer tradisjonell *sosial* kognisjonsteori, det vil si sosialpsykologi som befatter seg med persepsjon og tenkning i et gruppeperspektiv. Også her tar man utgangspunkt i den klassiske motsetningen mellom fenomener slik de fremstår i enkeltpersoners hode, og en tenkt ytre virkelighet. En persons indre erfaringer karakteriseres da som subjektive fordi de kan betegnes som ”riktige” eller ”gale” representasjoner av eksterne naturlige objekter. I psykologien bruker man i den forbindelse ofte begreper som ”cognitive biases”, ”subjective distortions” og ”affective tendencies” for å beskrive forholdet mellom erfaring og virkelighet (Moscovici 1984:4).

Wagner og Hayes (2005:119) hevder at representanter for tradisjonell sosial kognisjonsteori overfører slike prinsipper for individuell kognisjon til grupper av individer. I et slikt perspektiv tenker man seg at folk i felleskap tilpasser seg hverandres forståelse av de fysiske og sosiale omgivelsene. Ikke desto mindre forstås fortolkningene av omverdenen, selv om de er felles for flere, som mer subjektive enn en antatt objektiv virkelighet. Man opererer med andre ord fortsatt med et skille mellom ”riktige” og ”gale” virkelighetsoppfatninger, men nå på gruppenivå.

Det er denne idéen Moscovici vil til livs; idéen om en objektiv verden som er tilgjengelig for sansene, og som står i kontrast til både individuelle og felles fortolkninger av den samme virkeligheten. Vårt forhold til de ytre objektene kan aldri bli noe annet enn subjektivt, mener han. Forfatteren illustrerer dette ved å vise til René Magrittes berømte maleri ”La trahison des images” [bildenes bedrageri]. Maleriet forestiller en pipe og bærer underskriften ”Ceci n’est pas une pipe” [dette er ikke en pipe]. Bedrageriet består i at kunstneren skaper en illusjon om at maleriet er en representasjon av en virkelig pipe, og at denne representasjonen er mindre ”ekte” enn den antatt virkelige pipen den referer til. I virkeligheten er den malte pipen et bilde av *representasjonen* ”pipe”. Den eneste formen for ”virkelighet” som er involvert her, påpeker Moscovici, er maleriet som henger i et museum (Moscovici 1984:6).

Som nevnt har Moscovici vært opptatt av å utforme et analytisk verktøy med potensial til å pløye dypere enn holdningsbegrepet. Det siste beskriver han som statisk og fragmentert (Moscovici 1963; Wagner og Hayes 2005:116). ”Er svarene i en spørreundersøkelse å forstå som atferd i miniatyrutgave, kopier av virkeligheten, eller elementer i et folkelig kunnskapssystem?”, spør han (Moscovici 1969:7). Moscovici heller definitivt til det siste, men hva slags kunnskap er det snakk om?

Selv om virkeligheten, i følge de franske neodurkheimianerne, ikke kan skilles fra våre representasjoner av den, står individuelle erfaringer i kontrast til de representasjonene som deles av gruppen; det som blir tatt for gitt, det selvfølgelig. Moscovici snakker i denne forbindelse ofte om ”le sens commun”, eller ”common sense” (f.eks. 1976 ; 1993a; 1969).

Ved å hente frem Durkheims glemte begrep [kollektive representasjoner], ønsker vi å unngå et for statisk og fragmentert syn på den sosiale diskursens univers, og insistere på muligheten til å vitenskapelig analysere såkalt *common sense* (Moscovici 1969:7, min oversettelse).

På norsk snakker vi om ”folkevett”, ”sunn fornuft” eller ”folkelig forståelse”. Wagner og Hayes (2005:118) bruker begrepet *det intersubjektivt gitte* for å beskrive det samme. Individets erfaringer fremstår som individuelle og subjektive kun i den grad de holdes opp mot og fremtrer som avvikende i forhold til denne bakgrunnen.

Det er dette kulturelle bakteppet som må legges under lupen og studeres nærmere. Ikke som kognitive skjevheter og forvridninger av virkeligheten. Heller ikke som isolerte, uttrykte meninger eller holdninger, men som et sett av referanser som orienterer folk i deres samhandling med de fysiske og sosiale omgivelsene. ”What are known as cognitive biases, subjective distortions and affective tendencies obviously do exist, as we are all aware, but they are precisely biases, distortions and tendencies in the relation to a model, to rules, seen as the norm” (Moscovici 1984:4). Dette er i tråd med en rekke andre moderne sosiologiske og sosialpsykologiske skolars forståelse av at enhver form for sosial interaksjon forutsetter kulturelle referanserammer for felles forståelse. Moscovici forsøker imidlertid å beskrive hvilken *form* den sosiale tenkningen kan tenkes å anta – *hva* det kulturelle bakteppet består av.

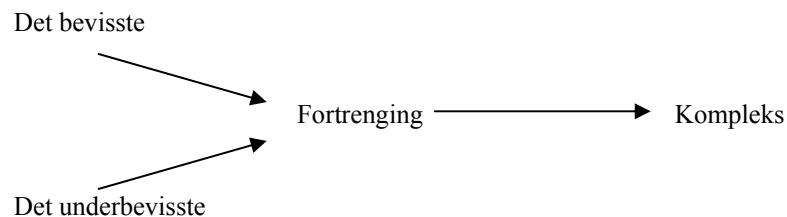
Objektivering og figurativt skjema

En sosial representasjon kan beskrives som ”(...) the collective elaboration of a social object by the community for the purpose of behaving and communicating” (Moscovici 1963:251). Sosiale grupper er med andre ord tilbøyelige til å utvikle egne fortolkninger av ting og fenomener som er ukjente, omstridte, truende eller av andre grunner påkaller deres oppmerksomhet. Gjennom kommunikasjon mellom medlemmene etableres en felles forståelse av tingen eller fenomenet. Litt etter litt inngår den delte forståelsen som en del av gruppens implisitte hverdagskunnskap. Moscovici uttrykker det slik (1984:24): ” (...) the purpose of all representation is to make something unfamiliar, or unfamiliarity itself, familiar”.

Neodurkheimianerne kaller selve konstruksjonen av sosiale objekter for *objektivering*. En tilsynelatende ugjennomtrengelig og fremmed virkelighet avgrenses, defineres og modelleres til gjenkjennelige konturer. Gjennom objektiveringen får essensen av fenomenet en konkret form, som gjør det tilgjengelig for folk og fletter det inn i gruppens hverdagsforståelse, eller *common sense*. Det som konstrueres er et ikon, en metafor, en figur eller en profil (Moscovici 1984:38). Moscovici ser for seg at representasjonene er nedfelt i individet som et knippe idéer

eller et nettverk av forestillinger, og sammenligner dem med det som i vitenskapen fremstår som systemer av begreper (Moscovici 1993a:81). De kulturelle forestillingene kommer til uttrykk i tale og handling (Jodelet 1998:32), men reflekteres også gjennom det implisitte og ikke-uttalte (Farr og Markova 1995:94).

Knippet av idéer kan fremstilles som en grunnleggende symbolsk sammenheng, eller et *figurativt skjema* (se f.eks. Herzlich 1992; Moscovici 1976). Wagner og Hayes hevder at en måte å forstå slike skjemaer på er som *metaforer* (2005:177). I *La psychoanalyse, son image et son publique*, beskriver Moscovici (1976) hvordan komplekse detaljer i freudiansk teori i den dagligdagse forståelsen av fenomenet forenkles og tar form av et enkelt bilde, eller et figurativt skjema. Utgangspunktet her er skillet mellom det bevisste og det ubevisste, som av lekfolk både omtales og forstås som objekter, det vil si ting som har en fast form. Moscovicis informanter beskriver et spenningsforhold mellom de to psykiske komponentene som i visse tilfeller kan føre til at enkelte tanker, erfaringer og behov undertrykkes, noe som igjen skaper et psykisk kompleks.

FIGUR 1 Figurativt skjema for den sosiale representasjonen av psykoanalyse (hentet fra Moscovici 1976:116, min oversettelse)

Et slikt figurativt skjema trekker på flere metaforer (Wagner og Hayes 2005:177-178). For det første objektiveres psykiske krefter som ”bevissthet” og ”underbevissthet”. Det vil si at de oppfattes som ting som har en fast form, og som står i et bestemt forhold til hverandre. Et misforhold mellom de to komponentene vil føre til en tilstand som på folkemunne personifiseres i form av ”det ukontrollerbare vesenet”. Det er dette som oppfattes som psykoanalysens studieobjekt. For det andre bygger den beskrevne figurative sammenheng på en romlig orientert idé om *undertrykking* og *fortrenging*. Denne typen metaforer, der ting står i et opp-versus-ned forhold til hverandre, er typisk anvendt i beskrivelser av sinnstilstander. På samme måte som humøret er ”på topp”, eller man er ”langt nede” når man

er deprimert eller lei seg, ligger bevisstheten *ovenfor* underbevisstheten (Wagner og Hayes 2005:172). For det tredje hviler det figurative skjemaet på en lukket-boks-metafor, ettersom det hele tilsynelatende forgår i enkeltindividets hode. Psykoanalysens studieobjekt, det ukontrollerbare vesenet, befinner seg *inni* personen og truer med å bryte ut som galskap.

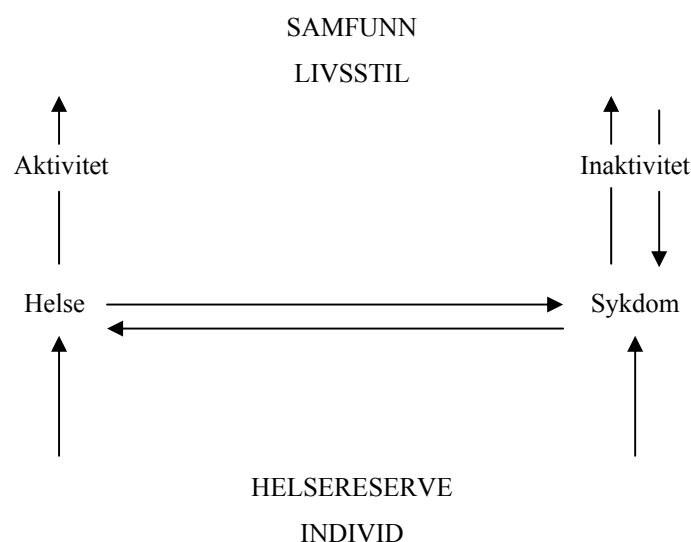
Moscovici går lenger i sin tolkning av det figurative skjemaet i figur 1. Han antyder at idéen om et spenningsforhold mellom det bevisste og det ubevisste kan tenkes å gjenspeile en grunnleggende kulturell forestilling om rivaliserende krefter og iboende spenninger knyttet til det å være menneske. Således fremstår konflikt og kamp som et mulig *tema* man kan forstå ulike sider ved tilværelsen ved hjelp av. Følgelig beskrives ofte situasjoner og tilstander i motstridende termer som for eksempel frivillig/ufrivillig, naturlig/unaturlig eller indre/ytre. I eksempelet over tar lekfolk freudianske begreper i bruk, og gjør dem til sine ved å gi dem et innhold som, i følge Moscovici, situerer og konkretiserer kamptemaet (1976:116).

I kjølvannet av Moscovicis analyse av folkelig forståelse av psykoanalyse har det vært gjennomført en rekke samfunnsvitenskapelige studier av sosiale representasjoner av for eksempel galskap, økonomi, vold, mat, vann, seksualitet, barn, kjønn, urbane rom, teknologi og ulike former for vitenskap, for å nevne noen. Den kanskje mest kjente studien ble foretatt av et fransk forskerteam på slutten av 1960-tallet. I spissen for undersøkelsen sto sosiologen Claudine Herzlich. Gjennom dybdeintervjuer med 80 personer, hvorav majoriteten bodde i Paris, men også noen i rurale strøk i Normandie, forsøkte Herzlich og hennes medarbeidere å identifisere folks forestillinger om helse og sykdom. For å gjøre dette benyttet de en form for kvalitativ innholdsanalyse, der oppmerksomheten rettes mot hvilke emner og begreper intervjupersonene bringer på bane, og hvordan de assosieres med hverandre (Herzlich 1992:28).

I *Sante et maladie* (1992) viser Herzlich således at folks representasjoner av sykdom og helse reflekterer informantenes forestillinger om seg selv og deres forhold til de sosiale omgivelsene – til samfunnet. For personene i undersøkelsen oppfattes helse som noe naturgitt og implisitt, og assosieres med selvet. Sykdom, derimot, fremstår for dem som noe unaturlig; et resultat av aggressive omgivelser der urbanitet og modernitet spiller en sentral rolle. ”I den sosiale representasjonen synliggjøres dermed individets doble relasjon; til sykdom – eller helse – og til samfunnet” (Herzlich 1992:24, min oversettelse). Det dreier seg med andre ord

om grunnleggende forestillinger som ikke bare omhandler helse og sykdom, men dypest sett individets forhold til samfunnet det er en del av.

I hverdagstalen fremstår sykdom og helse både som objekter, det vil si noe man *har* eller *får*, og som tilstander. I sine beskrivelser av erfarte tilstander knyttet til sykdom, legger intervjupersonene i Herzlichs studie ikke-organiske kriterier til grunn. Eventuelle kroppslige symptomer oppleves som diffuse og vanskelige å fortolke (Herzlich 1992:104-106). For deltakerne er det når man oppsøker lege, går til senga eller legger ned det daglige arbeidet at uklare organiske tilstander får mening og blir definert som sykdom (Herzlich 1992:kapittel VIII). Essensen i forestillingene om sykdom og helse er at helse er knyttet til aktivitet, mens sykdom karakteriseres som brudd i aktivitet. Det er i forhold til de aktive andre at syke personer opplever å skille seg ut som passive og ikke-deltakende (Herzlich 1992:116).

Figur 2 Figurativt skjema for den sosiale representasjonen av sykdom og helse (Hentet fra Herzlich 1992:121, min oversettelse)

Metaforisk sett har sykdom altså sitt opphav i konflikten mellom det som betegnes som ”samfunnet” (objektivert som *livsstil*) og individets evne til å motstå angrep utenfra (objektivert som *helse reserve*) (Herzlich 1992:92). Objektiveringen er spesielt fremtredende når det snakkes om sykdom. Mens helse ikke bare er noe man *har*, i form av kapasitet til å motstå samfunnsmessige belastninger, men også *er*, siden helse er en integrert del av selvet;

fremstår sykdom dels som et resultat av manglende motstand, men aller mest som en ting som påføres individet utenfra – fra samfunnet.

Perifere og sentrale deler av en sosial representasjon

I Moscovici og Hertzlich's tidlige studier av sosiale representasjoner retter forfatterne i første rekke oppmerksomheten mot det stabile og det enhetlige; mot felles kulturell forståelse. De refererer til et slags kvasi-kognitivt metasystem, som er forankret i det sosiale, og som etablerer rammene for hva som tenkes, og hva som *kan* tenkes. Wagner og Hayes illustrerer dette ved å vise til folks umiddelbare forståelse av ”å dele”. Studier viser at russiske mødre har en tendens til å spontant beskrive deling mellom barn som en situasjon der flere barn leker med samme leke samtidig (Adler 1990). Nord-amerikanske mødre assosierer derimot umiddelbart det samme fenomenet med tur-taking, det vil si at barna bytter på den samme leken. Selvsagt, understreker Wagner og Hayes, må man anta at både russiske og nord-amerikanske mødre med litt betenkningstid vil kunne komme opp med flere definisjoner på deling. Det er de *spontane* assosiasjonene forfatterne betrakter som kilde til innsikt i kulturelt betingede representasjoner (Wagner og Hayes 2005:169-170). I dette tilfellet mener de idéen om å dele kan knyttes til en mer generell forståelse av forholdet mellom individualitet og fellesskap.

Det er imidlertid liten tvil om at både Moscovici og hans etterfølgere legger vekt på at sosiale representasjoner ikke bare er uttrykk for kulturell konsensus, men også bærer preg av diversitet og endring (Abric 1993:75). 'It seems an aberration... to consider representations as homogeneous and shared as such by a whole society. What we wished to emphasise by giving up the word "collective" was this plurality of representations and their diversity within a group' (Moscovici 1988:219). Spørsmålet er hvordan forestillinger på en og samme tid kan være et resultat av kulturelle mønstre, samtidig som de hevdes å være sosialt konstruerte? At en gruppe mennesker på den ene siden har felles og vedvarende forestillinger om et fenomen, for eksempel ulv, samtidig som det er markerte individuelle og tidsmessige variasjoner i de samme representasjonene, kan virke intuitivt selvmotsigende. Ifølge neodurkheimianerne er likevel denne spenningen mellom stabilt og dynamisk tankegods et grunnleggende trekk ved representasjonenes organisering og struktur.

Det er særlig sosialpsykologen Jean Claude Abric som har vært opptatt av forholdet mellom delte og motstridende representasjoner. Mens de fleste neodurkheimianerne, deriblant Moscovici og Herzlich, i overveiende grad har benyttet seg av perspektivet som et verktøy for å studere sosiale fenomener i deres naturlige kontekst, har Abric og hans kolleger vært mer interessert i sosiale representasjoner som sådanne; deres opphav, virkemåte, struktur og dynamikk. Av den grunn har de også ivret for en eksperimentell tilnærming, som i større grad tillater forskerne å isolere ulike mekanismer som trer i kraft, for eksempel når det gjelder forholdet mellom representasjoner og handlinger. Det er da også med henvisning til slike sosialpsykologiske eksperimenter Abric har argumentert for at det finnes *ulike nivåer av forestillinger* (Abric 1993).

Utgangspunktet her er idéen om et skille mellom representasjoners sentrale og perifere komponenter. Sosiale forestillinger er ikke enhetlige, homogene mentale konstruksjoner, men favner et sett av overbevisninger, evalueringer og holdninger (Abric 1984:180). Disse elementene står i et gjensidig avhengighetsforhold til hverandre og er hierarkisk organisert. Noen er sentrale og grunnleggende, mens andre er mer perifere og fleksible.

Abrics hovedpoeng er at representasjonens sentrale elementer har røtter i felles sosiale betingelser, kultur og historie. Det som skiller disse fra de mer perifere, men samtidig kontekstnære delene, er at de første består av *ikke-forhandlingsbare* idéer. Det dreier seg om en form for grunnleggende konsensus; kulturelt rotfestede forestillinger – bevisste eller ubevisste – som er selvforklarende og implisitte. De er sterkt preget av kollektivt minne og et tilhørende sett av normer. De perifere komponentene derimot, sørger for at individuelle erfaringer integreres i og tilpasses gruppens felles etablerte kunnskap. De er konkretiseringer av de sentrale delene av forestillingen og forankrer dem i øyeblikkets virkelighet. Mens den representative kjernen fremstår som stabil, rigid og konsensuell, er de perifere idéene fleksible, heterogene og tåler indre motsetninger – både mellom medlemmene i en gruppe og i enkeltpersoners hode (Abric 1993). Nye forestillinger kan være av flyktig karakter og forsvinne like raskt som de dukker opp, eller de kan over tid integreres som en del av representasjonens mer stabile kjerne.

Figurativt tenker man seg at enhver representasjon er organisert rundt en *kjerne* av fundamentale overbevisninger. Den representative kjernen utgjør forestillingens normative dimensjon og genererer ny kunnskap (Abric 1976:180; Wagner og Hayes 2005:182). I møte

med nye fenomener, konsulterer individet allerede eksisterende, grunnleggende idéer, og ut fra disse får erfaringer og handlinger mening og verdi. Den konkrete forståelsen av den umiddelbare situasjonen – de øvre eller ”perifere” lag av kunnskapen – *forankres* således i grunnleggende overbevisninger. Slik omgjøres normer og overbevisninger til meninger og handlinger.

I Introductory Address at the First International Conference on Social Representations

omtaler Moscovici (1993b) disse grunnleggende overbevisningene som temaer, eller *themata*. Temaene klassifiserer og gir mening til erfaringer.

In fact, what does experience tell us? It shows that an object in the broad sense – thus madness, identity or AIDS – enters in the field of our exchanges on condition that we consult the register of *themata* so as to pick up the one – anomaly, deviance, contagion – that allows us to represent it to ourselves, nothing more (Moscovici 1993b:4, min utheving).

I den neodurkheimianske litteraturen opptrer temaene gjerne som dikotome kategorier, eller motstridende begrepspar. Eksempler kan være varianter av kamptemaet, som i Moscovicis analyse av forestillinger om psykoanalyse, eller idéer om normalitet og avvik, rent og urent, makt og avmakt, bare for å nevne noen. De grunnleggende temaene har et *potensielt* innhold (Moscovici 1993b:9). De gir ingen mening i seg selv. Det konkrete innholdet i representasjonen er forankret i konteksten. I forankringsprosessen koples et tema til et knippe referanser og får et semantisk innhold. Moscovici antar at den representative kjernen, det vil si temaene, består av grunnleggende *normative* orienteringer som må betraktes som avleieringer av kollektivt minne og kommunikasjon. Med andre ord bryter sosialpsykologen med det klassiske psykologiske skillet mellom det emosjonelle og det kognitive. Tenkning, så vel som følelser, har sitt utspring i sosiale verdier. Dette er verdt å merke seg, fordi det understreker de sosiale normenes betydning for folks tenkning.

En studie av sosiale representasjoner av penger (Capozza, Robusto og Sgarza 1995) kan tjene som illustrasjon på hvordan et konkret sosialt objekt forankres i et mer generelt tema.

Capozza og hans medarbeidere ba 210 kvinner og menn mellom 40 og 60 år om å beskrive, ved hjelp av minst fem substantiver eller korte setninger, hva de assosierte med ”penger”.

Øvelsen kalles for ”frie assosiasjoner” og benyttes gjerne i eksperimentelle og kvasieksperimentelle studier av sosiale representasjoner.

Ved å ta i bruk kvantitativ innholdsanalyse i flere trinn, fant forfatterne frem til det de mener er kjernen i den sosiale representasjonen av penger, i det minste hva angår deltakerne i undersøkelsen. Det ville være for omstendelig å gi en utførlig beskrivelse av metoden her, men det kan kort nevnes at et av trinnene i analysen besto i å predikere sannsynligheten for parvise forekomster av i alt 40 assosiasjoner til penger (Capozza m.fl. 1995:4). Litt forenklet kan man si at forskerne forsøkte å slå fast hvilke andre begreper deltakerne hyppigst brakte på bane når de snakket om penger, og om noen assosiasjoner hadde en tendens til å hekte seg på andre.

Det mest stabile elementet i deltakernes forståelse av penger, var *makt*. Makt til å kontrollere ting og andre personer, samt makt til å fylle eget liv med et positivt innhold (Capozza m.fl. 1995:13). De undersøktes forestillinger om penger rommet også andre deskriptive elementer, men betydningen av disse så ut til å variere i forhold til individuelle erfaringer og ulike bakgrunnsfaktorer, som for eksempel sivilstatus. De var til stede hos alle, men i varierende grad og med ulikt fortegn. De var med andre ord gjenstand for forskjellige vurderinger. For eksempel pekte alle undersøkelsespersonene på en sammenheng mellom penger og livskvalitet, operasjonalisert som ”velvære”, ”frihet” og ”personlig utfoldelse”. Noen mente at penger fører til at man får mer av slike kvaliteter, mens andre ga uttrykk for at penger forpurrrer folks livskvalitet (Capozza m.fl. 1995:13). Maktelementet sto derimot sentralt for samtlige undergrupper, uavhengig av bakgrunnen deres. Capozza m. fl. antar derfor at makt/avmakt er det sentrale temaet og den representative kjernen i den sosiale representasjonen av penger.

Det er likevel ingen selvfølge at høy grad av konsensus innebærer at man står ovenfor et kjerneelement eller et grunnleggende tema i en sosial representasjon (se f. eks Wagner og Hayes 2005:182). Flere vil nok hevde at selv om det er utstrakt enighet om at penger representerer makt, innebærer ikke dette *automatisk* at makt, i dette eksempelet, utgjør en nødvendig – en *ikke-forhandlingsbar* – del av folks forståelse av hva penger er og innebærer. Forfatterne påpeker dette selv i konklusjonen, i det de understreker at konsensus ”(...) er en nødvendig, men ikke tilstrekkelig betingelse for at en egenskap skal kunne karakteriseres som sentral” (Capozza m.fl. 1995:19, min oversettelse). I rovdyrspørsmålet kan det for eksempel tenkes at de aller fleste vil assosiere ulv med fare. Hvorvidt ulike grupperinger anser ulven for å være et grunnleggende farlig dyr og bygger sin oppfatning av ulven på denne antakelsen, er et ganske annet spørsmål.

Noen kritikker rettet mot teorien om sosiale representasjoner

I følge neodurkheimianerne får altså fenomener og situasjoner mening gjennom en sosialt nedfelt kognitiv struktur. Denne strukturen er kulturelt og historisk betinget. Samtidig konstrueres og endres representasjoner gjennom interaksjon. Dette gjelder i første rekke de mer perifere representasjonene, som i mindre grad er gjenstand for konsensus innen og mellom grupper. Over tid vil også innholdet i representasjonens kjerne kunne endre seg, for eksempel hvis kommunikasjon og forhandlinger mellom medlemmene i en gruppe resulterer i enighet om fortolkningen av et sosialt objekt. Denne fortolkningen vil da bli en del av gruppens implisitte kunnskap, eller hverdagsforståelse (Abric 1993:76-78).

Gjennom å løfte frem kommunikasjonen som åstedet for utvikling, opprettholdelse og endring av sosiale representasjoner (Moscovici 1963:251), berører Moscovici det feltet som i vi i nyere tid har lært å kjenne som diskursteori- og analyse⁷. Det er da også fra den angloamerikanske diskurs- og retorikkanalysen kritikken mot Moscovici og hans etterfølgere har vært sterkest (f.eks. Litton og Potter 1985; McKinley og Potter 1987; Potter og Billig 1992; Potter og Edwards 1999; Potter og Litton 1985).

Et av områdene det hersker uenighet mellom de to tradisjonene på, omhandler forholdet mellom kognisjon og handling. Enkelte diskursteoretikere mener det ikke finnes rom for å håndtere aktørenes praksis i Moscovicis konseptuelle rammeverk. Dette frykter de lett kan resultere i kognitiv reduksjonisme, det vil si en forståelse av sosialt liv som utelukkende baserer seg på folks tankevirksomhet (Potter og Edwards 1999:448). Selv fremhever de analyser av handling som helt nødvendig for å studere sosialt liv.

Til sitt forsvar hevder neodurkheimianerne at representasjoner ikke bare synliggjøres gjennom språket, men også i praksis, og viser til etnografiske studier av sosiale representasjoner der analyser av handling har stått i sentrum (f.eks. Jodelet 1989). Dessuten kritiserer de diskursanalytikerne for, ved å identifisere handling med tekst og konversasjon, å unnlate å

⁷ Jeg forholder meg her til Potters definisjon av begrepet *diskurs*, siden det er han som har gått i bresjen for kritikken av sosial representasjonsteori. Han forstår diskurs som *tale og tekst som elementer i sosial praksis*, og favner dermed bredere enn konversasjonsanalysen, som befatter seg med snakk innenfor rammen av konkrete handlinger. Samtidig fokuserer Potter mer på handling enn det som er typisk for den foucaulske tilnærmingen (Potter, 1996:105).

gjøre rede for forholdet mellom språk og praksis. De Rosa siterer i den anledning Potters alternative diskurstilnærming til representasjonsbegrepet: "The concern will be with description and representations as they are built up in the course of interaction" (Potter 1996:178; sitert i De Rosa, 2003). De Rosa mener det er for enkelt å identifisere interaksjon med snakk, slik hun hevder Potter og hans meningsfeller gjerne gjør. Hun ser det dessuten som problematisk at en slik tilnærming ikke tar hensyn til eksistensen av kulturelt delte koder for mening og fortolkning utover den konkrete interaksjonen.

Potter og Litton (1985:372) stiller spørsmålstegn ved Moscovicis formulering av sosiale representasjoner som *delte*. I hvilken betydning er de konsensuelle? Riktignok kan de skilles fra Durkheims helt homogene kollektive representasjoner. At de står i kontrast til individuelle forestillinger, er også lett å se. Avstanden mellom de to ytterpunktene er imidlertid stor. Potter og Litton etterlyser derfor en avklaring av hvilke operasjonelle kriterier som skal ligge til grunn for å definere konsensus, som de inntil videre betegner som et flytende og lite fruktbart begrep. I forlengelsen av denne kritikken advarer de mot det de kaller "sirkularitetsproblemet", som kan oppstå hvis grupper defineres på grunnlag av delte sosiale representasjoner, samtidig som sosiale representasjoner søkes avdekket innenfor de samme gruppene (Potter og Litton 1985:373).

Det er imidlertid åpenbart at Moscovici forholder seg til gruppebegrepet på et annet grunnlag enn det hans kritikere gjør. Hans primære anliggende er å få tilgang til symbolske og kommunikative koder som ligger til grunn for sosial samhandling, ikke å definere kriterier for gruppetilhørighet på basis av eksterne og objektive variabler. Likevel sier også enkelte av hans meningsfeller seg enige i at sosial representasjonsteori bør ta sirkularitetsproblemet på alvor.

It seems that theories can be conceptually "closed", yet be nevertheless of heuristic and empirical value. However, this does not mean that circularity should stay with us. In the long run, despite or because of its circular conceptual structure, social representation theory is well advised in trying to connect to one or the other theories flourishing in the social sciences so abundantly (Wagner og Hayes 2005:312).

En måte å håndtere dette problemet på er å ta utgangspunkt i allerede eksisterende sosiale nettverk eller naturlige forekommende grupper, slik Bauer og Gaskell (1999) anbefaler at man gjør, og slik vi også har gjort i rekrutteringen av fokusgrupper i Trysil og Halden. Hvis Abric har rett i at en representasjon består av flere lag av forestillinger, fra delt forståelse til svært

ulike oppfatninger av et og samme sosiale objekt, må man dessuten anta at grensene mellom konsensus og konflikt – og dermed også mellom grupper – er flytende.

Selv om neodurkheimianerne ikke opererer med presise definisjoner av ”konsensus” og ”grupper”, tar de åpenbart forholdet mellom homogenitet og heterogenitet på alvor – kanskje mer enn de som velger å se bort fra eller ikke forholde seg til konsensusspørsmålet, det vil si til eksistensen av etablerte kulturelle koder for kommunikasjon og forståelse. Etter mitt syn er representasjonsperspektivet godt egnet nettopp for studier av forholdet mellom enighet og uenighet i den sosiale tenkningen; for eksempel mellom like og ulike forestillinger om ulv. Som verktøy for analyse gjør teorien om sosiale representasjoner det mulig å håndtere andre sider ved rovdyrspørsmålet enn forhandlinger, retorikk og ulikhet.

2 Å sanke forestillinger

”Social representations are an ideal field for the application of focus group techniques.” Lunt og Livingstone (1996:87) begrunner denne påstanden med at sosiale representasjoner genereres, forhandles om og kommer til uttrykk i den hverdagslige samtalen. Slike samtaler foregår i grupper, bestående av to eller flere personer, som utveksler idéer med vekselvise referanser til både ”vitenskapelig” og folkelig etablert kunnskap. Sosiale representasjoner som blir til i interaksjonen mellom mennesker kan feste seg i form av bestemte vokabularer, folkelige teorier og årsaksforklaringer, kognitive rammer og prototypiske eksempler eller fortellinger (Moscovici 1984).

Lunt og Livingstone hevder at den typen informasjon Moscovici her snakker om er å forstå som kvalitative data, og betrakter fokusgrupper som simuleringer av den hverdagslige praten som produserer og manifesterer folkelig kunnskap. Jeg er enig med Lunt og Livingstone, og var derfor heller aldri i tvil om at fokusgruppemetoden ville være en god måte å utforske folkelig forståelse av sosialt definerte objekter eller fenomener på. Faktisk bestemte jeg meg for hvilken metode jeg hadde lyst til å bruke før det ble klart at temaet skulle være forestillinger om akkurat ulv.

Om forholdet mellom teori og data

Før jeg kom i kontakt med Ketil Skogen og Olve Krange, og ble med som en av flere medarbeidere på prosjektet om rovdyr og samfunn, vurderte jeg å skrive om representasjoner av funksjonshemming, sykdom, rusmidler eller rotter. Da jeg fikk høre om rovviltprosjektet, forekom det meg at både tema og metodevalg, det vil si fokusgruppeintervjuer, var velegnet for en studie av sosiale representasjoner.

Disse og de innledende betraktningene er viktige fordi det berører forholdet mellom teori og data. I mitt tilfelle hadde jeg kjennskap til et teoretisk perspektiv jeg ønsket å prøve ut og bli mer kjent med. I første omgang tjente derfor fenomenet ”ulv” som en ”case” for en slik studie. Ettersom de innledende fasene av arbeidet skred frem, ble følgelig spørsmålet om hva som skulle stå i sentrum for analysen stadig mer påtrengende. Skulle arbeidet primært dreie seg om teorien om sosiale representasjoner, belyst gjennom forestillinger om ulv, eller skulle

hovedvekten ligge på de empiriske funnene, og representasjonsperspektivet fungere som verktøy for gjennomføring og analyse? Valget falt på det siste alternativet. Jeg visste nemlig med sikkerhet at jeg ønsket å foreta en empirisk undersøkelse, og etter hvert ble det klart for meg at denne preferansen bunnet i en overbevisning om at den beste måten å utforske et teoretisk perspektiv på er å sette det ut i live. En empirinær tilnærming kan på dette viset være den mest egnede metoden for å undersøke en teoris fruktbarhet. Gjennom eksempelets makt trer teoriens egenart frem.

Som en av flere skiller Album (1994) mellom teoridrevne og datadrevne undersøkelser. Han forteller at i hans egen studie av pasientkulturen norske i sykehus, var valget av tema datadrevet, mens tolkningen var preget av Goffmans rammebegrep og derfor teoridrevet. Både utgangspunktet og valg av emne for det foreliggende arbeidet var styrt av min nysgjerrighet på representasjonstankegangen til Moscovici. Sånn sett er dette en teoridrevet studie. På den annen side er teorien om sosiale representasjoner ingen typisk makrososiologisk teori. Den sier for eksempel ingenting om hva et moderne samfunn er. Den sier heller ikke noe om det konkrete innholdet i folks representasjoner. Neodurkheimianerne hevder simpelthen at kunnskap er et sosialt og folkelig fenomen, og at studier av implisitte og delte idéer er en mulig innfallsvinkel til å forstå menneskers forhold til hverandre og sine omgivelser.

Mitt valg av teoretisk ståsted innebar med andre ord en åpen tilnærming til informantenes fortellinger om ulv. Jeg visste ikke hva jeg ville få høre, og hadde i utgangspunktet ingen teoretiske retningslinjer for hvordan jeg skulle tolke de intervjuedes beskrivelser av ulv. En annen måte å si dette på er at temaene i analysetrådene var ukjente for meg. De ble til etter hvert, gjennom arbeidet med det empiriske materialet. Mine tolkninger av innholdet i forestillingene om ulv er derfor empirinær (Widerberg 2001:127).

At jeg valgte å la dataene få forrang, i den forstand at teorien om sosiale representasjoner først og fremst har tjent som innfallsvinkel til rovdyrfeltet, har fått konsekvenser for organiseringen av det skriftlige arbeidet. Mens en overveiende teorinær tilnærming krever en tydelig avgrensning av perspektivet i forhold til andre teorier, fordrer en empirinær tilnærming avklaring i forhold til annen forskning på feltet. Selvsagt kan man gjøre litt av begge deler i begge tilfellene. Ikke desto mindre er det viktig at det tydelig fremgår hva det er som

hovedsakelig drøftes, noe som selvsagt avhenger av problemstillingen. I denne studien er problemstillingen knyttet til folks representasjoner av *ulv*.

Ettersom det teoretiske utgangspunktet således ikke har fått rollen som hovedtema for studien, men som analytisk grep, har jeg hovedsakelig latt det stå for seg, så å si i fred for dyptpløyende kritikk og grundige sammenligninger. Jeg ønsket å gi representasjonsperspektivet en sjanse på egne premisser. Selv om jeg har valgt å gjengi noe av den kritikken som har vært rettet mot neodurkheimianerne, har jeg ikke sammenlignet teorien om sosiale representasjoner med andre sosiologisk relevante perspektiver, som for eksempel Bourdieus doxabegrep eller Foucaults diskursteori. Det kunne jeg ha gjort, og det hadde utvilsomt vært interessant, men det ville blitt et annet skriftlig produkt, styrt av en annen problemstilling.

Forarbeid

Fra første stund sto det klart at det viktigste formålet med studien var å finne frem til idéer om ulv. Spørsmålet var hvordan. Jeg visste altså godt hva jeg var ute etter, men hadde få holdepunkter for hva forestillingene kunne tenkes å inneholde, og dermed også for hvordan det var hensiktsmessig å gå frem for å få svar på dette. Jeg trengte noen ledetråder før jeg i det hele tatt kunne begynne arbeidet med å utvikle en intervjuguide.

Ingen trer imidlertid helt uvitende inn i ett nytt felt. Om ikke annet er forskeren i besittelse av egne forestillinger om emnet hun skal studere, all den tid hun er en alminnelig deltaker i det sosiale liv (Fog 2004:16). Selv om jeg bare har sett ulv i fangenskap, har jeg – i likhet med andre – assosiasjoner til rovdynet. Disse noterte jeg fortløpende i en loggbok som jeg forsøkte å huske på å ta med meg overalt. I tillegg ba jeg noen av mine nærmeste beskrive hva de umiddelbart forbinder med ulv. Jeg ba dem uttrykke dette ved hjelp av enkeltord eller korte setninger. Det som kom ut av disse helt uformelle samtalene skulle vise seg å samsvare med mye av det som senere kom frem under fokusgruppeintervjuene med informanter i Trysil og Halden. I forarbeidsfasen tjente de imidlertid som forsiktige ledetråder. Denne fremgangsmåten kan minne litt om det Widerberg (2001:40) kaller for minnearbeid, der formålet er å problematisere det hverdagslige, det naturlige og det tatt for gitt. Mens minnearbeid går ut på å skrive ned minner fra tidligere hendelser som på en eller annen måte

er relatert til forskningstemaet, var mitt mål å hente frem noen hverdagslige og implisitte idéer om ulv.

I den samme perioden leste jeg nokså ustrukturert det jeg kunne komme over av litteratur om sosiologiske aspekter ved menneskers forhold til dyr generelt, og rovdyr spesielt. Sammen ledet alle disse litt famlende, forberedende utforskningene frem til fire undertemaer, eller dimensjoner, som skulle danne grunnlag for utarbeidelsen av en intervjuguide. De fire dimensjonene omhandler: ulvens plass og funksjon, dyrets vesen og adferd, forholdet mellom ulv og andre dyr og forholdet mellom mennesker og ulv.

Fog omtaler slike innledende faser av et forskningsprosjekt som ”usynlige prosesser” som ofte får liten oppmerksomhet i metoderedegjørelser. De er likevel virksomme, og bør derfor i størst mulig grad synliggjøres (Fog 2004:15). Det er liten tvil om at det tidlige arbeidet med å meisle ut noen temaer for videre undersøkelser har hatt innflytelse på de dataene som har kommet frem om representasjoner av ulv. Det kunne vanskelig ha vært gjort annerledes, ettersom det var helt nødvendig å ha noen ledetråder å jobbe ut fra, og noen knagger å henge informantenes fortellinger på. Dessuten har det bidratt til å lette og strukturere analysearbeidet. Ikke desto mindre kan et for stramt tematisk opplegg for gjennomføring av et forskningsprosjekt gå utover fleksibiliteten i tolkningen av data (se f.eks. Thagaard 2003:46-47). Jeg la derfor vekt på at de på forhånd etablerte undertemaene skulle være så åpne og generelle som mulig. Det var viktig at de ble en støtte, og ikke en tvangstrøye i det videre arbeidet.

Til tross for at fokusgruppeintervjuene skulle danne grunnlag for flere studier enn min egen, utarbeidet jeg på bakgrunn av de fire dimensjonene en intervjuguide relatert til mine forskningsspørsmål (se vedlegg I). Den var først og fremst ment som en bevisstgjøring i forhold til hva jeg forventet å få ut av fokusgruppeintervjuene, samt en forberedelse til arbeidet med prosjektets felles intervjuguide. Sistnevnte guide skulle altså dekke flere underordnede problemstillinger knyttet til rovviltproblematikken, og det var viktig for meg at det lå et grundig arbeid bak den begrensede delen som berørte mine egne spørsmål slik at utfallet ble fruktbart for en analyse av sosiale representasjoner.

I min egen intervjuguide førte jeg opp de fire undertemaene i en kolonne for seg, og forsøkte å operasjonalisere dem i form av konkrete spørsmål i en annen. Et av spørsmålene under

dimensjonen knyttet til ulvens plass og funksjon, lyder for eksempel: ”Synes dere ulven hører hjemme noe sted, og i tilfelle hvor?” I tillegg satte jeg av en tredje kolonne for mulige teoretiske aspekter som dimensjonene og spørsmålene kunne knyttes til. For eksempel kunne kanskje formeninger om ulvens tilhørighet henge sammen med et mer generelt syn på forholdet mellom natur og kultur. Formålet med å bringe inn alternative teoretiske vinklinger på et så tidlig tidspunkt, var å klarlegge hvilke forhåndstolkninger som lå bak spørsmålene, det vil si hva jeg forventet å skulle kunne si noe om på bakgrunn av informantenes svar.

Det som skiller undersøkelser av sosiale representasjoner fra en del andre kommunikasjonsteoretiske tilnærminger, er at man i de førstnevnte er mer opptatt av *innholdet* i det som formidles enn *formen* det blir formidlet gjennom. Mens for eksempel amerikanske konstruksjonister gjerne betrakter den ”fokuserte interaksjonen”, det vil si hvordan deltakerne konstruerer situasjonen, som selve studieobjektet (Silverman 2004:95), er de franske neodurkheimianerne først og fremst interessert i hvordan gruppers konstruerte virkelighet ser ut. Mitt mål var å fange ulike gruppers *beskrivelser* av fenomenet ”ulv”. Hva slags dyr er det? Hvordan oppfører det seg? Hvilke egenskaper har det? De fire underliggende temaene og de tilhørende spørsmålene handler alle, om enn på ulikt vis, om hva slags bilde man har av rovdycet. Intervjuguiden er konstruert med tanke på å fange *meningen* som tillegges den sosial konstruksjonen, mer enn prosessen som skaper den.

Det var riktig nok ikke min personlige, men prosjektets felles guide som ble benyttet under fokusgruppeintervjuene (se vedlegg II). Like fullt hadde jeg førstnevnte hele tiden i bakhodet, og hentet den frem igjen da jeg på et senere tidspunkt skulle begynne med analysen av intervjudataene. Selv om flere av de tidlige teoretiske ledetrådene da skulle vise seg som lite fruktbare, sett i lys av empirien, var det svært nyttig å bli minnet på hvor jeg hadde startet. Dessuten representerte de noen konkrete holdepunkter i den første famlende fasen av den formelle analysen, da jeg sto overfor noe som fortonet seg som et massivt, ugjennomtrengelig og uoverkommelig datamateriale.

Utarbeidelsen av den endelige intervjuguiden foregikk i samarbeid med de tre øvrige prosjektmedarbeiderne. De viktigste hovedtemaene i denne er: generelle beskrivelser av lokalsamfunnet, informantenes forhold til rovdycr samt synspunkter på rovviltforvaltningen. Mine undertemaer (dimensjoner) og spørsmål faller inn under den delen som omhandler rovdycr. Ettersom det var flere aspekter ved rovdycrsaken som skulle belyses ved hjelp av de

samme fokusgruppeintervjuene, fremstår guiden som ganske kompakt. Ketil Skogen og Olve Krange hadde imidlertid erfaring med både fokusgruppemetoden og temaet for undersøkelsen, og kunne fortelle at gruppediskusjoner om rovdyrspørsmål ofte går av seg selv, og dessuten følger sin egen logikk. Selv om det var mye vi ønsket å få svar på, ble vi enige om at vi ikke skulle la oss styre for mye av intervjuguiden. Listen med stikkord og spørsmål skulle først og fremst fungere som sjekkpunkter og rettesnorer, eventuelt som påfyll og inspirasjon dersom samtalen skulle gå i stå.

Å operere med et nokså åpent design er spesielt viktig for å ivareta de fordelene fokusgruppemetoden tilbyr. Det som skiller fokusgruppeintervjuer fra gruppeintervjuer og intervjuer med enkeltpersoner, er at i de førstnevnte produseres data via *gruppeinteraksjon* omkring et emne som er fastlagt av en eller flere forskere (Morgan 1997:6). Et av fortrinnene med metoden er således at den gir direkte adgang til handling, eller "accounts in action", og ikke bare beretninger om handlinger (Halkier 2002:11). Skulle vi som forskere utnytte dette potensialet, måtte vi belage oss på å være åpne og fleksible i intervjusituasjonen, og unngå å kneble de verbale utvekslingene gjennom rigid forfølgelse av spesifikke spørsmål.

Før vi tok kontakt med mulige informanter, ble det av etiske og praktiske grunner forfattet et informasjonsskriv til intervjudeltakere og andre berørte (se vedlegg III). I brevet presenteres formålet med forskningsprosjektet, hvem som finansierer det, hva det forventes å kunne ut i, hvordan en fokusgruppeseanse forløper og hva slags tilbakemelding informantene vil få i ettertid. I tillegg inneholder skrivet informasjon om personvern og anonym behandling av data. Brevet ble benyttet som umiddelbar oppfølging av første kontakt med nøkkelpersoner som kunne tenkes å bistå i den videre rekrutteringen av informanter. Det ble også formidlet til alle informantene i forkant av intervjuene, enten som elektronisk post eller i brevs form.

Studieområde

Studieområdet for undersøkelsen ble fastlagt før min inntreden i prosjektet om rovdyr og samfunn. Den samfunnsfaglige delen av undersøkelsen skulle foregå i Trysil og Halden. Dette er kommuner som begge er berørt av rovdyr generelt, og som befinner seg innenfor det definerte forvaltningsområdet for ulv. For prosjektets del var det også avgjørende at dette ikke er ensidige primærnæringskommuner, slik at man kan få et innblikk i flere sider ved rovdyrproblematikken enn de som utelukkende berører tap av husdyr (se vedlegg III). Som

flere samfunnsforskere ettertrykkelig har fastslått, involverer rovdyrkonflikten ikke bare sauebønder og myndigheter, men gjenspeiler mer generelle sosiale motsetninger (se f.eks. Skogen 2001; Wilson 1997).

De to kommunene er derimot ganske forskjellige når det gjelder befolkningens størrelse og sammensetning. For eksempel er Halden en bykommune med nærhet til store urbane sentra, som Oslo og Göteborg, mens Trysil preges av en mer spredt bosetting og større geografisk avstand til storbyene. Disse forskjellene åpner for en mulig sammenligning av to lokalbefolkninger, med det mål for øyet å undersøke om slike faktorer har en innvirkning på folks forhold til rovdyr. Jeg valgte å se informantene fra Trysil og Halden under ett, ikke fordi disse forholdene ikke er relevante for sosiale representasjoner av ulv, men fordi det var viktig for meg å konsentrere meg om noen få aspekter ved de intervjuedes forhold til rovdyr. I henhold til problemstillingen var det avgjørende å få et innblikk i hva slags representasjoner folk som bor i berørte områder har av ulv, og om de som uttrykker negative og positive holdninger til ulv har like eller forskjellige forestillinger om predatoren. Muligens har de som bor i Halden et annet forhold til rovdyr enn de som bor i Trysil, likevel har de mye til felles. Begge kommunene er leveområder for ulv, og utgjør deler av forvaltningssonen der myndighetene har besluttet at predatoren skal få yngle. De er følgelig åsted for meningsutvekslinger mellom lokale befolkningsgrupper med ulike synspunkter i rovdyrspørsmålet.

Fokusgrupper

Slike meningsutvekslinger kommer blant annet til uttrykk som debatt mellom ulike interesseorganisasjoner som offisielt har tatt standpunkt i saken. Av den grunn kontaktet vi lokallag som representerer interesser knyttet til for eksempel bruk og vern av naturen, jakt, jordbruk, husdyrhold og grunneierforhold. Det er imidlertid rimelig å anta at rovdyrspørsmål også er et samtaletema i andre, mer hverdagslige sammenhenger. Derfor ønsket vi å etablere noen fokusgrupper som kunne representere mer uformelle lokale nettverk, med basis i for eksempel arbeidsplasser, fritidssysler eller rett og slett nabolag.

I første omgang tok vi kontakt med nøkkelpersoner som på ulikt vis befatter seg med rovdyrspørsmål i Trysil eller Halden, enten på vegne av kommunen eller i regi av lokale foreninger. De ble informert om forskningsprosjektet, og fikk tilsendt det tidligere omtalte

brevet. Noen av dem intervjuet vi enkeltvis, med det mål for øyet å få et overblikk over rovdysrsituasjonen i de respektive kommunene. Disse nøkkelpersonene ble våre ”døråpnere” (Thagaard 2003:67), enten fordi de selv var deltakende i prosessen med å sette sammen en fokusgruppe, eller fordi de kunne henvise til andre personer i lokalsamfunnet som vi kunne ta kontakt med.

I en studie av tradisjonelle bakeres tøffe livssyklus, forteller Berthaux (1982) om hvordan han – ved hjelp av bakernes eget nettverk – rullet som en snøball fra det ene intervjuet til det andre, helt til kretsen var sluttet og intervjuene kun bød på gjentakelser av andre bakeres fortellinger. Vi benyttet oss også av snøballmetoden i rekrutteringen av informanter. Under et intervju med en av nøkkelpersonene, en kommuneansatt, kom det for eksempel frem at personen som holdt til på kontoret vegg i vegg var en lokal innbygger som representerte en av de interessegruppene vi var spesielt interessert i å komme i kontakt med. Etter endt intervju banket vi derfor forsiktig på døren til naboens kontor. Da vi fremsa vårt ærend og hvem som hadde tipset oss om å ta kontakt, sa personen seg umiddelbart villig til å være behjelpelig med å sette sammen en fokusgruppe. Etter hvert som vi ble kanalisert videre i de lokale nettverkene, fikk vi stadig bedre oversikt over forbindelser, kontakter og slektskap. Vi intervjuet for eksempel mann og kone ved to forskjellige anledninger. I rekrutteringsprosessen hendte det også at vi kontaktet personer vi allerede hadde intervjuet, men hvis navn var ukjente for oss ettersom de forble navnløse i intervjusituasjonen.

Snøballmetoden legger altså opp til en viss grad av selvrekruttering. Naturlige, sosiale nettverk blir styrende for hvem som kommer med i utvalget. I vårt tilfelle ble dette forsterket ved at vi så oss nødt til å delvis overlate rekrutteringen av deltakere til de enkelte fokusgruppene til nøkkelpersoner. Disse kontaktpersonene hadde et langt bedre utgangspunkt enn oss for å samle en gruppe mennesker som sa seg villige til å delta i studien. Vi var fremmede i lokalsamfunnet, og hadde ingen forutsetninger for å selektivt rekruttere hver enkelt informant. Til gjengjeld instruerte vi våre medhjelpere i utvelgelsesprosessen. For eksempel var det ønskelig at begge kjønn var representert i en og samme gruppe. Dessuten skaffet vi oss kontaktpersoner i forskjellige miljøer, og som representerte ulike interesser.

Å kombinere fokusgrupper som representerer forskjellige kategorier eller interesser, er i fokusgruppelitteraturen kjent som *segmentering* (Morgan 1997:35). Dette betyr ikke at rekrutteringen av informanter er motivert av hensyn til statistisk generaliserbarhet, snarere

dreier det seg om en teoretisk begrunnet utvelgelsesprosess, der variasjonen i perspektiver i henhold til et gitt tema forsøkes ivarettatt. Segmenterte fokusgruppeutvalg er forbundet med *homogene* grupper. Morgan argumenterer for at dette er å foretrekke fremfor motsetningsfylte, eller *blandede* grupper, som lett kan resultere i ubekvemme seanser preget av innesluttethet fra informantenes side, eller i verste fall åpen konflikt (Morgan 1997:37). Alt for homogene grupper, som for eksempel en familie, kan til gjengjeld føre til mangelfull sosial utveksling som et resultat av den sterke sosiale kontrollen medlemmene utøver over hverandre (Halkier 2002:31). Like fullt bør de ha nok til felles til at de føler seg komfortable i hverandres selskap, og frie til å si hva de mener (Morgan 1997:36).

Grupper som er homogene med hensyn til bakgrunn og tilbøyelighet til å dele syn i en bestemt sak, må ikke nødvendigvis bestå av folk som kjenner hverandre. Det er en stående debatt innen metodelitteraturen om hva som gir de beste fokusgruppene; fremmede eller kjente. Ved anvendelse av fokusgrupper er det den sosiale interaksjonen som skaper det empiriske materialet, og grupper bestående av ukjente skaper en annen form for interaksjon enn for eksempel en vennegjeng. Blant annet er graden av sosial kontroll i visse henseender mindre blant fremmede (Halkier 2002:33-35). Det at deltakerne ikke skal stå til ansvar for sine uttalelser i ettertid, kan bety større talefrihet for noen.

Sosiologer og andre samfunnsvitere har imidlertid tradisjon for å studere fokusgrupper hentet fra organisasjoner eller andre eksisterende sosiale nettverk (Morgan 1997:38). Halkier fremhever at samtalen gjerne glir lettere kjentfolk i mellom. Deltakerne kan dessuten utdype hverandres perspektiver på bakgrunn av delte erfaringer og opplevelser. Endelig argumenterer hun for at man ved å bruke slike nettverk oppnår noen av de samme fordelene som ved deltakende observasjon, i det fokusgruppens sosiale rom delvis gjenspeiler medlemmenes hverdag (Halkier 2002:35).

For mitt vedkommende, bød anvendelsen av naturlig forekommende grupper på opplagte fordeler for analysen av forestillinger om ulv. Bauer og Gaskell (1999) mener at komparative analyser av "common sense", eller sosiale representasjoner, ideelt sett bør tuftes på undersøkelser av det de kaller for "sterke" eller "naturlige" grupper. I motsetning til statistiske segmenter uten forankring i gitte sosiale nettverk relatert til for eksempel alder, kjønn eller inntekt, kjennetegnes slike grupper ved at medlemmene har et felles prosjekt og bevissthet om gruppens historie. De preges med andre ord av en form for kollektivt minne, og er fremfor alt

selvrefererende (Bauer og Gaskell 1999:175-166). For eksempel, mener forfatterne, vil aktive katolske kirkegjengere være tilbøyelige til å omtale seg selv som ”katolikker”. I bestemte sammenhenger utgjør de dermed en naturlig gruppe.

Våre fokusgrupper fremsto også som selvrefererende. For eksempel intervjuet vi jegere som, i rovdyrspørsmål, åpenbart identifiserte seg med andre jegere. Likeledes intervjuet vi nabogrupper, eller grendeboere, som la for dagen både kollektiv identitet og delte minner knyttet til grendas felleskap og historie. Ettersom representasjoner av sosiale objekter og fenomener etableres, formidles og forhandles om i grupper – ettersom det er gjennom kommunikasjonen det individuelle tar form som det sosiale, og *vice versa* (Moscovici 1993a) – utpeker både Bauer og Gaskell, og Lunt og Livingstone (1996) slike naturlige grupper som bærere av, og potensiell arena for studier av sosiale representasjoner.

Som forklart kom vi i kontakt med noen av gruppene via ulike organisasjoner, foreninger og interessegrupper. Dette munnet ut i intervjuer med jegere, grunneiere, sauebønder, turgåere, naturvernere, hundekjørere og representanter for turisnæringen. Videre var det en uttalt målsetning å løfte frem stemmer og personer som ikke nødvendigvis har tilknytning til naturforvaltningsspørsmål gjennom jobb eller foreningsliv, men som like fullt kan bidra til å øke vår forståelse av rovdyrproblematikken. Vi intervjuet derfor også lærere, arkitekter, sykepleiere, skoleelever og ansatte på et sagbruk. Endelig var vi ved flere anledninger så heldige å bli invitert hjem til enkeltpersoner, der vi gjennomførte intervjuer med grupper av beboere i de respektive nærmiljøene. I skrivende stund pågår prosjektet om rovdyr og samfunn fortsatt. Blant annet gjenstår det noen få intervjuer. Så langt er det imidlertid gjennomført tolv fokusgruppeintervjuer i Trysil, og seks i Halden, i tillegg til noen intervjuer med enkeltstående nøkkelinformanter.

Mine informanter

Selv deltok jeg på samtlige av intervjuene i Halden, samt på fem av fokusgruppeseansene i Trysil. Jeg var også til stede ved to intervjuer med nøkkelinformanter. Av grunner jeg vil komme tilbake til senere, valgte jeg å begrense analysen av datamaterialet til kun å omfatte de seansene jeg personlig hadde deltatt i. Av disse representerte informantgruppene fra Halden den største spredningen i både bakgrunn og perspektiver på rovdyrspørsmålet. Grovt sett kan

disse gruppene deles inn i tre kategorier: de som utviste skepsis til å ha ulv i omegn, de som ønsket det store rovdiret velkommen, og mer blandede grupper der begge syn kom til uttrykk.

Muligens kunne jeg nøyd meg med å analysere de seks fokusgruppene fra Halden. På den annen side krever en vellykket analyse av et segmentert fokusgruppeutvalg ganske mange grupper. Dersom man ønsker å dekke flere perspektiver på et tema, må man sørge for at hver kategori er representert ved et minimum antall grupper (Morgan 1997:37). For å oppnå større bredde i det teoretisk motiverte utvalget, valgte jeg derfor å inkludere tre av gruppene fra Trysil i analyseaterialet, som på ulikt vis utfylte fokusgruppene fra Halden. Blant de sistnevnte var det en overvekt av informanter som stilte seg positive til ulv. Av den grunn valgte jeg å inkludere to grupper fra Trysil som representerer et mer tilbakeholdent syn på rovdirenes nærvær. Den siste gruppen fra Trysil besto hovedsakelig av folk som synes det er greit med ulv, samtidig som dette synet møtte noe motstand fra enkeltpersoner. Dette intervjuet bidro således både til å utfylle det ulvevennlige perspektivet, og nyansere det polariserte bildet av holdninger til ulv.

Alt i alt består datamaterialet mitt av ni fokusgruppeintervjuer. Av disse var to med jegere, to med bønder, hvorav flere også var grunneiere, ett med organiserte naturvernere, ett med hundekjørere, ett med organiserte turgåere, og to med naboer i to forskjellige grender. De siste har jeg kalt for beboergrupper, eller grendeboere. Det er viktig å understreke at dette utvalget ikke på noen måte gir seg ut for å være representativt for den sosioøkonomiske sammensetningen av innbyggere i Halden og Trysil, eller for det komplette spekteret av lokale perspektiver på rovdiresspørsmålet. Utvalget er snarere *analytisk selektivt*, slik Halkier (2002:30) mener sammensetningen av fokusgrupper bør være. I følge forfatteren må man først og fremst sørge for at sentrale karakteristika i forhold til problemstillingen er representert. For denne studiens formål var det viktig å inkludere mennesker med ulike synspunkter på og holdninger til ulv.

Foruten to intervjuere, besto gruppene av alt fra tre til ni informanter, I de fleste tilfellene var imidlertid antallet intervjuede mellom fem og syv. Hvor mange deltakere det bør være i en fokusgruppe er en vurderingssak (Halkier 2002; Morgan 1997). Små grupper med tre til fire deltakere egner seg spesielt i forskningsopplegg der det først og fremst er den sosiale interaksjonen som står i sentrum, som for eksempel i konversasjonsanalytiske studier. Anvendelse av større grupper har den åpenbare ulempen at datamaterialet blir tyngre å

analysere, men er forøvrig spesielt velegnet i undersøkelser som fokuserer på innholdet i det som blir sagt og diskutert (Halkier 2002:39). Jeg ønsket å trigge beskrivelser av ulv – fortellinger om hva slags dyr det er, og hvilke egenskaper det har – og var derfor opptatt av innholdet i fokusgruppediskusjonen. Dette betyr ikke at jeg anså interaksjonen for å være uvesentlig. I fokusgruppestudier er det uansett samhandlingen mellom deltakerne som produserer data, om det så er formen på interaksjonen eller hva som kommer ut av den man legger vekt på.

Som forklart ble fokusgruppene rekruttert fra små og tette lokalsamfunn. Av hensyn til informantenes anonymitet ville det derfor ikke være riktig å presisere hvilke grupper som er lokalisert i Halden, og hvilke som er fra Trysil. Ettersom problemstillingen legger opp til en komparativ analyse av representasjoner, har jeg i presentasjonen likevel valgt å vise hva slags gruppe sitatene er hentet fra, enten i form av forklarende tekst, eller i parentes. Det fremgår imidlertid ikke hvilket av de to studieområdene gruppen kan knyttes til. Jeg har også utelatt eller anonymisert utsagn som ville kunne føre til gjenkjennelse av enkeltinformanter, som for eksempel konkretiseringer av navn på steder og personer, samt detaljer i beskrivelser av hendelser som kan virke avslørende. Rovdyr er et betent spørsmål som vekker både engasjement og harme i visse miljøer. Noen av informantene fortalte at de helst unnlater å gi åpent uttrykk for sine synspunkter i saken, for å unngå konflikt, eller av frykt for sanksjoner fra omgivelsene. Hensynet til de intervjuedes anonymitet fremstår dermed som desto viktigere.

Intervjuene

Gjennomføringen av intervjuene fant sted i ulike omgivelser, avhengig av hva som var greiest for deltakerne. I noen tilfeller ble det holdt av et møterom i rådhuset, eller på et av de lokale hotellene. Andre ganger ble seansene lagt til informantenes arbeidsplass, eller i lokalene til forbundet eller lokallaget de representerte. Endelig fant noen av samtalene sted hjemme hos informantene, og da gjerne hos den personen som hadde bistått oss i arbeidet med å sette sammen en fokusgruppe.

De fleste fokusgruppeseansene tok omlag to timer å gjennomføre. I utvalget for den foreliggende studien, var det korteste intervjuet på omtrent en time, mens det lengste varte i to timer og førti minutter. Det ble foretatt elektroniske lydopptak av alle intervjuene.

Informantene fikk i den sammenheng informasjon om at ingen navn ville bli registrert, og at alle utskrifter fra lydopptakene ville bli anonymisert. Dessuten presiserte vi at opptakene oppbevares i elektronisk kryptert form, og kun benyttes av forskerne på prosjektet.

Å intervjuer berørte grupper om deres forhold til rovdyr fortonet seg som en takknemlig oppgave. Etter en kort introduksjonsrunde, der alle deltakerne presenterte seg – en egnet fremgangsmåte for å ”bryte isen” i det som av noen kan oppleves som en kunstig situasjon (Morgan 1997:49) – innledet vi seansen med å be medlemmene i gruppen beskrive rovdyrsituasjonen i området. Fra det øyeblikket gikk diskusjonen for det meste av seg selv. Informantene hadde mye på hjertet, og stor grad av involvering eller strukturering fra intervjuernes side var sjelden påkrevet. De temaene vi hadde ført opp på intervjuguiden hadde en tendens til å dukke opp av seg selv i samtalens løp, og kun i få tilfeller skattet vi på guiden mot slutten av seansen for å konstatere at et emne ikke var tilstrekkelig dekket. Avslutningsvis hendte det derfor at vi stilte mer direkte spørsmål. Satt vi derimot igjen med inntrykket av at visse emner fortonet seg som lite relevante for deltakerne, lot vi dem ligge. Vi kunne jo ikke forvente at alle gruppene skulle vektlegge de ulike temaene likt. I noen fokusgrupper hadde for eksempel informantene mye å si om myndighetenes rovdyrpolitikk. I andre tilfeller ga de intervjuede uttrykk for at de hadde liten kjennskap til forvaltningsspørsmål. Dette tolket vi imidlertid som funn, snarere enn som mangelfull informasjon.

De aller fleste hadde til gjengjeld mye å si om ulven. I de fleste tilfellene dreide generelle spørsmål om rovdyr raskt over til å handle om nettopp ulv. Når dette skjedde, så jeg mitt snitt til å be om presiseringer eller utdypninger for å trigge beskrivelser og fortolkninger av predatorens vesen og adferd. Ved flere anledninger spurte jeg også informantene direkte om hvilke assosiasjoner ulven fremkaller hos dem. Dette viste seg å være en nyttig fremgangsmåte. Noen innfalsvinkler pekte seg således ut som mer fruktbare enn andre. Allerede under det første fokusgruppeintervjuet ble det for eksempel tydelig at spørsmålet om hvorvidt vi kan tolerere blandinger av ulv og hund i norsk natur, var en kilde til mye og god informasjon om deltakernes forestillinger om ulv. De av spørsmålene fra intervjuguiden som på dette viset fremsto som relevante og gode, tok jeg med meg videre til senere intervjuer. Andre ble til gjengjeld aldri stilt, da jeg opplevde dem som overflødige eller malplasserte i intervjusituasjonen.

Morgan oppfordrer fokusgruffeforskere til å formidle at de ønsker å *lære* av de intervjuede. Han advarer til gjengjeld mot å gi seg ut for å være mer uvitende enn det man egentlig er, noe informanter sjelden lar seg lure av (Morgan 1997:49). Ketil Skogen og Olve Krange har begge lang erfaring med forskning på rovdyrspørsmål, og la ikke skjul på dette overfor informantene. Jeg hadde til gjengjeld ingen bakgrunn fra feltet, og valgte å fremstå som den novisen jeg var. I visse henseender var dette en fordel. Som student kunne jeg fortelle om prosjektet mitt, og dermed åpent stille spørsmål som har med de intervjuedes forestillinger å gjøre. Slike spørsmål ville kanskje fremstått som diffuse, merkelige eller useriøse dersom de ble stilt av en fullbefaren sosiolog som forsker på forvaltning av rovvilt. Studentrollen åpnet derimot for en nysgjerrig og naiv tilnærming, uten at det gikk på bekostning av informantenes opplevelse av å bli tatt på alvor. Det var de som var ekspertene, ikke jeg.

I de aller fleste tilfellene var vi en student og en sosiolog som sammen gjennomførte fokusgruppeintervjuet. En av fordelene med å være to intervjuere er at man kan dele på rollen med å være den som tar hovedansvaret for å følge opp diskusjonen. Dermed blir det også enklere å observere og følge med på det som skjer i gruppen. I tillegg til å forfølge emner som var spesielt relevante for min problemstilling, fikk jeg således også anledning til å notere viktige inntrykk og – fremfor alt – observere interaksjonen mellom deltakerne.

Til tross for at interaksjonsaspektet gjerne trekkes frem som det mest karakteristiske og fordelaktige ved fokusgruppemetoden, er det viet overraskende liten plass i litteraturen på feltet. Wilkinson forteller at hun har saumfart nesten 200 fokusgruppstudier som ble publisert mellom 1946 og 1996, "(...) with the same result. Focus group data are most commonly presented as if they were one-to-one interview data, with interactions between groups rarely reported, let alone analysed" (Wilkinson 1999:77). Videre forklarer hun at dette henger sammen med at fokusgruffeforskere flest ser ut til å være mer opptatt av innholdet enn av prosessen i samhandlingen. Slik jeg ser det, er imidlertid ikke distinksjonen mellom innhold og prosess alltid åpenbar. I sammenlignende studier av sosiale representasjoner henger de to nødvendigvis sammen. Som forklart, var også jeg mer opptatt av *hva* som ble sagt enn *hvordan* det ble formidlet. Ikke desto mindre var det interessen for innholdet i gruppenes fortellinger om ulv som fikk meg til å rette oppmerksomheten mot interaksjonen mellom deltakerne.

La meg forklare nærmere: Moscovici og hans meningsfeller fastholder at det finnes ulike nivåer av forestillinger, det vil si at en sosial representasjon både inneholder elementer som er gjenstand for konsensus og elementer det forhandles om. I følge Rose m.fl. (1995) består nivået for konsensus av bakgrunnsantakelser som muliggjør interaksjon. Visse forståelser av virkeligheten må man enes om for i det hele tatt å kunne kommunisere, mener forfatterne. Skillet mellom sentrale og perifere elementer av en representasjon (Abric 1993) sto for meg som spesielt relevant for å studere forestillinger om ulv. På den ene siden virket det intuitivt fornuftig å anta at det verserer ulike fortolkninger av rovdyret, den åpenlyse konflikten tatt i betraktning. Kunne det imidlertid tenkes at det også finnes en dypere, kulturell og mer enhetlig forståelse av predatoren – en kjerne av felles forståelse?

Som illustrert i forrige kapittel, har forholdet mellom sentrale og perifere, eller felles og motstridende elementer av en sosial representasjon primært vært behandlet i studier der man har benyttet seg av sosialpsykologiske eksperimenter, som for eksempel assosiasjonsøvelser (f.eks. Capozza m.fl. 1995). Jeg vurderte derfor muligheten for å gjennomføre en slik øvelse, men kom raskt frem til at et såpass omfattende fokusgruppemateriale i seg selv er mer enn arbeidskrevende nok. Dessuten forekom det meg at assosiasjonenes sosiale og verbale kontekst er av spesiell betydning for en sosiologisk studie av sosiale representasjoner.

Hvordan skulle jeg så klare å skille ut kjerneelementene i deltakernes forestillinger om ulv? Etter å ha lest og grublet en del, slo det meg at neodurkheimianerne jo beskriver slike bakgrunnsantakelser som *ikke-forhandlingsbare* (Abric 1993), og at observasjoner av interaksjon mellom medlemmene i en fokusgruppe kanskje kan gi innsikt i hvilke idéer det forhandles om, og hvilke som fremstår som selvfølgelige. Morgan (1997:10) fremhever i den sammenheng at fokusgrupper, i motsetning til individuelle intervjuer, gir adgang til direkte informasjon om likheter og ulikheter i deltakernes forståelse.

Det at mennesker som samtaler i gruppe gjerne utdyper og utfyller hverandres forståelse, gjør det dessuten lettere å holde ved like en samtale om helt ordinære og vanemessige aspekter ved et gitt emne. Dermed blir det også mulig å trenge dypere inn i temaer som ellers fremstår som hverdagslige og selvfølgelige, eller som informantene ikke har tenkt ordentlig igjennom på forhånd (Morgan 1997:11-12). Ettersom grunnkomponentene i sosiale representasjoner jo nettopp beskrives som implisitte antakelser om hvordan verden ser ut, kan det tenkes at fokusgruppediskusjoner er spesielt egnet til å synliggjøre slike former for konsensus.

I intervjusituasjonen forsøkte jeg følgelig å observere hvilke antakelser om ulven informantene så ut til å dele, og hvilke uttalelser fra enkeltpersoner som vekket reaksjoner hos andre medlemmer av gruppen. Jeg var for eksempel spesielt oppmerksom på de intervjuedes kroppsspråk. Ikke-verbale ytringer, som ivrig nikking og rynking av pannen, er verdifull informasjon som krever at man ikke bare har ørene, men også øynene med seg. Det var dels på bakgrunn av slike observasjoner at jeg etter hvert fikk en forståelse av hvilke egenskaper ved ulven deltakerne betrakter som selvfølgelige. Derfor var det også nødvendig å bygge analysen av forestillinger om ulv på de fokusgruppediskusjonene jeg selv hadde deltatt i.

Fra gruppefortellinger til sosiale representasjoner

Til sammen utgjør de ni fokusgruppeintervjuene et omlag seksten timers langt lydopptak. Å transkribere fokusgruppediskusjoner er svært arbeidskrevende. Krueger og Casey anslår at en dreven og profesjonelt utstyrt stenograf vil bruke mellom åtte og tolv timer på å transkribere et slikt intervju, og at utskriften fort kan komme opp i 50 sider ved bruk av enkel linjeavstand (Krueger og Casey 2000:130). Dessuten kan det å *lytte* til utvekslingene mellom deltakerne tilføre mye informasjon som vanskelig lar seg formidle gjennom en tekst, som for eksempel bruk av humor og ironi, eller at mange snakker ivrig i munnen på hverandre (Waterton og Wynne 1999:133). Jeg bestemte meg derfor for å lydkode intervjuene ved hjelp av ”Hyperresearch”, et digitalt program for behandling av kvalitative data.

Hyperresearch gjør det mulig å ordne et lydopptak i kortere sekvenser. Hver sekvens tildeles en kode, i form av en tittel eller en kort beskrivelse. Når man klikker på en kode, kjøres lydsekvensen automatisk. I tillegg kan man skrive mer utfyllende informasjon om innholdet i lydsekvensen i en egen dialogboks. En måte å ordne lydopptak på er å først definere temaer, i form av koder eller titler, og så plukke ut sekvenser som svarer til disse temaene. Denne fremgangsmåten er uten tvil den mest arbeidsbesparende. Samtidig kan man, ved å fryse temaene for analyse på et så tidlig tidspunkt, komme i fare for å velge bort verdifull informasjon.

Jeg valgte derfor å operere med ganske åpne koder. Det vil si at jeg forholdt meg aktivt til alle delene av intervjuene der det var snakk om ulv. Jeg fulgte heller ikke noe rigid system for kategorisering og navngiving av sekvensene, men forsøkte ved hjelp av noen få ord å beskrive

innholdet i det som ble sagt. Helt uten ledetråder var jeg riktig nok ikke. I et forsøk på å finne noen foreløpige kategorier eller knagger å henge informasjonen på, benyttet jeg meg både av noen temaer i intervjuguiden min og det jeg hadde sett og hørt under fokusgruppeseansene. Andre aspekter ved informantenes relasjon til ulv dukket opp underveis i analysearbeidet.

Da alle intervjuene var ordnet i sekvenser, gikk jeg gjennom listen over beskrivelser av samtlige koder, grupperte så lydopptak med lignende temaer og lyttet til dem på nytt. Litt etter litt jobbet jeg meg således frem til de kategoriene som skulle ligge til grunn for den endelige analysen. Deretter transkriberte jeg de sekvensene som falt inn under disse temaene, og lot tekstutdragene danne utgangspunkt for arbeidet med den skriftlige fremstillingen av informantenes forestillinger om ulv.

Fremgangsmåten som er beskrevet over svarer til det Thagaard (2003:165) omtaler som "(...) en temasentrert tilnærming, der hensikten er å få oversikt over mønstre i materialet". Hun mener ulempen med en temasentrert analyse er at de enkelte temaene løsrives fra sin opprinnelige sammenheng. Derfor fremhever hun betydningen av å veksle mellom å fokusere på tema og person i tolkningsprosessen, for på dette viset å tilegne seg både forståelse for dataenes meningsinnhold og oversikt over datamaterialet. I fokusgruppestudier forholder man seg imidlertid til *gruppefortellinger*, mer enn til personlige historier. Det er altså ikke enkeltpersoners livsverden, men gruppefortolkninger og interaksjon som synliggjøres (Halkier 2002:15). Men også sekvenser av gruppediskusjoner er hentet fra en sosial og verbal kontekst, der utsagn om ulv inngår i en større fortelling som handler om flere sider ved informantenes hverdag enn rovdyrspørsmål.

Mine ambisjoner gikk ut over det å finne frem til mønstre for *felles* idéer om ulv. Jeg hadde også satt meg fore å si noe om *ulik* forståelse av rovdyret. En slik komparativ analyse av representasjoner krever at de forskjellige gruppenes perspektiver forankres i en helhetlig fortelling. Derfor besto en del av analysearbeidet i å knytte de ulike synspunktene på ulvens nærvær i Trysil og Halden til *andre* aspekter ved gruppenes fortellinger om forholdet mellom dyr, mennesker og natur. På dette viset er analysen ikke bare temasentrert, men også gruppesentrert.

Like fullt består også grupper av forskjellige individer. En gruppefortelling er derfor ikke en tvers igjennom enhetlig og samstemt fortelling, den fremstår til tider som både

usammenhengende og broket. Barbour og Kitzinger (1999:16) hevder at en vellykket analyse av et fokusgruppemateriale fordrer en balansegang mellom å forholde seg til gruppen som en enhet, og å lytte til enkeltstemmer innad i gruppen. I følge forfatterne bør forskeren bestrebe seg på å skille mellom uttalelser som støtter opp under gruppens konsensus, og synspunkter som kommer til uttrykk *til tross* for denne. For å skille mellom ulike nivåer av forestillinger om ulv var det på samme måte vesentlig å rette oppmerksomheten mot hvilke forestillinger som så ut til å deles av alle informantene, hvilke idéer som skilte gruppene fra hverandre, og hvilke synspunkter som var gjenstand for forhandlinger mellom informanter i en og samme gruppe. Det siste impliserer også elementer av personsentrert analyse. Til gjengjeld er det altså ikke enkeltpersonenes livsverden, men deres tilhørighet og eventuelle avvik i forhold til gruppen som utgjør grunnlag for tolking og forståelse.

Uavhengig av om jeg i analysen befant meg på nivået for generell konsensus, gruppeforskjeller eller individuelle ulikheter, hadde jeg alltid det samme målet for øyet, nemlig å gripe informantenes forståelse av fenomenet ”ulv”. Dessverre er det skrevet lite om de praktiske sidene ved kvalitativ analyse av tekst og tale som uttrykk for sosiale representasjoner. Flere har gjennomført slike studier (f.eks. Herzlich 1992; Moscovici 1976), men er lite eksplisitte når det gjelder å beskrive hvordan de har gått til verks for å analysere dataene. Derimot er bruk av kvantitativ innholdsanalyse blitt stadig vanligere på feltet, og er utførlig beskrevet i den nyere neodurkheimianske litteraturen (se f.eks. Abric 2005). Den vanligste fremgangsmåten her, er å benytte et digitalt analyseprogram som teller ord og rangerer dem etter forekomst og innbyrdes avhengighet.

Jeg var også opptatt av hvilke ord og vendinger informantene brukte for å beskrive ulven, men fremfor å telle hvor hyppig de forekom i materialet forsøkte jeg å avgjøre hvilken mening deltakerne tilla dem ut fra sammenhengen de opptrådte i. For eksempel dukket begreper som ”vill”, ”intelligent” og ”sosial” stadig opp. En kvalitativ fremgangsmåte åpnet i dette tilfellet for muligheten til å forankre slike begreper i en meningsfull kontekst. Ut fra sammenhengen kunne jeg si noe om *på hvilken måte* ulven fremstår som vill, strategisk og intelligent. En annen fordel med å gå kvalitativt til verks, var at jeg kunne finne frem til egenskaper de intervjuede tillegger ulven som ikke eksplisitt ble uttalt. Snarere fremsto de som underforståtte, og figurerte i bakgrunnen for informantenes beretninger om ulv.

4 Delte forestillinger om ulv

Til tross for at rovdyrdebatten har etterlatt et inntrykk av sterke motsetninger mellom blant annet jegere og bønder på den ene siden, og naturvernere og andre ulveentusiaster på den andre, tyder det foreliggende materialet på at slike grupperinger også deler grunnleggende forestillinger om ulv. Med utgangspunkt i de egenskapene intervjupersonene *samlet* fremhevet når de snakket om ulv, fremstår predatoren som et overlegent, sosialt, vilt og ubesudlet dyr. Dette er idéer som deles av mange, kanskje alle informantene. Beskrivelsene var faktisk forbløffende like på tvers av fokusgruppene. Ord som *ikke besudlet, ekte, ren, smart, sosialt intelligent, imponerende, strategisk, dominerende* og *vakker* var gjengangere, og de dukket opp både spontant og som respons på direkte oppfordringer om å beskrive ulvens egenskaper. Ingen av disse aspektene var gjenstand for diskusjon eller uenighet innad i gruppene.

Som forklart gir fokusgrupper en unik mulighet til å observere hvilke idéer det forhandles om og hvilke som ser ut til å være av mer selvfølgelig art. Det nærmest selvsagte ved disse egenskapene ble understreket av informantenes kroppsspråk, gjennom for eksempel nikking og kollektivt samtykkende utbrudd. I henhold til det som er sagt om sentrale elementer av en representasjon (jfr Abric 1984, 1993; Wagner og Hayes 2005), kan det med andre ord se ut til at disse egenskapene spiller en grunnleggende rolle i den sosiale profilen de intervjuede tegner av ulven. I tråd med Moscovici-skolens begrepsapparat er de å betrakte som deler av den *representative kjernen*. For enkelte egenskaper ble dette understreket ved at de tjente som *endelige argumenter* i intervjusituasjonen. Med det mener jeg deskriptive elementer som ligger *bak*, det vil si begrunner og forklarer andre antakelser om ulven, og som disse siste hviler på (Wagner og Hayes 2005:193).

Under intervjuene og den påfølgende analysen ble det klart at det særlig er enkelte deler av representasjonens kjerne som aktualiseres i den diskusjoner om rovdyr. Det dreier seg om spesielt relevante grunnleggende idéer som i den konkrete situasjonen kommer til overflaten i form av *grunner* til å vurdere ulike spørsmål på bestemte måter. I det foreliggende utvalget gjelder dette spesielt bildet av den ville, ubesudlede, ikke-domestiserte ulven. Derfor er denne egenskapen viet mest plass. Dessuten er det særlig idéen om *det ville* som bidrar til å forklare

erklærte motstridende holdninger til predatoren. Konflikter i den sosiale tenkningen om ulv vil imidlertid bli drøftet i kapittel fem.

Overlegen ulv

Skogen, Mauz og Krange (Skogen m.fl. 2008) har pekt på at det finnes en ”riktig” forståelse av rovdyr, en kulturelt hegemonisk miljødiskurs som forener den urbane middelklassen, miljøbevegelsen, vitenskapsfolk og den sentrale forvaltningen. Den dominerende miljødiskursen bygger i utstrakt grad på biologisk forskning og står i et motsetningsforhold til lokal, erfaringsbasert kunnskap (Skogen og Haaland 2001:15).

Gjennom studier av italiensk og fransk presse, har Dalla Bernardina (2002) utmeislet noen ”biologiske fortellinger” der ulven spiller en sentral rolle. Som Skogen m.fl. interesserer han seg altså for den hegemoniske og vitenskapelig funderte diskursen om rovdyr. Han beskriver vår samtid som preget av en forherligelse av vilt liv, og ser ulvens rehabilitering, det vil si dens nye positive omsvøp, som et ledd i denne prosessen. Innenfor denne rammen forsøker man enten å fornekte eller å legitimere ulvens brutale handlinger. I motsetning til for eksempel pitbullterrieren, som medieres som et uønsket og aggressivt dyr, presenteres ulven i de biologiske fortellingene som bærer av en legitim og sunn aggressivitet (Dalla Bernardina 2002:85). Videre hevder forfatteren at det store rovdiret inntar en imaginær hierarkisk overlegen posisjon. Det fremstår som en faunaens aristokrat, som i likhet med noblessen blant mennesker forsyner seg av ressursene med den største selvfølgelighet, uten at noen forventer at den skal spørre først (Dalla Bernardina 2002:86). I de biologiske fortellingene løftes også ulvens skjønnhet frem, nok et tegn på noblesse og naturgitt overlegenhet.

Til tross for at Dalla Bernardina er svært kritisk til den hegemoniske posisjonen de biologiske fortellingene ser ut til å ha i forhold til det han omtaler som ”tradisjonelle representasjoner”, er han lite presis når det gjelder innholdet i de siste, hvilken plass de har i vår samtid og hvem som besitter dem. Han henter til idéer om blodtørstige og brutale rovdyr, og viser blant annet til den tidligere nordeuropeiske berserkkulturen, der ulvens aggressivitet og krigerske natur ble hyllet og forsøkt appropriert av krigerne blant mennesker (Dalla Bernardina 2002:74). De biologiske fortellingene fornekte i utstrakt grad dette voldelige bildet av ulven og erstatter det med et glorifisert ikon av et rovdyr. Dalla Bernardina kontrasterer den hegemoniske forståelsen av det store rovdiret blant annet med gjeteres representasjon av det samme dyret.

Han skriver seg dermed inn i en tradisjon der lokale bønder, jegere, og i dette tilfellet gjetere, antas å ha et erfaringsbasert, negativt bilde av predatoren, i motsetning til forskere, byfolk og miljøaktivisters dekontekstualiserte glansbilde av ulven. Selv om positive holdninger til ulv således ser ut til å gjenspeile en positiv fortolkning av dyrets vesen, slik Dalla Bernardina viser, er det imidlertid problematisk å i samme åndedrag slutte fra uttalte negative holdninger til *negative* forestillinger om ulv. For å kunne uttale seg om det, må man også studere grupper som utviser skepsis til ulven, hvilket Dalla Bernardina ikke har gjort.

Blant de intervjuede i Trysil og Halden er det riktignok også slik at noen har et mer romantisk bilde av ulven enn andre. Delvis ser dette ut til å henge sammen med uttrykte holdninger til rovdyr. På den annen side er det viktig å understreke at de aller fleste informantene var moderate i sine uttalelser og ikke hadde noen entydig verdiladet fortolkning av dyrets egenskaper og adferd. Dette gjelder også de som i det offentlige rom gjerne betegnes som ”ulvehatere”. For eksempel ga jegere og bønder, i likhet med andre grupperinger, uttrykk for at de synes ulven er et fint dyr. Under et feltarbeid i Østerdalen la også Krangle og Skogen merke til at selv innbitte ulvemotstandere til tider la for dagen en sterk fascinasjon for rovdiret. De uttrykte beundring for predatorens uovertreffelige jaktenskaper, og noen hadde til og med gått på kurs for å lære å hyle som en ulv (Krangle og Skogen 2003:14).

På samme måte viste intervjupersonene i Trysil og Halden at de lot seg imponere av ulven. ”Du skal lete lenge etter et mer fascinerende dyr i faunaen”, uttalte en jeger. Fascinasjonen er blant annet knyttet til idéer om rovdirets overlegne styrke. Den beskrives som intelligent og strategisk, og anses å inneha en dominerende posisjon i forhold til andre dyr. Den fremstår som en glimrende jeger, tar rikelig for seg av annet vilt og kan virke konstant sulten, nesten umettelig. Beretninger om møter med ulv fremkaller dessuten bildet av et dyr som visuelt skiller seg ut. Svært mange, også skeptikere, ga uttrykk for at de synes den er en flott og majestetisk skapning. En av grendeboerne, som etter eget utsagn hadde vært så heldig å møte ulven, fortalte med andakt i stemmen om hvilket inntrykk det hadde gjort på henne: ”Og han satt der altså, og så på oss. Og sola skinte i den der pelsen, og det liksom... vibrerte sånn i håra. Han var altså så *utrolig* flott.”

Andre kunne fortelle om hvor elegant dyret beveger seg i terrenget, liksom ”glir fremover, og går i ett med omgivelsene”. Selv blant de som karakteriserte seg som sterke motstandere av ulv, var fascinasjonen for dyret åpenbar. En jeger, som mente at ulven på ingen måte hører

hjemme her til lands, understreket at dette ikke skyldes at han misliker dyret i seg selv. Tvert i mot, sa han: ”Jeg kan godt synes det er veldig ålreit at det er mye ulv i Sverige, fordi jeg synes ulven er et fint dyr”. Slik de biologiske fortellingene er tuftet på en forestilling om ulvens aristokratiske vesen (Dalla Bernardina 2002), kommer idéen om ulvens suverenitet også tydelig til uttrykk i det foreliggende materialet. For det første beskrives den som overlegen mange andre dyrearter i den norske faunaen, kanskje alle. Den rangeres øverst i næringskjeden og representerer, slik en naturverner sa det, ”en topp på hele naturen”:

A: Han er nok litt verdig, kanskje.

B: Ja, jeg tror det. Dem prøver liksom å holde kontrollen på en måte.

A: Og når du ser... jeg har aldri sett ulv, men jeg har sett spor... og du blir jo veldig imponert når den har gravd i bakken. Liksom skyfla unna noe snø og sånn. Det er så kraftig. Det er en sånn urkraft! Og noen byks som er fem meter lange. Det er... jeg ser på ulven som en topp på hele naturen, jeg. Jeg blir ikke så himla fascinert av å se en ulv i en dyrehage, men når du vet at det har gått ulv på vannet, da sitter du gjerne og gliser litt når du drikker kaffe, altså. (Naturvernere)

Forestillingen om ulvens suverene posisjon i dyreriket gir seg blant annet utslag i idéer om overlegen fysisk styrke og smidighet. Selv om ikke alle hadde sett en ulv i vill tilstand, hadde svært mange observert ulvespor, og en rekke informanter anså disse for å være en viktig kilde til kunnskap om dyret og av særskilt interesse for en nysgjerrig lokalbefolkning. ”Et ulvespor kan du si, det blir jo prata mye mer om enn et elgspor”, forklarte en av dem. Gjennom å tolke spor i snøen slutter de seg til scenarier der ulvens smidighet og styrke utspilles: Fem meter lange byks på vannet vinterstid eller et over to meter høyt hopp *over* ei svær gran for å fange et rådyr som lå på leie på den andre siden, er eksempler på slike scenarier. Jaktbragder uten sidestykke er et annet:

En gang gikk vi på spor etter to ulver, også var det helt åpenbart at den ene ulven hadde postert – sto stille. Vi kunne se han hadde stått der ganske lenge og tråkka, mens den andre hadde tatt en runde, og da naturligvis jaga et rådyr rett til der denne sto [og venta]. Og så hadde den da felt det rådyret, som de hadde spist opp alt av, unntatt hornene og skallen. Det var det som lå igjen. Jeg synes... jeg ble så *imponert* når jeg så hvordan de hadde jobba. Å få se at her var det noen som visste hva dem dreiv med, på en måte. (Beboergruppe I)

”Intelligent”, ”smart” og ”strategisk” er ord som ofte dukket opp når intervjupersonene beskrev ulvens egenskaper og adferd. Slik det fremgår av sitatet over, lar mange seg imponere av predatorens kløkt og evne til samarbeid under jakta. Andre former for adferd ble også forstått som særs strategiske og rasjonelle. For eksempel var det noen som mente at ulven nok har svært god hukommelse:

Jeg har jo hørt at når dem nærmer seg noen elektriske gjerder og sånn... dem går liksom ikke rett på og snuser, og kanskje får seg et støt. Dem går lange avstander rundt, og selv om du fjerner dem etter en stund, så vil dem antakelig, når dem kommer tilbake samme sted, være veldig vaksomme der.

(Bønder II)

I flere av fokusgruppeintervjuene kunne informantene fortelle om hvordan det store rovdyret på strategisk vis benytter seg av menneskeskapte spor i terrenget, som hundekjøringsløyper eller plankebrygger i myrene. Ikke minst var mange forbløffet over ulvens evne til å, på perfekt vis, følge i hverandres fotspor i snøen for å spare på kreftene:

Vi har jo da sett hvor flinke dem er til å jakte. Også hvor rasjonelle dem egentlig er. Det er ikke så ofte det er dyp snø, men det hender jo faktisk. Og vi ser da at fire stykker har gått etter hverandre, eller fem, men du kan jo pokker ikke se hvor mange det er altså, for dem går akkurat... [i hverandres spor] og sparer krefter liksom. Det er helt utrolig!

(Beboergruppe I)

Selv blant rovdyrene ser ulven ut til å ha en spesiell posisjon. Ikke bare er den en imponerende jeger. Den inntar tilsynelatende enorme mengder kjøtt. Jaktegenskapene er en forutsetning for at ulven skal kunne mette sin voldsomme hunger. Det er særlig elg og rådyr som står på menyen, forklarte de intervjuede:

A: I all verden, hvor mye kjøtt er det dem spiser? Jeg har jo lest dét og. Det er ikke småtterier!

Intervjuer: Ja, det er mye. Jeg husker ikke, men det er ikke få elg og rådyr som går med.

A: Det er forferdelig mye. Det er så mye så jeg liksom har lurt på, kan det være riktig?

(Turgåere)

Ikke bare forsyner predatoren seg med *mange* byttedyr. Den spiser øyensynlig også opp smitt og smule, og etterlater seg ikke halvspiste kadavre. I motsetning til for eksempel gaupa, som i følge noen av informantene ikke rører magesekken til byttedyret, er ulven langt fra kresen på innholdet i maten:

A: Og ulven, han eter jo opp absolutt alt av et rådyr. Det blir jo ikke noe igjen.

B: Nei, han spiser opp både hud og hår... på både elger og...

(...)

C: Ja, dem sier i hvert fall at den legger ikke igjen verken ben eller ragg eller klover eller noe som helst.

(Beboergruppe II)

Det er viktig å være klar over at disse sitatene er hentet fra en sammenheng der temaet var predasjon på annet fritt vilt i naturen, og ikke svarer til det bildet intervjupersonene tegnet av ulv som går amok i en saueflokk. Hva angår det siste, beskrev de samme informantene som det refereres til over, dyrets adferd som irrasjonelt masse-mord. I møte med domestiserte dyr som har mistet enhver form for naturlig selvoppholdelsesdrift, og som ikke engang har vett til

å ta til beins, kommer ulvens instinkter ut av kontroll. Den blir en drapsmaskin, fanget av sine egne drifter.

Ulvens hunger etter kjøtt var imidlertid verken gjenstand for fordømmelse eller beundring, men ble snarere presentert som en naturlig drivkraft. Det var med andre ord ingen som hevdet at ulven er spesielt slem eller grisk fordi den, i likhet med aristokraten, tar grådig for seg av tilgjengelige ressurser. Hvorvidt man frykter at predatoren står i fare for å utrydde annet vilt, er snarere et spørsmål om hvor robust man regner den regionale elgstammen eller rådyrpopulasjonen for å være, enn hvor sultent det store rovdyret er. For sultent er det åpenbart. Det er det enighet om. Annet er vel neppe å forvente fra et dyr som i den sosiale tenkningen rangerer høyest i næringskjeden.

Sosial ulv

På bakgrunn av idéer om ulvens intelligens, styrke og jakttalent, er det kanskje ikke overraskende at informantene fremhever dyrets sterke selvoppholdelsesdrift. Som art beskrives den som svært robust og overlevelsesdyktig. Rovdyrets overlevelsesdyktighet, overlegne styrke og evne til å handle strategisk ser ut til å hvile på en antakelse om at den er sosialt anlagt, et *flokkdyr*:

Intervjuer 1: Hvis man skulle beskrive ulven. Hva kan man si for å karakterisere det dyret?

A: Sosial.

B: Intelligent.

Intervjuer 2: Hvordan... klarer du å utdype det?

B: Intelligent? Nei, den har jo i hvert fall en sosial intelligens. Det er jo et flokkdyr, og den klarer å legge, jeg holdt på å si strategier, når den jakter.
(Naturvernere)

Den åpenbare, veldige appetitten på kjøtt er intimt forbundet med idéen om den hardføre og livskraftige flokken. Mange ulver må ha mye mat, og predatorens kombinerte jaktferdigheter og lagånd setter flokken i stand til å skaffe til veie nok føde, så hungeren kan stilles. Og, som vi allerede har konstatert, er det ikke småtterier som settes til livs:

Ellers har det jo vært gaupe her kan du si, som har vært innom. (...) Det er ikke mye dem tar, og det er vel sikkert sånn en må leve med. Hvis det blir ulveflokker, (...) da blir det liksom et helt annet klima tror jeg. Om det forsvinner et rådyr eller fem, her som det er så stor populasjon, det betyr jo ikke noe. Og da er jeg med på den dialogen med mangfold, ikke sant. Men hvis det kommer en ulveflokk uti dem småskauene her – dem ville jo gjøre rent bord ganske fort.
(Bønder I)

Slik synes altså tingene å henge sammen. Tilhørighet til gruppen gjør ulven mektig. I flokk kan dyrene samarbeide og handle strategisk. Flere munner kan mettes, og de kan mettes *mer*. Flokkeegenskapene gjør ulven til et uovervinnelig dyr. ”Hva er det med ulven?”, spurte en av turgåerne. ”Hvorfor er folk så fryktelig opptatt av akkurat *det* rovdyr?” Flere informanter formulerte liknende spørsmål. De kunne like gjerne spurt: Hva det er med *ulvene*? I følge de intervjuedes egne fremstillinger av ulven, er det *de sosiale egenskapene* og tilhørigheten til flokken som gjør den til noe særegent – til et dyr helt utenom det vanlige – og som skiller den fra andre store rovdyr:

Intervjuer: Du sa noe om at ulven er et spesielt dyr, eller helt spesiell. Husker du det – i sta?
A: Ja, han er jo spesiell med åssen han opptrer. Han er jo et flokkdyr. En gaupe, kan du si, er mer ensom, eller i familie, så lenge det er en familie, også skiller dem vel hver til sitt etter hvert. Bjørnen lever jo også mer for seg sjøl, ikke sant.
(Bønder I)

I alle fokusgruppene ble det snakket mye om ”flokker”, ”revirer” og ”ynglinger”, og måten de intervjuede ordla seg på antydte at ulvegruppen forstås som en selvstendig organisme.

Bestanddelenes – de enkelte dyrenes – potensial, beror i første rekke på at de inngår i en større helhet. Det er gjennom flokken ulvens vesen kommer til uttrykk. I lag åpenbarer de seg som de effektive, strategiske og slagkraftige dyrene de er. Flokken forstås med andre ord som den overlegne ulvens *normaltilstand*. I tråd med dette oppfatter informantene enslige dyr, eller streifulver, som individer på avveie fra deres naturlige tilholdssted, nemlig hos flokken: ”Det er klart at enslige ulver kanskje er litt rare, fordi ulven er et veldig sosialt dyr. Er dem alene, så kan dem jo fort bli litt rare i oppførselen. Men er det en flokk, som er en trygg og stabil flokk, så tror jeg dem er mer normale og.” (Hundekjørere)

I Dalla Bernardinas gjengivelse av biologiske fortellinger om ulv, er flokkens indre sosiale rangordning gjenstand for ærefrykt og beundring (Dalla Bernardina 2002:86-87).

Fortellingene, forklarer etnologen, handler om dominerende og dominerte, om ledere og underordnede, kort sagt om makt. Ulvesamfunnet fremstår som strengt hierarkisk organisert og kan minne om en militær divisjon. I de biologiske fortellingene er det dette som anses for å være er hemmeligheten bak ulvens suksess, for eksempel i jakta.

Også for de intervjuede i denne undersøkelsen er ulvens styrke åpenbart knyttet til det samfunnet den tilhører, *reviret*. I kraft av å være én av mange, en del av et velsmurt maskineri, fremstår ulven som nesten umulig å utslette. Reviret forstås som noe mer enn en

ansamling enkeltdyr. Det er artens vugge og livsnerve, og det er selvopprettholdende. Der yngles det, og der erstattes tapte elementer umiddelbart, slik at gruppens indre balanse og ytre slagkraft til en hver tid er inntakt. Fjernes en, dukker straks en ny opp:

Du kan si, der det er etablert et alfapar med unger, og kanskje en flokk på fem til ti dyr, da er det meningsløst... det har ingen effekt hvis man skal tenke: 'nei nå må jeg bli kvitt den ulven'. Du ser jo den som ble kjørt i hjel, eller den som ble skutt... så er det en ny der igjen etter et år, og en ny hann kommer jo, og... Det kommer nye og overtar reviret, så lenge reviret er der. (...) Du oppnår ikke noe ved å skyte en ulv i et sånt område.
(Bønder I)

Ikke bare synes ulvens sosiale egenskaper å sørge for stabile og selvopprettholdende flokker. Den tolkes også som svært forplantningsdyktig – nok et uttrykk for potens i form av evne til å tilpasse seg overleve. Idéer om rask formering og spredning er godt forankret blant informantene i Trysil og Halden. Rovdyrets livskraft og potens ble forstått som både eksplosiv og potensielt ukontrollerbar sett fra menneskenes ståsted – en udetonert bombe. En turgåer sammenlignet ulven med ynglende mus:

Jeg leste nå for kort tid siden. Det sto... det var vel i avisen, eller om det var på TV, det er jeg ikke sikker på. Men dem regna med at i år, så hadde den norsk-svenske ulvestammen yngla med cirka hundre valper. Hvis nå det er riktig, og vi ikke gjør noen ting med det, så går det nye to-tre år – hvor mange valper kan det bli da? Da kan det jo bli tusener da, på veldig kort tid. Det blir en eksplosjon, altså, hvis det ikke blir gjort noen ting. Det blir neste like ille der som det gjør i museverden.
(Turgåere)

Dessuten, påpekte flere av intervjupersonene, medfører ulveflokkens interne hierarkiske organisering en uunngåelig geografisk spredning og etablering av stadig nye revirer. En familiegruppe, bestående av en alfahunn og en alfahann, har ikke rom for flere ledere, og det er bare disse to som får parre seg. Den strenge maktfordelingen i dyregruppen utgjør dermed en indre dynamikk som sørger for artens utbredelse, i det voksne individer tvinges til å bryte ut og danne nye familier:

A: Men sånn som en flokk, den kan jo ikke bli så stor som helst. Er det ikke sånn at når dem kommer opp i et visst antall dyr, så splitter dem seg, eller i hvert fall går ut og danner nye områder, eller er det sånn det foregår?
B: Ja, dem vandrer vel ut når dem blir modne for det.
(Bønder I)

Tilhørigheten til flokken styrker ulvens tenkte posisjon i faunaen. I tillegg til å være den egenskapen som aller mest skiller den fra de andre store rovdyrene, er ulvens gruppeidentitet opphav til en mer eller mindre artikulert utrygghet hos informantene:

Intervjuer: Men, tror dere på at den er farlig og skummel – hva tror dere – for mennesker?
A: Ja, det er klart han kan være hvis det ikke er noen annen mat og få.
B: Og hvis dem er i flokk, tenker jeg, hvis det er mange av dem.
A: Ja visst. Ja, det er jo helt sikkert!
(Beboergruppe II)

I den grad de intervjuede tilkjennega frykt for rovdycet, var dette forbundet med bildet av den raskt formerende og suverene flokken. Lyden fra en ensom ulv som hyler mot månen, et flyktig glimt av et dyr i fullt firsprang mot skogholtet eller spor i snøen etter et omstreifende par, vekker nysgjerrighet og oppleves av informantene som harmløse begivenheter. Idéen om ulver i mangfold vekker til gjengjeld ambivalente, kanskje litt obskure assosiasjoner:

A: Han er jo flott å se på da.
B: Litt skummel...
C: Ja, litt skummel og litt uberegnelig, og litt sånn farlig når det kommer flere.
(Beboergruppe II)

Denne skepsisen kom til uttrykk i alle fokusgruppene, og deles av så vel ulvevenner som erklærte motstandere. Selv naturvernerne, som for øvrig meddelte et ønske om en forøkning av den norske ulvebestanden, så litt betenkt på en fritt voksende rovdycerstamme:

Og det at folk liksom er engstelig for ulv og... som vi snakka om i sta og... det er klart det... dem er vel redde for det at han skal formere seg, kanskje mye mer enn det han gjør. Jeg vet ikke hvor mye han formerer seg, men det er klart at hvis det blir veldig mye av den, da må det jo være en slags styring på det – synes jeg jo.
(Naturvernere)

I motsetning til det inntrykket man lett kan sitte tilbake med etter at rovdycerdebatten har feiet over landet – nemlig at noen mennesker *hater* ulv og helst ville sett arten utryddet fra jordas overflate, mens andre bare ikke kan få nok av den – deler personene i denne studien en oppfatning om at det store rovdycets reproduksjon og geografiske spredning må holdes under kontroll. Uenigheten dreier seg snarere om *hvor mange* eksemplarer av arten man skal tolerere, eventuelt legge til rette for, og *hvor* de skal bo.

Skepsisen til å la ulven få formere seg fritt, må forstås på bakgrunn av de sentrale egenskapene i den sosiale representasjonen av ulv som har vært belyst så langt. Dycets overlegenhet i styrke, kløkt og antall åpner for et mulig skremmende scenario der bestanden tar over, det vil si beveger seg utenfor det som lar seg kontrollere av mennesker. På dette viset beundrer, men også frykter informantene det store rovdycets *autonomi* i dets forhold til omgivelsene, og dermed også til oss mennesker.

Vill ulv

Blant egenskapene de intervjuede fremhevet som typisk for ulven, er det særlig bildet av *det ville* og *det rene* som ser ut til å legge sterke føringer for hvordan man forholder seg til ulike aspekter ved rovdyrspørsmålet. I henhold til det som er sagt om kjerneelementer i en sosial representasjon, ser denne egenskapen ut til å være spesielt sentral i den sosiale representasjonen av ulv. Idéen om det ville kom til uttrykk på flere måter. Gjennomgående sto det i kontrast til *det sosialiserte*, det vil si det som berøres av og står under menneskelig kontroll:

A: Jeg vet jo at de drev med slik eksperimentering med ulv og hundekjøring i Alaska for mange år siden. Og det var én der som hadde flasker opp flere ulver som han skulle kjøre med i spann. Men han fikk det aldri til, fordi han klarte ikke å styre døgnet dems. Så da ble mørkt, da ville de [ulvene] kjøre hele natta i full fart. Om dagen da ville *han* kjøre. Da lå de bare og sov. Så døgnrytmen passet ikke, og det klarte han ikke å forandre på.

B: Det er riktig det. Det er flere i Alaska som har prøvd seg på det, men det er ingen som har lyktes.

A: De kunne få det til med noen blandinger, vet jeg.

B: Ja, da det nærmet seg en hund – en kvarting...

C: ... en kvarting eller en åttendedel!

B: Men det var så liten gevinst at det ble slutt på det.
(Hundekjørere)

Her er det den domestiserte hunden som representerer det sosialiserte. Den står i kontrast til og understreker ulvens ville vesen. De intervjuede eksemplifiserer ved å vise til et aspekt ved ulvens natur, døgnrytmen, som de mener erfaringsmessig har vist seg å være upåvirkelig og utilgjengelig for menneskelig dominans. Ulvens instinkter, eller naturgitte egenskaper, fremstår som så motstandsdyktige i forhold til domestisering at det må en stor porsjon iblandet tamhund til før dyret kan innlemmes i noen som helst form for menneskelig sosialt virke. Ulvens villhet oppleves med andre ord som så sterk at den ikke står til å temme.

Andre anser ulven for å være mer tilbøyelig til å tilpasse seg og innlemmes i den menneskelige sfære. Ikke desto mindre vil en eventuell sosialisering av dyret medføre at nettopp det ville går tapt. En tam ulv er ikke lenger en *ekte* ulv. En representant for et lokalt bondelag reagerte slik da en annen i fokusgruppen halvt på spøk foreslo å gjerde inn ulven, i stedet for husdyrene: "Det ville jo bli en litt annerledes ulv da i hvert fall, mer en hund. En ulv kan jo jakte, på en måte. En ulv som blir mata er jo ikke den samme ulven lenger." Mens noen opplever ulven som vill fordi den er umulig å temme, mener andre at en tam ulv ikke lenger er å betrakte som vill. Alle er de imidlertid enige om at ekte ulv er grunnleggende vill.

Hvordan arter så denne villheten seg? Stående alene, fremstår idéen om ”det ville” som en kategori uten innhold. Den fylles med mening først når den holdes opp mot sitt mentale motbilde – det sosialiserte, det menneskelige. Det er rovdyrets autonomi, dets uavhengighet i forhold til mennesker som er den ville ulvens varemerke. Jaktegenskapene befester ulvens autonomi. De setter den i stand til å fø seg og sine og gir den naturlig tilhørighet i områder ideelt sett hinsides vår rekkevidde, der den ikke kommer i konflikt med menneskenes liv og virke. Slik forstås predatoren som vill, både i vesen og fordi den hører hjemme i ikke-sosialiserte omgivelser, i *villmarka*.

Et autonomt dyr med naturlig tilhørighet i ikke-sosialiserte omgivelser, forventes naturlig nok å utvise varsomhet i sin omgang med mennesket og dets tilhørende fysiske domene. Den forventes å være *sky*: ”Dem fleste, sånn som jeg har oppfatta det, har jo kanskje på en måte følt det som eksotisk og spennende å gå og titte etter spor og... i det hele tatt om en kunne få se dem en gang da, men det er jo veldig vanskelig. Dem er jo så sky, og går jo ikke innpå husveggene her ” (Beboergruppe I).

Observasjon av ulv i nærheten av boligområder fortoner seg som særs uventet og grenseoverskridende. I kontrast til det ville, virker det som om hjemmet representerer den geografiske og symbolske kjernen i den sosialiserte sfæren, det menneskelige domenes bankende hjerte. En naturverner uttrykte det slik, idet han beskrev et møte med en ulv langs en skogsvei: ”Jeg trodde det var en hund, for jeg hadde ikke forventa å møte ulv 300 meter hjemmefra!”

Blant informantene fra Halden, var det ganske mange som kunne fortelle om møter med ulv. Spesielt gjaldt dette de som er bosatt innenfor det området der den lokale ulveflokk markerer revir. Etter deres uttalelser å dømme, ser dette ut til å være noe svært mange har opplevd minst én gang, gjerne flere. Til tross for at det i sitatet over formidles en idé om at ulven markerer avstand fra folk og boligene deres, og at man verken kan – eller bør – forvente å få se den, kunne altså den samme personen fortelle om et møte med rovdyret. Flere av informantene i de to beboergruppene hadde hatt besøk av ulv på tunet, eller i umiddelbar nærhet til hjemmene sine. En annen person i den samme fokusgruppen fortalte at ulven hadde hatt fast ”tråkk” like forbi huset hennes, der hun hadde observert den fra kjøkkenvinduet en rekke ganger. Paradoksalt nok beskrev de likevel møter med ulv som noe helt utenom det vanlige.

Noen tolket slike erfaringer som rene lykketreff, mens andre understreket det gale ved at rovdycet beveger seg inn i områder der den ikke hører hjemme. Felles for alle var at de beskrev slike episoder som ekstraordinære og flyktige møter. Ekstraordinære fordi inkarnasjonen av det ville, ulven, blir *en fremmed* i aktørenes egne revir, i deres nærområder. Ulvens rette element er villmarka. Ferdes den på gårdstun, eller nær skoler og barnehager for den saks skyld, bryter den med det mentale skillet mellom det ville og det sosialiserte. Tilsynelatende er den sosiale representasjonen av ulv så sterkt rotfestet i dette skillet, at selv de informantene som kunne fortelle at slike hendelser faktisk forekommer med jevne mellomrom, likevel beskrev predatoren som prinsipielt utilgjengelig og sky:

A: Herregud, vi har da flydd inne på skauen – du og jeg, og du og...

B: Vi har holdt på i 25 år for å...

A: ... holdt på for å få se den fordømmade ulven.

B: Vi har ikke fått se den ennå. Vi har bare sett spor etter den.

A: Det er bare Pål som var heldig og fikk se den...

B: ... i noen sekunder før den forsvant.

(Turgåere)

Innefor en slik forståelsesramme er det kanskje ikke overraskende at møter med ulv oppleves som et møte med en utsendt fra en fremmed verden, en som kommer på overraskende snarvisitt, men som fordufter like raskt som den dukker opp så snart den får ferten av mennesker. De som selv hadde sett, eller slumpet til å treffe på en ulv, understreket det flyktige ved disse opplevelsene. Måten de beskrev slike møter på etterlot et inntrykk av et dyr som kun åpenbarer seg glimtvis, som om det skulle oppstått fra intet, for så å lynraskt, nesten sporløst, vende tilbake dit det kom fra:

Jeg har sett den tre ganger [ulven]. Den ene gangen var det sånn at den gikk ut på jorden, og så sprang den oppover i skråningen. Da sprang jeg etter. Så sto den midt oppi skråningen, også snudde den og titta på meg. Da følte jeg noe av det du sier (henvendt til en annen i gruppen), når du ser rett i øya på... Det blikket! Også bare gikk den oppover. Jeg gikk etter, og når jeg kom opp var den bare helt vekk – bare forsvunnet. Den andre gangen så skulle jeg gå ut av døra. Det var på kvelden. Så hadde vi en leieboer her som hadde en katt som var ute på gårdsplassen. Da fikk jeg se at ulven sto borti porten der, eller han nesten satt, han var liksom litt sånn på huk, og titta. Men når han oppdaga meg i døra, så var han bare borte vekk. Da jeg skulle gå og titte etter spora var det tydelig at han bare hadde føket av gårde. En gang til så jeg den. Det var når jeg var ute og gikk, og da liksom bare forsvant den på veien foran meg. Så når du spør hva en tenker på med ulv, så ville jeg tenke på å være sky, *utrolig* sky (bekreftende utbrudd fra andre i gruppen).

(Beboergruppe I)

Slik det også fremgår av denne teksten, omtales ulven i svært mange sammenhenger i bestemt form entall. Kanskje er dette typisk for måten vi snakker om store ville dyr på. ”Jeg møtte elgen da jeg gikk en tur i skogen” er for eksempel ingen uvanlig talemåte, selv om man aldri

har truffet akkurat *den* elgen før. ”Jeg så hunden i parken i dag”, er derimot en grammatikalsk villedende påstand dersom det dreier som en helt fremmed hund. ”Hvilken hund?” vil trolig mottakeren av budskapet spørre. I den hverdagslige samtalen omtaler vi ganske enkelt ikke hunder – eller katter og mus for den saks skyld – i bestemt form, med mindre vi sikter til spesifikke individer.

På den ene siden, virker det som om den hyppige anvendelsen av bestemt artikkel henleder oppmerksomheten på ulven som art. ”Jeg har sett ulven tre ganger” innebærer dermed ikke at det er det samme individet som er blitt observert alle tre gangene, men at personen bak uttalelsen ved tre anledninger har sett et *eksempel* av arten. Det observerte dyret får dermed rollen som et tegn som viser til noe mer generelt, den blir en representant for fenomenet ulv. Utilgjengelig og fjern fra menneskenes verden skimtes det personifiserte ville kun i glimt – bare som enkeltstående individer, og bare i korte øyeblikk. Møtet mellom det ville og det sosialiserte fremstår således som et møte mellom mennesker og enkeltdyr. Selv de informantene som kunne fortelle om observasjoner av to eller flere ulver i lag, manet gjennom sine beretninger frem idéen om den ensomme ulven, eller *streifdyret*. Omstreiferen er per definisjon alene og på fremmed jord. Den inntar rollen som en besøkende som bare har tatt en avstikker fra de ville hjemtraktene, og fra sine ville artsfrender:

A: Jeg tror han holder seg borte fra området her, rundt hytta her og...

B: Vi har ikke vært så heldige at vi har sett spor av den her en gang.

A: Nei.

C: Men det var par tre år siden, da gikk den jo nedpå vannet her. Da var det flere stykker som så spor etter den. Jeg så spora, og da hadde den gått i land i vika der borte.

B: Ja, men det er bare så sjelden...

C: Men det kommer sånne einstøinger, vet du.

(Turgåere)

Det ville utgjør således en grunnleggende komponent i deltakernes sosiale representasjon av ulv. I informantenes beretninger relateres dette blant annet til en annen sentral forestilling, nemlig den tidligere illustrerte idéen om ulver i mangfold, *flokken*. Rovdyrets sosiale egenskaper, evnen til å organisere familiegrupper og til å samarbeide med sine like, utgjør et premiss for artens styrke og autonomi i forhold til andre arter, også menneskene. Gruppetilhørigheten befester ulvens prinsipielle uavhengighet og avstand til menneskenes verden, og bidrar dermed til å opprettholde den mentale kløften mellom det ville og det sosialiserte. Slik gjenspeiles idéen om tilhørighet til en gruppe i forestillingen om det ville.

En ensom ulv, en einstøing, kan kanskje sveipe innom menneskenes sosialiserte domene fra tid til annen. Flokken derimot, er uløselig knyttet til villmarka.

Ren ulv

Mary Douglas har vært opptatt av *symbolsk orden*, det vil si hvordan kulturer sorterer ting som hører sammen i bestemte kategorier (Douglas 1997). Denne ryddeoperasjonen skaper et system av distinksjoner som holder orden på og bringer fornuft til ethvert kulturelt meningsunivers (Solheim 1997:11). Noen ting faller imidlertid utenfor klassifiseringene og defineres som fremmede og urene. Ting og fenomener som lett lar seg plassere i en kategori fremstår som rene, mens *det urene* er det som flyter over de symbolske grensene og truer med å skape kaos i systemet.

I sitt forfatterskap har Douglas blant annet interessert seg for ulike kulturers religiøse og symbolske forhold til dyr (Douglas 1984, 1997). I sine skildringer av Lele-folket beskriver hun hvordan det symbolske skillet mellom mennesker og dyr er det bærende prinsippet i Lelenes kosmologi, og illustrerer hvordan den lokale befolkningen tillegger dyr som trækker over disse grensene humane egenskaper.

Most animals run away from the hunter and shun all human contact. Sometimes there are individual animals which, contrary to the habit of their kind, disregard the boundaries between humans and themselves. Such a deviation from characteristically animal behaviour shows them to be not entirely animal, but partly human (Douglas, 1984: 29).

Det kan kanskje virke søkt å trekke paralleller mellom ulvekonflikten i Norge og Lele-folkets håndtering av avvikende dyreadferd. Som Moscovici, har imidlertid også Douglas en klar forankring i Durkheims sosiologi og den franske strukturalismen (Solheim 1997:10). Hun vier Durkheims idéer om *det hellige* mye plass i boka ”Rent og urent” (1997), og anser forestillinger om renhet og urenheter for å være dypt forankret i enhver kultur. Alle menneskelige kollektiver forsøker å bringe orden i tilværelsen ved å skape samsvar mellom omgivelsene og etablerte sosiale tankemønstre (Douglas 1997:21).

I eksempelet hentet fra Lele-kulturen, truer enkelte dyrs adferd den symbolske ordenen gjennom å bryte med etablerte forventninger om skyhet (Douglas 1984:32). Til *ekte* dyr å være, går de altfor tett opp til menneskene. De svarer derfor til forfatterens begrep om det

urene. Lelene håndterer trusselen om symbolsk forurensning ved å redefinere de observerte dyrene som dels menneskelige. På det viset ”fjerner de skitten”, for å bruke Douglas egne ord (1997:21), og sørger for å holde kategoriene rene og intakte. Kan det tenkes at ulven på denne måten truer med å forurense vår kosmologi? Betraktes den som en *symbolsk trussel*?

Spørsmålet vi da må stille oss, er om ulvens tilstedeværelse i de intervjuedes omgivelser utfordrer distinksjonen mellom det ville og det sosialiserte. Douglas definisjon av det urene, som det som ved sin blotte tilstedeværelse setter symbolske skillelinjer på spill, viser til ting og fenomener som ikke kan plasseres i noen bestemt kategori. Det er imidlertid liten tvil om at de intervjuede i Trysil og Halden definerer ulven som *ren* siden den jo utvetydig plasseres i kategorien ”vill”, i det minste hva angår *ekte* ulv. Å fortolke enkeltstående hendelser der man har sluppet til å treffe på en ulv som ekstraordinære, må i denne sammenhengen forstås som en form for symbolsk håndtering av det umulige.

På samme måte som Lele-folket tillegger dyr med avvikende adferd spesielle egenskaper, definerer informantene i denne studien slike grenseoverskridende erfaringer med ulv som særtilfeller, og som møter med einstøinger eller omstreifere på avveie. For intervjupersonen representerer kontakt mellom mennesker og ulv det Douglas betegner som en ”anomali” eller ”tvetydighet”. Ved å definere møtene som avvik fra det normale, ivaretas ”det sosialiserte” og ”det ville” som ordnede og ordnende kategorier. ”Når noe blir sikkert klassifisert som en anomali, bidrar dette til en klarere avgrensning av den kategorien som det anormale ikke tilhører” (Douglas 1997:53).

At møter mellom mennesker og ulv klassifiseres som anormale er imidlertid ikke ensbetydende med at informantene har en forestilling om predatoren som et *negativt* forurensende element i de sosialiserte omgivelsene. Hvorvidt man betrakter ulvens inntreden i det sosialiserte som noe urent eller skittent, vil avhenge av synet man har på det samfunnet man betrakter seg som en del av. Bør det beskyttes mot det som er vilt, eller er det rom for å innkapsle elementer av det ville i menneskenes kultur? Douglas understreker at det er flere måter å forholde seg til anomalier på. Vi kan forsøke å ignorere dem, markere avsky for dem eller definere dem som farlige eller forbudte. Vi kan også forholde oss positivt til det som er fremmed og avviker fra etablerte kategorier. Det siste innebærer nødvendigvis en kollektiv ryddeoperasjon, der klassifiseringene redefineres og det gjøres plass til anomalien i et nytt tankesystem (Douglas 1997:53).

Det som er felles for de intervjuede i den foreliggende undersøkelsen, er at forestillingen om ulvens ville vesen står sterkt. Rovdyr som trer ut av det ville og inn i det sosialiserte defineres som anormale særtilfeller, og bekrefter dermed ulvens kategoriske tilhørighet til det ville. Det går imidlertid et skille mellom de som erfarer dyrets nærvær negativt og oppfatter det ville som en trussel mot menneskenes liv og virke på den ene siden, og de som ønsker å rydde plass til det ville gjennom å redefinere det sosialiserte, på den andre. Med andre ord blir dette et spørsmål om hvordan man forholder seg til det mange betegner som ”det moderne samfunnet” og hvilken plass det ville har i dette samfunnet. Hvordan *ulike* forestillinger om ulv på dette viset henger sammen med forskjellige måter å definere de sosiale omgivelsene på, vil imidlertid bli drøftet i neste kapittel.

I denne omgang kan vi nøye oss med å slå fast at deltakerne i de ulike fokusgruppene deler sentrale forestillinger om villhet og renhet. Dersom ulven – som art å betrakte – udelt hadde blitt kategorisert som et forurensende element, måtte det også vært slik at man stiller spørsmålstegn ved dens ville natur. I så tilfelle ville den verken kunne klassifiseres som vill eller sosialisert, og ville representert en trussel mot de to kategoriens gyldighet. Slik er det altså ikke. Ekte ulv er ubestridelig forbundet med det ville. Derfor er den også ren. Det samme ser imidlertid ikke ut til å gjelde for såkalte *ulvehybrider*⁸. De har ingen plass, verken i det ville eller i det sosialiserte. Ved sin blotte eksistens utfordrer de strukturen i den sosiale tenkningen. Det er det etablerte skillet mellom ville og tamme dyr som står på spill:

Det er jo den farligste ulven som er, hvis det er blanda hund i den! Da har den jo villdyregenskapene, pluss at den mister den naturlige skyheten for mennesker. Det er jo absolutt den farligste sorten.
(Jegere I)

På samme måte som ulven fortøner seg som essensielt vill, er hunden kanskje det sterkeste symbolet på det som er tamt. Ikke uten grunn har den fått tilnavnet ”menneskets beste venn”. Til tross for at hund og ulv biologisk sett er underkategorier av én og samme art⁹, representerer de ytterpunkter i spennvidden av tenkte relasjoner mellom mennesker og dyr. En hybrid, derimot, er verken å forstå som vill ulv eller tam hund. Den er rett og slett ingenting. Den er ikke definert, og fremstår dermed som *formløs*, slik Douglas (1997) gjerne

⁸ Med ”ulvehybrid” mener jeg blandinger av hund og ulv som er et resultat av en spontan parring mellom en vill ulvetispe og en tam hannhund. Ulvehybrider lever med andre ord i naturen, og er ikke alet opp av mennesker. Jeg anvender begrepet ”hybrid” fordi det er slik disse dyrene primært omtales på folkemunne, blant forskere og i forvaltningssammenheng. I 2000 sørget Direktoratet for naturforvaltning for at et hybridvalpekull som holdt til i traktene rundt Moss ble skutt. En av de fire valpene unnslopp imidlertid. Ulvemoren fikk leve.

⁹ Hvis en hund og en ulv parrer seg, får de avkom som er forplantningsdyktige.

omtaler symbolske urenheter. Det som ikke har noen form kan heller ikke anta gjenkjennelige konturer, og blir dermed meningsløst. En av de intervjuede, en naturverner, mente at å blande hund og ulv er like absurd som å ”(...) hvis det hadde gått da, blande en elg med en hest, for eksempel.”

Under fokusgruppeintervjuene spurte vi informantene om de synes eventuelle ulvehybrider bør tolereres i den norske faunaen. Dette var opprinnelig et spørsmål som hadde til formål å trigge refleksjoner og diskusjoner om ulvens vesen, og hva som for eksempel skiller den fra en hund. Imidlertid avdekket de intervjuedes svar det som best kan beskrives som et *tabu*, nemlig en implisitt antakelse om at ulvehybrider er svært farlige, og må elimineres.

Konsensusen på dette feltet var omtrent total. Nøyaktig det samme spørsmålet ble stilt i alle intervjuene, og med samme resultat, uansett hvilken side av rovdyrkonflikten deltakerne plasserte seg på. Av samtlige informanter, var det kun én som umiddelbart stilte seg spørrende til en slik praksis, men vedkommende sluttet seg etter kort tid til de andre deltakerne i gruppen:

Intervjuer: Synes dere det er riktig å ta livet av dem?

A: Nei, det synes jeg er vanskelig å svare på!

B: Jeg synes man bør ta livet av dem.

C: Ja, dem har andre gener og kan nærme seg noe mer menneskevennlig.

D: Jeg har som sagt jobba med hunder med ulveblod, og det vil jeg ikke gjøre mer!

A: Nei...

D: For de er ikke pålitelige.

A: Nei...

D: Fordi de har ikke den sperren, den naturlige redselen for mennesker som en ulv har. Og de er heller ikke lydhøre som en hund. (...) Det er ikke hyggelige ting å ha løs rundt hushjørnene altså, for de *vil* gå rundt hushjørnene, det er jeg overbevist om. (...)

B: Jeg kunne godt tenke meg at de ble tatt ut, hvis det var mulig. Fordi jeg mener jo at det blir å degenerere. Vi vil jo ha rene ulvestammer, med de instinktene som de naturlig skal ha. Derfor er jeg redd for at hvis vi skulle la et sånt kull leve, så tror jeg det vil gi argumenter til folk som sier at *det her...* er pokker ikke ulver i det hele tatt. Det her er bikkjer! Så personlig ville jeg foretrukket at dem blir tatt ut.

A: Ja, det er nok det mest riktige da.

(Beboergruppe I)

Med unntak av denne ene informanten, var alle personene i alle gruppene enige i dette spørsmålet. Dermed var det heller ikke stort å diskutere. Mange ga likevel en begrunnelse for synspunktene de hadde på ulvehybrider. Det er først og fremst idéen om besudling av den rene ulven som ser ut til å virke forstyrrende:

Intervjuer: Hva synes dere om dét [at staten skyter hybridvalper]?

A: Nei, det synes jeg er helt greit.

Intervjuer: Hvorfor det?

A: Jo, for å holde den [ulven] ren.

B: Det må være ren rase.

C: Genmaterialet bør jo være i orden.

(Naturvernere)

Intervjuer: La oss si det skulle komme noen flere sånne hybrider, altså blandinger av hund og ulv, hva synes dere om det?

A: Skyt dem!

B: Ja, det er riktig å ta dem bort. Dem er enda farligere, for dem har enda mindre respekt for folk.

A: Hvis det oppstår ute i naturen, så forurensner det jo ulvestammen.

C: Ja, det ville jo være ødeleggende for ulven.

(Hundekjørere)

Ord som ”bastard”, ”forurensning”, ”ren” og ”farlig” dukket spontant opp hver gang temaet ble brakt på banen, og levnet liten tvil om at ulvehybrider klassifiseres som *urene*, i Douglas betydning av ordet. I motsetning til streifulven, som jo også representerer en form for anomali uten at den nødvendigvis fremkaller negative assosiasjoner – og som i all sin ensomhet dessuten bidrar til å bekrefte ulvens renhet og tilhørighet til det ville – er den sosiale tenkningen om hybrider samstemt fordømmende og fornektende:

Intervjuer: Hvis det skulle oppstå noen flere tilfeller med sånne hybrider, blandinger mellom hund og ulv, hvordan synes dere man bør forholde seg til det?

A: Få dem vekk!

B: Ja, få dem vekk!

A: Det synes jeg er en selvfølge.

(Bønder I)

Skepsisen er særlig knyttet til uforutsigbarhet. Blander man det ville med det tamme er det ikke godt å si hva som kommer ut av det. Risikoen består i kombinasjonen av to adskilte kategorier, og resultatet kan bli et unaturlig sosialisert villdyr eller, for å snu det hele på hodet, et aggressivt og farlig tamdyr. Hybridene vil ikke ha intakte ulveinstinkter, og kan neppe overleve blant ville ulver. Heller ikke vil de ikke være i besittelse av ulvens naturlige skyhet. De vil søke til, og dermed utgjøre en fare for menneskene. Flere uttalte at det ville være så godt som umulig å skille en ulv fra en hybrid på utseende. Det formløse, utflytende og farlige ligger i den uforutsigbare adferden:

A: Det er ikke en ulv, men han kan ha noen av de... du vet ikke hvordan han reagerer når du blander sånn. Du aner ikke i hvilken grad den er farlig, og hvilke gener som ligger der. Det vet man ingenting om.

B: Halvtamme, da (flere som humrer).

A: Altså det vet man ingenting om. Det kan være forskjell på dyr innen samme kull. Det er umulig å vite!

(Bønder II)

Selv om mange er kjent med den vitenskapelig etablerte genetiske forbindelsen mellom hund og ulv, forstås de av folk flest som to helt adskilte arter, eller ”raser” som er det ordet intervjupersonene bruker. Dette skyldes opplagt at distinksjonen mellom ville og domestiserte arter er et grunnleggende kriterium i klassifiseringer av dyr. Foruten å utfordre grensene mellom det som er vilt og det som er sosialisert – mellom ville og tamme dyr – kan det tenkes at ulvehybrider som fenomen virker forvirrende fordi det peker nese til selve artsbegrepet. Dersom den sosiale tenkningen fordrer vanntette skott mellom de ulike artene, mellom katter, mus, gauper, hester, elg, hunder og ulver, vitner hybrider om det motsatte; om at grensene mellom arter er flytende og foranderlige. I sin ytterste og mest ubehagelige konsekvens innebærer dette å sette spørsmålstegn ved det som betraktes som unikt menneskelig. Er også skillet mellom mennesker og aper flytende? Når kunne de sist parre seg og få avkom? Har det vært forsøkt i vår tid? Spørsmålene er fremmede, idéene umulige og tabuet merkbart.

5 Representasjoner i konflikt

Da jeg begynte på arbeidet med denne oppgaven, antok jeg at en mulig forklaring på rovdyrkonfliktens intensitet kunne være at de involverte partenes holdninger dels bunner i motstridende sosiale representasjoner av ulv; at man rett og slett snakker forbi hverandre og refererer til to helt forskjellige dyr, med ulik adferd og motstridende egenskaper. Så langt bidrar imidlertid ikke analysen av den sosiale representasjonen av ulv til å belyse eller nyansere den åpenlyse konflikten knyttet til rovdyr i Norge. Tvert imot synes mennesker med ulike synspunkter å *dele* grunnleggende idéer om ulven. Betyr dette at holdninger ikke hviler på representasjoner? I så tilfelle strider dette mot Abrics antagelse om at holdninger utgjør en del av representasjonen av et kulturelt objekt eller fenomen (1984:180).

At ulike aktører på en og samme tid kan ha like forestillinger om og forskjellige holdninger til et og samme sosiale objekt, har som sagt vært forsøkt forklart med utgangspunkt i et skille mellom sentrale og perifere deler av en sosial representasjon. Hvis det stemmer at det finnes flere lag av forestillinger i en sosial representasjon, er det ingen selvfølge at uttalt skepsis til ulv hviler på negative antakelser om dyrets vesen. En og samme person kan godt ønske den lokale ulvebestanden dit pepperen gror, og samtidig nære beundring for det store rovdyret. Tilsvarende er det ikke nødvendigvis et paradoks at aktører som møter ulvens tilbakekomst med åpne armer utviser skepsis overfor *flokken*. Spørsmålet er *hvordan* den sosiale representasjonen av ulv kan ha betydning for hvilke holdninger folk inntar i rovdyrspørsmålet.

Så langt har jeg konsentrert meg om forestillinger om ulv som har den egenskapen at de danner fundament for andre idéer. Det er disse siste, de andre idéene som er tema for dette kapitlet; de som av neodurkheimianerne omtales som *perifere* deler av den sosiale representasjonen. Slike sekundære forestillinger hefter seg på eller relaterer seg til de grunnleggende antakelsene, og fremstår ofte i intervjusituasjonen som tanker det ikke råder enighet om (Abric 1993). Hvorvidt ulven naturlig hører hjemme i områdene rundt Trysil og Halden, om den oppfattes som truende eller truet og om den er farlig for mennesker, er spørsmål partene i undersøkelsen ga forskjellige svar på. Ikke bare regjerte det uenighet på tvers av fokusgruppene om disse temaene. Også innad i gruppene ble de diskutert. Selv om det er på disse områdene holdningsmotsetningene mellom ulvevenner og skeptikere trer frem, er standpunktene nyanserte og rommer både tvil og ambivalens.

I dette kapittelet vil jeg argumentere for at de åpenbare meningsforskjellene i rovdysaken ikke står i strid med eksistensen av en forestilling om ulv som deles av både tilhengere og motstandere. Snarere tyder intervjuene med berørte i Halden og Trysil på at striden kan forstås som et uttrykk for konflikt *mellom* sosiale representasjoner, og med det mener jeg at forestillingen om den overlegne, sosiale, ville og rene ulven kolliderer med enkelte grupperingers representasjoner av andre ting. De sosiale objektene som peker seg ut i denne sammenhengen er de intervjuedes *fysiske omgivelser* og tilhørende *fauna*, samt *menneskene* som bor der.

Harmonerende eller malplassert ulv?

Deltakerne i de ulike fokusgruppene ser altså ut til å dele et slags grunnleggende bilde av hva ulven representerer. Dog skiller de lag på et vesentlig punkt: For noen informanter hører predatoren ikke naturlig hjemme i naturen som omgir dem. For andre gjør den nettopp det.

De deltakerne som ønsker ulven velkommen, la for dagen en ganske annen forståelse av de lokale fysiske omgivelsene enn de som stiller seg skeptisk til å ha ulv i nærområdet, eller i Norge for den saks skyld. De førstnevnte forholdt seg primært til den omkringliggende naturen som *villmark*, mens de sistnevnte beskrev de samme områdene som sosialiserte omgivelser, som *utmark*. I bakgrunnen for argumentasjonene og beretningene om rovdyr figurerer med andre ord to diametralt motsatte representasjoner av landskapet. Forholdet mellom den sosiale representasjonen av ulv og idéer om det lokale landskapet danner grunnlag for å begrunne – eller bestride – at ulven hører hjemme i Norge generelt, eller i traktene rundt Trysil og Halden spesielt.

Blant de som uttrykte velvillige holdninger til ulvens nærvær, råder det en forestilling om vill og uberørt natur. Skogene som dominerer både Trysil- og Haldenområdet fremkaller hos disse assosiasjoner til det som er ekte og autentisk, til det opprinnelige. Villmarka fremstår dermed som motsatsen til sosialiserte områder; til menneskenes moderne, overbefolkede og støyende sivilisasjon, der tilhørigheten til naturen har gått tapt:

Intervjuer: Hva synes du er de fineste kvalitetene ved området, du da?

A: Her?

Intervjuer: Ja.

A: Nei... det er naturen og stillheten. Jeg er veldig glad i stillheten. Jeg liker å komme meg langt ut... i skogen.
(Beboergruppe I)

I likhet med denne personen fortalte flere av de ulvevennlige informantene at de verdsetter muligheten til å komme seg *lang ut* i skogen, eller bevege seg *dypt inn* i naturen. Romslighet og stillhet er kvaliteter de fremhevet når de snakket om området der de bor. I den uberørte naturen, på betryggende avstand fra menneskesamfunnets mas og kjas, finner de ro og opplever en følelse av likevekt. Villmarka blir åsted for en gjenforening mellom mennesket og det som har gått tapt, det som var der før oss, og som gir tilværelsen mening og kontinuitet:

A: Det å oppleve noe av det som er så opprinnelig, i det der samfunnet vi lever i nå – for meg er det helt utrolig... det er livsnødvendig. Og alt som blir så kunstig. Ting forsvinner og forsvinner. Det å kunne gå inn da, og være i kontakt med noe som er... sånn må det ha vært lenge! (Bekreftende mumling fra to andre i gruppen.) Du kan sette deg ned og føle... (...) stillhet, en ro, men også en slags form for opplevelse som går langt utover det for meg, altså. Noe som får deg til å føle deg hjemme på jorda rett og slett, i motsetning til det jeg kan føle andre steder.

Intervjuer: Men opplever du at dét at det er ulv her bidrar til den følelsen eller?

A: Å ja ja, helt klart!

(Beboergruppe II)

I slike omgivelser har ulven en selvfølgelig plass. Opplevelsen av å være omgitt av villmark står på ingen måte i strid med idéen om den ville, majestetiske ulven. Tvert i mot mente flere at kvalitetene ved den østnorske naturen gjør den til et egnet sted for det store rovdyret. En naturverner uttrykte seg slik: ”Når vi snakker om innover mot grensa, så har jeg jo sagt det mange ganger til meg sjøl, at her må det jo være ypperlig for en ulv... terreng og... ja, i det hele tatt.” Ved sitt blotte nærvær bidrar rovdyret til opplevelsen av det opprinnelige. Den blir et levende bevis på at det fortsatt finnes områder som har unnskluppet menneskenes umettelige trang til å sosialisere det ville og forvandle alt som er naturlig til noe kunstig. Den blir et symbol på at finnes noe som er bestandig og uforgjengelig – et symbol på naturens overlevelse:

Jeg har også sett noen av disse dyra ved noen anledninger, og det er altså en sånn følelse av en evighet, ikke sant, og det er jo det som forsvinner. Det blir borte. Alt annet er jo vekk. Det er jo egentlig kredittkortet, også koden, også er det ikke noe mer. For meg så er det... det er en erstatning. Og det er fordi det blir fullkomment, det blir helhet. Det er ikke bare nisjer av ting.
(Beboergruppe I)

Idéen om harmoni mellom ulv og lokal natur kom sterkest til uttrykk i fokusgruppen bestående av naturvernere, samt i de to beboergruppene. Også blant turgåerne og

hundekjørerne var dette et tema. Det er imidlertid viktig å understreke at ikke noe av det som kom frem i løpet av samtalene tydet på at disse informantene tar det helt for gitt at ulven hører hjemme i området der de bor, eller i Norge generelt. Et slikt standpunkt må åpenbart argumenteres for, og var til en viss grad gjenstand for forhandlinger innad i gruppene:

Intervjuer: Du brukte ordet ”opprinnelig” om ulven.

A: Ja, jeg regner liksom at den... den er noe fra gammalt av (ler). At den var liksom med, fra lang, lang tid tilbake (ler mer).

(...)

B: [Men] så hadde dem ulvegraver også, rundt i skauen her, for å få tatt knekken på den. Så det...

A: Ja da, det var jo jakt på den.

B: Men det var jo helt andre... [tider]. Det går ikke an å sammenligne den gang og nå. Det er to forskjellige situasjoner.

(Beboergruppe II)

At ulven i tidligere tider har hatt fast tilhold i områdene der de intervjuede bor ble ofte brukt som argument for at den opprinnelig hørte til, og derfor fortsatt hører til der. Samtidig var det flere av informantene i de samme gruppene som bemerket at forfedrene jo i sin tid satte alle krefter inn på å utrydde predatoren. Dette paradokset ble som oftest løst og forklart med at situasjonen i dag er en ganske annen, og at tap av husdyr representerte en større belastning før enn det gjør nå. Ikke desto mindre vaklet de intervjuede i disse gruppene tilstrekkelig til at det kan fastslås at forestillingen om harmonerende ulv ikke er like rotfestet i den sosiale tenkningen som for eksempel idéen om vill ulv. I den grad den førstnevnte forestillingen kom til uttrykk var den imidlertid uløselig knyttet til bildet av omgivelsene som villmark. Naturlig og vill ulv harmonerer med de naturlige, ikke-sosialiserte omgivelsene.

Fokusgruppene som utelukkende besto av jegere og bønder var derimot preget av en uttalt skepsis til ulven. For disse informantene representerer predatoren en *inntrenger*. Også i beboergruppe II, samt blant hundekjørerne og turgåerne, stilte enkelte personer seg tvilende til at ulvens nærvær er av det gode. Til tross for at de siste var mer drøftende og moderate i sine uttalelser enn jegerne og bøndene – kanskje fordi de befant seg i lag med folk av en annen oppfatning – har de bidratt til forståelsen av hvilke forhold de reserverte holdningene til rovdyr bunner i.

Skeptikerne betrakter det regionale landskapet primært som sosialiserte områder, som *utmark*. Utmarka er åsted for menneskelige aktiviteter som skogbruk, utmarksbeite, jakt og fiske. Ideelt sett bør derfor utmarka være gjenstand for samvittighetsfull ivaretagelse, slik at

meningsfylt menneskelig aktivitet kan finne sted. Ivaretagelsen sikres ved at folk tar naturen i bruk for nyttige formål:

Det vi liksom er på jakt etter, og det som jeg er redd for når det gjelder rovdyra, det er at det ikke blir brukt noe. Da gror det bare igjen, og da får vi skogen helt innpå. Det er det vi ikke vil. Vi vil at det skal være et åpent kulturlandskap, som er, kan du si, i bruk. Det er det vi er ute etter.
(Bønder II)

På samme måte som forestillingen om villmarka er motivert av idéen om det tapte og det som engang var, leder bildet av utmarka tankene hen på kontinuitet, og på arven fra tidligere generasjoner. Det er sporene etter forfedrenes slit for å temme villmarka som gir de fysiske omgivelsene mening, og som fordrer vern. Således må kulturlandskapet beskyttes mot gjengroing, mens husdyr og klovvilt må skjermes mot rovdyr.

I et slikt perspektiv er det opplagt at ulven ikke fremstår som en naturlig del av omgivelsene. Vill ulv har ingen plass i sosialiserte fysiske omgivelser. Sagt med andre ord kommer forestillingen om utmark i konflikt med representasjonen av ekte ulv. At den sosiale tenkningen om rovdyret i dette tilfellet kolliderer med forståelsen av landskapet, ble i intervjusituasjonen understøttet av uttalelser om at det ikke lenger finnes ”villmark” eller ”uberørt natur” i Norge. ”Det blir ikke noe mer villmark bare fordi det er ulv her,” hevdet en av hundekjørerne. En annen, en jeger ordla seg slik:

Jeg synes at skal man ha store rovdyr, som skaper en del problemer, så bør man prøve å ha dem i områder der folk ikke blir berørt. Og det er klart, dem store villmarksområdene, dem blir det færre og færre av. Jeg mener at vi ikke skal ha ulv i Norge. Folk bor for tett, og Norge er for lite til å ha ulv sånn sett. Vi har ikke store nok naturområder.
(Jegere I)

Folk og ulv går ikke i hop, forklarte de som uttrykte reservasjon i forhold til rovdyret Eller som en bonde formulerte det: ”(...) ulv og mennesker – med det mennesket vil med livet sitt og naturen og skaperverket nær sagt – de passer ikke sammen!” Helst bør den ville ulven holde seg til større, ubefolkede områder som det man finner i Canada eller Russland, eller i Sverige for den saks skyld. Norge fortoner seg i denne sammenhengen som et lite land med en spredt, men jevn bebyggelse, der intet område er overlatt til det ville. Det er kort sagt for trangt for ulven her til lands:

Den kan være i Sibir, der det ikke er folk. Altså, folk og ulv hører ikke sammen! (...) I motsetning til Sverige, så har vi folk på bygda i Norge. Det har vi vedtatt, og det er flere generasjoners enighet i Stortinget om det at vi skal ha folk over hele landet. (...) Og da skal vi

ikke ha ulv her, for det hører ikke sammen. Men det kan dem godt ha i Sverige da. Men da får vi få opp et ulvegjerde langs denne grensa, også kan vi forvalte det sammen. Så langs etter grensa burde svenskene, kan du si, ta hensyn til Norges bosettingsmønster.
(Bønder II)

At den ville og autonome predatoren plutselig dukker opp i sosialiserte områder, tar seg til rette i utmarka og forsyner seg med jaktbart klovvilt og husdyr på beite, oppfattes som meningsløst, og representerer en form for ”urenhet”, for å bruke Douglas (1997) ord. Et vilt dyr i utmarka bryter med skillet mellom det ville og det sosialiserte. Følgelig må de dyrene som har slått seg til i Østerdalsområdet være noe annet enn *ekte* ulv. Et sentralt poeng i analysen blir dermed å skille mellom den sosiale representasjonen av ulven som art, og forestillinger om de representantene for rovdycet som befinner seg her til lands.

Ekte ulv?

Skeptikernes forståelse av den skandinaviske ulvefamilien strider mot representasjonen av ekte ulv. Ulven som sådan kan nok være et fascinerende, intelligent og vakkert villdyr. Men disse idéene henger sammen med antakelser om dyrets naturlige miljø, og kommer i konflikt med bildet av de fysiske omgivelsene. Derfor fremstår den lokale ulven som *unaturlig*. Disse informantene fremhevet da også unaturlige trekk ved rovdycet.

For det første ble det lagt vekt på at DNA-prøver har avslørt at den eksisterende norsk-svenske ulvebestanden ikke nedstammer fra de rovdycene som opprinnelig holdt til på det skandinaviske fastlandet. Tvert i mot ser de ut til å ha funnet veien hit fra Finland eller Russland, der forskere mener bestandsmålet er meget stort – kanskje snakker vi om så mange som 300 000 individer¹⁰. ”Vi har jo en voldsom mengde ulv i verden i dag, så vidt jeg har forstått. (...) Det er ikke noe problem sånn sett,” uttalte en bonde. Ettersom det altså verken dreier seg om opprinnelig norsk ulv, eller en globalt sårbar og utrydningstruet art, var det mange som stilte seg spørrende til fredningen av dyret her til lands. All den tid den nålevende skandinaviske ulvebestanden ikke forstås som en naturlig del av den norske faunaen, fremstår myndighetenes og naturvernernes argumenter om at ulven bidrar til å øke det biologiske mangfoldet som meningsløse.

¹⁰ Se for eksempel Andersen, Linnell og Hustad (2003)

Enkelte informanter gikk lenger i å betvile ulvens naturlige tilhørighet til norske trakter. De viste til fortellinger om hemmelig utsetting av ulv, angivelig i regi av det de oppfatter som en ekstremistisk miljøbevegelse. Noen antydte at også myndigheter og ivrige biologer har hatt en finger med i spillet. Bildet av ulven som en inntrenger fikk dermed enda skarpere konturer:

Det var jo to professorer på Uppsala Universitet, som uttalte seg om dem første ulvene, og åssen dem hadde møtt viltgjerdene på de store motorveiene i Sverige, og åssen dem gikk i forhold til gårdene der. Det var jo helt tydelig at dem hadde vært i fangenskap, uttalte de professorene den gangen. Så det er vel ingen som tror at dem ikke har vært satt ut, de første som kom her.
(Bønder I)

Videre var det flere som beskrev den norske ulven som syk og lite levedyktig. Igjen refereres det til biologisk forskning, og til DNA-tester som viser at graden av innavl i den skandinaviske ulvefamilien er svært høy¹¹. Dessuten, påpekte noen, er den befengt med ytre skavanker som for eksempel skabb og alt for kort hale. Flere mente at en så defekt ulvestamme ikke er noe å samle på:

A: Nei, Gulliver [en avdød alfahann i den lokale ulveflokk] var jo helbroren til ... [alfahunnen i samme flokk]. Så det var en dårlig stamme som var blidt født oppi der altså.
B: At dem var helsøsken?
A: At dem var helsøsken, og til og med kullsøsken skulle dem være. Det er jo helt usannsynlig at dem skulle kunne etablere et par, men...
(....)
C: Den flokken som er her, det er vel den som er mest innavlsbeslekta av alle revira.
B: Men det du sier nå, vil jo jeg tolke som at den flokken egentlig ikke har livets rett.
(Bønder I)

Endelig trakk enkelte av de intervjuede den skandinaviske ulvens raserenhet i tvil. Blant de mest skeptiske, var det noen som mente at disse dyrene fremviser en unaturlig adferd i forhold til det som er typisk for ulv. Spesielt la de vekt på nysgjerrighet og nærgåenhet overfor mennesker og bebodde områder. Det forskere og andre kaller for ”skandinavisk ulv”, tolkes av disse informantene snarere som dyr med mistenkelig adferd som slett ikke utviser den skyheten man kan forvente fra ville ulver. Kort sagt oppfører den seg mer som en hund. Dette kan tolkes dit hen at mange av de påståtte ulvene egentlig er hybrider. I mer enn ett tilfelle ble det referert til episoden i 2000, da en gruppe hybridvalper som holdt til i Mossetraktene ble skutt på initiativ fra Direktoratet for naturforvaltning. Ved flere anledninger ble det luftet tanker om at valpen som unnslopp kan ha parret seg med andre ulver og fått ”infisert” avkom.

¹¹ Se for eksempel Brainerd og Pedersen (2005).

Andre mener ting tyder på at hele den skandinaviske ulvebestanden opprinnelig stammer fra dyr som er alet opp og utplassert av miljøaktivister:

Jeg tror ikke myndighetene spiller med åpne kort heller, jeg. Fordi den flokken i Moss, (...) det var den første flokken de snakket om var bastarder – også ut fra oppførselen deres – at dem var veldig nærgående, innpå hus, og tok hunder og sånn, mot hva en normal ulv ville gjøre. Jeg har en bekjent som bor i området, og dem så mye biler – mistenkelige biler, med svære bur baki som dem ikke kunne se inn i, og dem fikk aldri noe svar av dem folka på hva dem drev med når dem stoppa dem. Det begynte tidlig, det er mange, mange år sida, og dem ga aldri noe klart svar på hva dem drev med. Men dem skjønnte jo det etter hvert at.. eller mener da... at dem har drivi med noe utsetting. Og så kom jo de greiene med Moss og det der frem. Men det var jo mange år etterpå egentlig. Så om det har vært sånn at den ulven der para seg med en hund, og dem sier at det er [derfor de var] bastarder, det er ikke jeg så sikker på.
(Jegere I)

Løsningen på konflikten mellom den sosiale representasjonen av ulv og idéen om det sosialiserte landskapet blir på dette viset å definere en *uekte* ulv, et rovdyr som ikke er å forstå som vilt, men snarere viser alle tegn på å være besudlet av mennesker. Dermed utfordres ikke det grunnleggende symbolske skillet mellom det ville og det sosialiserte. Som illustrert er ikke forestillingen om ulven som art, det vil si representasjonen av *ekte* ulv, befengt med idéer om urenheter. Symbolsk sett fremstår ikke predatoren som forurensende i seg selv. Den er ganske enkelt ikke her. Det rovdyret som lever i skogene i Østerdalen er noe helt annet, i verste fall en hybrid, som ikke bare forurenser utmark og sosialiserte områder, men også forestillingen om det ville. Den norske ulven er på dette viset dobbelt uønsket av rovdyrmotstanderne.

Det som imidlertid fremgår av intervjuene, er at konspirasjonsteorier og idéer om uren ulv ikke understøttes av *alle* i disse miljøene. I gruppene med jegere og bønder var det gjerne én eller to personer som formidlet slike synspunkter, mens de andre var mer tilbakeholdne. Dette kunne vært tolket som en form for stilletende samtykke, om det ikke hadde vært for at enkelte av de øvrige gruppemedlemmene uttrykte tvil gjennom lyder og kroppsspråk, og tidvis tok til motmæle:

A: Egentlig, så har vi ikke bruk for ulv i det hele tatt.

Intervjuer 1: Det er mange som er enige med deg i det.

A: For det første har jo den ulven vært utrydd. Den har jo ikke genetisk tilhørighet her i det hele tatt, så egentlig er det jo ulovlig.

Intervjuer 2: Hva mener du, ulovlig?

A: Han er jo implantert. Du har jo ikke lov til å sette ut dyr.

Intervjuer 2: Nei det har man ikke, men...

B: (tar til motmæle mot A) Nei, men det har dem ikke klart å bevise engang.

A: Jo de har det!

B: Nei. Jeg så et program på Sverige... om de greiene der. Da tok dem DNA-tester og sånn på alle sammen. De kunne ikke bevise at den ikke hadde kommet fra Finland, eller hadde vandra [hit]. Det klarte dem ikke.

C: Nei, men dem kan ikke motbevise det heller, for å si det sånn. Det er ting som tyder på at de er ført inn.

B: Det tror jeg nok er den ekstreme ulvemotstander...

C: Nei!

B: Jo, det tror jeg.

C: Nei!

(Jegere I)

Det er likevel ikke tvil om at erklærte negative holdninger til ulv, også blant de intervjuede i denne studien, må forstås som en form for alliert lokal motstand mot krefter innen forvaltning, forskning og miljøbevegelsen som arbeider for å øke eller stabilisere rovdyrpopulasjonen (Krangle og Skogen 2003). "Du vet det, at det er ikke rovdyra som er problemet, det er rovdyrpolitikken! Rovdyra gjør egentlig det som er naturlig for dem," uttalte en bonde i denne sammenhengen, for øvrig en av de få personene som kategorisk avviste at det er rom for å ha ulv i Norge. Uttalelsen illustrer at det såkalte "ulvehatet" i grunnen ikke er rettet mot ulven, men mot fienden forstått som "byfolk" og "ekstremister" (Krangle og Skogen 2003:15). Motstanden er med andre ord primært rettet mot mennesker – *andre* mennesker. Hovedtema for denne studien er imidlertid sosiale representasjoner av *ulv*. Selv om ulvens status som symbol på urban inntrengen i det rurale samfunnet opplagt er en del av denne representasjonen, er det to forhold som indikerer at slike idéer skiller seg fra de helt sentrale antakelsene om dyrearten.

For det første antyder motstandens primært sosiale karakter, det at skepsisen er knyttet til *folk* mer enn til ulv, at rovdyrkonflikten handler om hvilken rolle de lokale innbyggerne skal spille i forhold til de omkringliggende naturlige omgivelsene. Er de forvaltere av dyr og landskap, eller er de selv en del av det sentrale myndigheter har satt seg fore å forvalte? Hvem er det som egentlig trues; mennesket eller ulven? Vi har med andre ord ikke bare å gjøre med representasjoner av ulv og landskap, men også representasjoner av mennesker.

For det andre har vi sett at disse antakelsene ikke fremstår som selvfølgelige sannheter. De er gjenstand for forhandlinger, også innad i miljøer preget av motstand. I motsetning til de implisitte og allmenne forestillingene om ulvens egenskaper som ble presentert i foregående kapittel, bærer tankene informantene her presenterer preg av å være *argumenter som må begrunnes*. Det retoriske understrekes ved at deltakerne ofte argumenterer ved å vise til det de anser for å være vitenskapelig funderte og dermed uomtvistelige påstander. Eksempler på

dette er henvisninger til uttalelser fra ”professorer”, og referanser til genteknologisk forskning om den skandinaviske ulvefamiliens opprinnelse og interne slektskap.

Truet eller truende ulv?

Også de som har en forestilling om ulven som en naturlig del av den norske faunaen bruker biologisk forskning til å legitimere standpunktene sine. Ved flere anledninger henviste de til publiserte vitenskapelige rapporter der det går frem at den isolerte skandinaviske ulvebestanden stadig blir mer sårbar, og i sin ytterste konsekvens står i fare for å dø ut dersom ikke ”friskt blod”, i form av innvandrende dyr, slipper til. Den samme vitenskapelige informasjonen om innavl og sårbarhet som skeptikerne viser til, blir her benyttet for å understreke behovet for ivaretagelse og varsom behandling av det ulvevennene oppfatter som en *truet* art:

A: Det kan ikke være så veldig mye mindre ulv enn det de er nå, for da...

B: Nei, det er på et minimum.

A: ... for da forsvinner den.

C: Alle er jo i slekt.

B: Mmm, ikke sant.

A: I tett slekt og!

C: Sånn som dem som ble merka [i nærheten her], dem var jo kullsøsken... [det vil si] ikke kullsøsken, men dem kom fra samme sted.

Intervjuer: Å ja, det er mange av de dyra som er mye mer i slekt enn vanlige søsken for eksempel.

C: Ja visst. Det er jo ikke helt... bra i lengden.

B: Nei, det er ikke bra! Det i seg sjøl sier jo at da er det for få, at de ikke klarer å ha en normal, frisk stamme... med litt nye gener innimellom.

(Naturvernere)

Disse informantene skiller ikke mellom ulven som art og som skandinavisk avlegger. De mener det ville rovdyret beriker den norske naturen, og argumenterer i likhet med myndigheter og biologer for at ulven bidrar til å sikre det biologiske mangfoldet: ”[Jeg] synes at det er viktig å ha arts mangfold, og at mennesket egentlig er en del av det hele. Jeg synes ikke mennesket liksom skal stille seg over... alle andre dyr og planter. Vi er en del av det hele, og derfor mener jeg at vi må bevare... typer og dyr som vi har her” (Naturvernere).

Innefor en slik forståelsesramme er det først og fremst menneskene og deres inngripen i de naturlige omgivelsene som truer ulven. Idéer om biologisk mangfold og truet eller sårbar natur, i dette tilfellet representert ved rovdyr, svarer således til en bestemt forestilling om

menneskets rolle i forhold til de fysiske omgivelsene og dyrene som lever der. Her er det ikke ulven, men *mennesket* som er inntrengeren, og som beveger seg inn på ulvens enemerker:

”Jeg vil påstå det, at den utbygginga som har skjedd de siste ti, tjue åra, det er dét som gjør at konflikten blir... Når vi begynner å ta deres områder... da sier det seg sjøl at vi bygger innpå det som egentlig hører deres områder til” (Hundekjører).

Ulvevennene betrakter således både rovdyr og folk som en del av en større helhet, en del av naturen. Ikke desto mindre posisjonerte de seg selv gjennomgående *utenfor* naturen når de snakket om ulv, og beskrev de naturlige omgivelsene som noe mennesket i minst mulig grad bør gripe inn i. Av den grunn ser de myndighetenes forsøk på å kontrollere rovdyrets geografiske spredning, gjennom etableringen av et eget forvaltningsområde for ulv, som prinsipielt forkastelig:

A: Jeg synes det at ulven må være der den hører hjemme. Menneskene kan ikke bare trekke opp en grense og bestemme at ulven skal være på innsida der. For en ulv ser jo ikke noen grenser, og når en regional rovviltneemd klarer å foreslå det, at i de områdene hvor det ekstra belastning med ulv, så foreslår dem å fange en flokk og flytte den for å spre belastninga, da kan du begynne å lure på... altså, da mister jeg helt tiltroa til rovviltneemden.

B: Det skulle vært en nemnd som fanger oss og vet du, og som sprer oss jevnt.
(Beboergruppe I)

Den uberørte naturen hører således de ville dyrene til. Begrepet ”uberørt” viser i denne sammenhengen til det mennesket ikke har klart å påvirke. Vilt landskap og ville dyr kjennetegnes altså ved fravær av menneskelig sosialisering. Forsøk på å systematisk tilpasse de naturlige omgivelsene til menneskelige aktiviteter utsetter derfor både ville dyr og deres leveområder for fare. Slik oppleves ulven som truet, snarere enn som en trussel.

Radiomerking av ulv er et annet eksempel på det som oppleves som uheldig påvirkning eller skadelig sosialisering av det ville:

A: En ting er at jegerne kanskje vil ta en ulv i ny og ne, men jeg synes at dem... ja [navngir en forsker] og gutta, dem skulle jo merke på død og liv. Den der ulvetispa de tok og merka nå sist, den var jo nærmest narkoman. (flere som ler litt)

Intervjuer: Hvordan da?

A: Ja, dem ble jo jaga, og dem ble jo skutt på rett som det var, og sendere som gikk... dem *maste* på dyra rett og slett!
(Naturvernere)

Det er imidlertid ikke slik at de som stiller seg positive til ulv bannlyser enhver form for menneskelig aktivitet i de ville dyrenes områder. Tvert i mot benytter disse informantene seg mye av skog og mark til turgåing og bærplukking, kanskje driver de også med hundekjøring

og litt jakt eller fiske. Som vi har sett opplever de villmarka som åsted for autensitet og ekthet – en kilde til rekreasjon for det moderne mennesket. Ikke desto mindre legger de for dagen en idé om et prinsipielt og normativt skille mellom det de beskriver som ”uberørt natur” og menneskelig virksomhet. Folk må gjerne benytte seg av naturområdene, så lenge det utvises ydmykhet i den forstand at de fysiske omgivelsene ikke endres eller påvirkes merkbart. Menneskene må kort sagt ikke heve seg *over* dyrene.

For de informantene det her refereres til, utgjør ulven ingen økonomisk trussel eller konkurrent i matfatet. Ivrige jegere, derimot, frykter redusert jaktutbytte, ettersom rovdyret tar for seg av det jaktbare overskuddet av særlig elg og rådyr. De er dessuten redde for å miste jakthundene sine som er sårbare for angrep fra ulv. Grunneiere står på sin side i fare for å lide økonomisk tap grunnet innskrenkede muligheter for salg av jaktrettigheter. For bøndene utgjør ulven en direkte trussel for bufe. Den representerer reduserte beiteområder, og over lenger sikt nedlegging av landbruket. I de fokusgruppene som representerte jakt- og jordbruksinteresser ble ulven følgelig presentert, ikke bare som en inntrenger, men også som en *konkurrent* og en *trussel* mot menneskers liv og virke.

Typisk for disse gruppene er at de plasserer seg *i* naturen når de snakker om rovdyrproblematikken. Det omkringliggende landskapet og dyrene som holder til der, inngår på ulike måter i disse informantenes praktiske virke. Gjennom aktiviteter knyttet til jordbruk, utmarksbeite, skogbruk og jakt står de i et nytteforhold til de fysiske omgivelsene. De fleste av jegerne medga riktignok at jakt først og fremst er en hobby, og at matauk ikke er en primær motivasjon i våre dager. Ikke desto mindre er jegerens gjerning å høste av naturens rikdom. På dette viset interagerer også jegere direkte med de naturlige omgivelsene, på lik linje med bønder og skogbrukere.

Belastninger ved å ha rovdyr i Norge har i første rekke vært knyttet til tap av sau på utmarksbeite (Krange og Skogen 2003). Blant mine informanter, var det imidlertid ingen som selv drev med sauehold på det tidspunktet intervjuene ble gjennomført. Faktisk er det svært få bønder i Trysil og Halden som holder sau. Likevel uttrykte informantene at de føler solidaritet med sauebøndene i regionen og andre steder i landet, og at rovdyr forøvrig rammer næringen i sin helhet. Dette handler åpenbart ikke bare om tap av husdyr, men om bønders identitet. De var tydelig skuffet over myndighetenes politikk, og mener at ”storsamfunnet” har latt

landbruket og den tilhørende kulturarven i stikken. Å ivre for rovdyr er for disse personene ensbetydende med å overlate distrikts-Norge til sin egen skjebne:

A: Dette er jo ikke noe [bonde]næringa vil ha. Det er noe samfunnet vil ha!

B: Og at det har gått utover en næring, det er udiskutabelt. Det trenger vi ikke å bruke lang tid på å diskutere, for det er...

A: ... seigpining av en næring over en 20-30-års tid.

(Bønder II)

Selv om de ikke holder sau, er mange av bøndene grunneiere og dermed "ikke tjent med å ha ulv," forklarte en av dem. Som den effektive jegeren de anser predatoren for å være, rammer den klovviltbestanden hardt, og skremmer bort jegere med hund. Resultatet er at berørte grunneiere mister mye av den biinntekten salg av jaktrettigheter representerer, fortalte informantene:

En i slekta mi skulle leie ut jakta nå, og får under halvparten av det hun har fått før. Det er ikke veldig moro, kan du si – du har akkurat tatt over gården, har gjeld til over øra, og blir tredd ulv og bjørn og sånn nedover hodet og har ikke noe du skulle ha sagt, og inntekten blir halvert!

(Bønder I)

På samme måte som ulven konkurrerer med sauebønder om retten til å besitte utmarka, konkurrerer den med grunneiere om retten til det jaktbare viltet. I lys av dette er det kanskje ikke overraskende at en bonde stilte spørsmålet: "Hvem skal ha rett til å bo her, ulven eller vi?" Av alle rovdyrene i den norske faunaen er det nettopp ulven som betraktes som det mest truende. Ikke bare er den en sær dyktig jeger. Trusselbildet er åpenbart knyttet til den kulturelle forestillingen om ulver i *flokk*:

[Bønder i Østerdalen] lever av gresset sitt og av at dyra går ute. Uten det så er det jo ikke penger i pungen. Det er jo da du får konfliktene. Og vi kan tåle at en bjørn går gjennom og slår et par elger, ikke sant, det er jo ingen som blir verken fattige eller rike av det. Det kan være greit. Men altså når en ulveflokk (...) regelmessig er innom og ødelegger (...) så har kanskje dem [bønder i Østerdalen] måttet halvere [jakt]kvotene sine. Og det har jo da skjedd på ti år!

(Bønder I)

Dog var det i forhold til jegerne bildet av predatoren som en konkurrent trådte tydeligst frem. I samtlige fokusgrupper, blant ulvevenner så vel som skeptikere, ble ulven presentert som jegerens rival:

A: Jeg vet jo det, at det er mange jegere som synes at rovdyr ikke har noe her å gjøre.

B: Det er en konkurrent!

A: Ja, det er en konkurrent.

B: Rett og slett.

A: Ja, det er dem fleste dét, som synes det.

(Naturvernere)

Jegeren og ulven er begge predatorer, og de jakter på de samme byttedyrene. De er kort sagt konkurrenter i matfatet. Jo flere elg og rådyr ulven forsyner seg med, jo mindre blir det igjen til jegeren. Det er, som flere understreket, ikke bare jegernes hunder og deres byttedyr som trues, det er en hel livsstil. En av jegerne utbrøt frustrert: ”Det å påtvinge folk rovdyr, som går veldig utover livskvaliteten til folk, det synes jeg er galt uansett. (...) Det at folk ikke skal kunne drive med hobbyen sin liksom!”

Også bøndene var opptatt av at rovdyr spesielt rammer jegernes interesser og truer livsstilen deres. Dels kan det virke som om det at ulven setter begrensninger for jegernes livsutfoldelse og fritidssysler anses som et vel så tungtveiende argument mot rovdyr som for eksempel tap av husdyr. Dette er interessant, ettersom jakt primært regnes for å være en hobby. Betyr dette at hensyn til fritidsaktiviteter og livsstil betyr like mye, eller mer, for hvilke holdninger folk inntar i rovdyrdebatten enn konsekvensene for lokale leveveier?

På den annen side kan det virke som om akkurat bøndenes vektlegging av jegerinteresser også er uttrykk for en gjensidig støtteerklæring mellom to parter som kjemper en felles kamp. Jegerne bruker tap av husdyr og nedgangen i landbruket som argument mot ulv. Tilsvarende løfter bøndene frem jegernes interesser i debatten. Slik understreker de ulike partene at de ikke bare argumenterer ut fra egeninteresse, men at ulvens nærvær også rammer et helt lokalsamfunn.

Dette illustrerer Skogen og Kranges (2003) poeng om at rovdyrkonflikten har resultert i en *symbolsk allianse* mellom lokale jegere, grunneiere og bønder. Dette er grupper som i andre henseender kan ha motstridende interesser. I rovdyrsaken står de imidlertid side om side i kampen mot myndigheter og byfolk som ønsker ”å prakke på dem rovdyr”, slik en jeger formulerte det. Alliansen er symbolsk i den forstand at motstanden mot ulv er et uttrykk for noe annet; den er en del av en mer generell rural protest rettet mot den urbane fienden. Sagt med andre ord kan den forente motstanden mot rovdyr tolkes som et uttrykk for frustrasjon blant lokale innbyggere over myndigheters og andre utenforståendes makt, ikke bare over vilkårene for næringsutøvelse, men også over bygdefolk og deres muligheter til å bestemme over sin egen fritid og livsførsel:

Det er rovdyrpolitikken som egentlig er problemet. Og jeg synes i hvert fall at den begynner å slippe den for langt. Vi kunne ta ut mer dyr, for eksempel ta ut noe bjønn under jakta – ha litt mer styring på det. Ulv har vi ikke fått etablert noen av her ennå. Kanskje litt... vi har hatt

noen flokker i nærheten. Men i den østre delen av kommunen så er det bare streifdyr. Så vi har egentlig ikke hatt noen problemer med ulven ennå, av betydning. Men får *den* rotfeste her, da blir det et virkelig problem, ikke minst for jegere da. Det blir jo håpløst da, å gå med løs hund for eksempel. Og mange av dem som bor her er jo jegere da, så det er vel kanskje det som (...) veier tyngst her i området.
(Bønder II)

I den grad skeptikerne forstår ulven som en trussel, og ikke som truet, har de også en annen forestilling enn ulvevennene om hvilken rolle de som mennesker spiller, og bør spille i forhold til de naturlige omgivelsene. Som forklart opplever de landskapet som meningsfylt når det tas i bruk og kommer til nytte. Ettersom de fysiske omgivelsene er integrert i deres daglige eller rutinemessige virke, betrakter både jegerne, bøndene og grunneierne seg selv som *forvaltere* av natur. I deres øyne har de sentrale myndighetene ettertrykkelig bevist at de ikke er i stand til å holde distriktsnæringene i hevd. For det første gror kulturlandskapet igjen, blant annet som en følge av reduserte muligheter til å drive utmarksbeite i områder der rovdypene holder til. For det andre har de fratatt lokalbefolkningen retten og muligheten til å beskytte husdyr og klovvilt mot predasjon, gjennom streng regulering og fredning av rovdypene, særlig ulven.

Frustrasjonen er med andre ord ikke alene et resultat av det som beskrives som politisk neglisjering av distriktene. Den skyldes kanskje vel så mye opplevelsen av at utenforstående beslutningstakere, forskere og miljøvernere effektivt hindrer lokale innbyggere i å forvalte sine egne omgivelser og beskytte dyrene sine mot ytre trusler. I møte med myndighetenes strenge og eksklusive kontroll med rovdypbestandene føler ulvemotstanderne seg maktesløse. Dessuten, understreket flere, vil kulturlandskapet forvitte og faunaen lide dersom den lokale og erfaringsbaserte kunnskapen tilsidesettes. Ulven representerer med andre ord også en *symbolsk trussel*. Foruten å true beiteområdene, jegerens hunder og klovviltbestanden, truer den jegere og bønders bilde av seg selv som forvaltere av natur. Som lokale innbyggere med lokal kunnskap som utøver lokale praksiser i lokale omgivelser, ser de seg selv som uunnværlige brikker i naturens balansespill. Jegerne anvendte blant annet begrepet ”predatorkontroll” for å beskrive hvordan de tar vare på den lokale faunaen:

Man driver jo med predatorkontroll, foruten at man jakter matnyttig vilt, ikke sant, og viktigheten av å beskutte rovdypa på lik linje med det matnyttige viltet har ligget veldig sentralt hos jegere. Allerede fra istida så var det jo veldig viktig å drive predatorkontroll. Det er klart at det er ingen tvil om at gaupa tar vel i hovedsak rådyr, men den tar jo også en del hare og storfugl. Jeg synes det egentlig er en plikt, når en er både er rådyrjeger og harejeger, (...) å beskutte rovdypa på samme måte for å opprettholde balansen i naturen. Det ville ikke vært riktig å jakte bare på det matnyttige viltet.
(Jegere II)

Både jegere og bønder formidlet på dette viset et sterkt ønske om selv å få spille hovedrollen i forvaltningen av viltbestanden, hvilket også innebærer å skyte, eller ”ta ut”, dyr de betrakter som skadegjørende. De fleste ga uttrykk for at de nok kan leve med *noen* rovdyr, også ulv, om de bare kunne få lov til å eliminere de individene de mener gjør mest ugagn:

A: Forvaltningen, den burde i alle fall være slik at det var lov å ta vekk de verste skadegjørerne. Altså, det området i landet det er mest bjønn, det er jo det området der vi bor (henvender seg til en annen i gruppen). Og der er det kanskje ti forskjellige i løpet av sommeren... som eter sau. Og hvis man kunne fått tatt de verste, så hadde en i alle fall hatt litt respekt overfor den der forvaltningen da. (...)

Intervjuer: Men hvem synes dere eventuelt skulle gjøre den jobben?

A: Ja men... altså det er jo et slikt lokalt jaktlag da... jeg trur dem kaller det rovviltlag. (Bønder II)

Innskrenkede muligheter til å skjøtte naturen lokalt har i følge skeptikerne resultert i en fauna i ubalanse. ”Det er nesten ikke rådyr igjen,” sa en jeger som snakket om skogene i området der han bor. En bonde, som også drev med jakt, kunne fortelle at ulvens tilstedeværelse har ført til at det nå er ”blåst for elg”. En rekke informanter kom med lignende uttalelser. Det er altså ikke bare forståelsen av landskapet og menneskenes plass i omgivelsene som utfordres av den ville ulvens nærvær i områder som defineres som sosialiserte. I rovdrymotstandernes øyne utgjør det store rovdryret en fare for de andre viltbestandene i regionen, all den tid de som lokale naturforvaltere motarbeides av sentrale myndigheter. På bakgrunn av dette – og med tanke på at den norske ulven ikke har sitt opphav i Skandinavia og for øvrig viser alle tegn på å være uren – argumenterte de for at rovdryret representerer en *trussel* mot det biologiske mangfoldet.

Farlig ulv?

De som formidlet tilfredshet med å ha ulv i området, beskrev derimot den lokale faunaen som vital og inntakt. Tvert imot, hevdet de, har rovdryret ikke hatt noen merkbar innflytelse på mengden av jaktbart vilt: ”Det er like mye rådyr her nå som det var for ti – tolv år sida. Det er ingen som kan klare å si at det er blitt noe mindre altså!” (Beboergruppe I). I likhet med sine meningsfeller var denne personen opptatt av å demonstrere at ulven ikke representerer noen fare, verken for mennesker eller for dyreliv. Sagt med andre ord beskriver ulvevenner og skeptikere to forskjellige virkeligheter. I følge de førstnevnte er det flust med vilt i de østnorske skogene. I henhold til de sistnevnte står det lokale dyrelivet under hardt press fra

rovdyr. Følgende sitat levner liten tvil om at de motstridende partenes meningsutvekslinger i denne saken knytter an til en kamp om retten til å definere hvordan virkeligheten ser ut:

Jeg går som sagt veldig mye, og jeg går like mye på svensk side som på norsk side. Og da treffer jeg jo folk, av alle kategorier. Deriblant mange jegere. (...) En av de første gangene etter at ulven var kommet tilbake, så traff jeg svenskene da det var elgjakt. Også spurte jeg åssen det hadde gått. Nei, det hadde gått kjempebra! Full kvote, og ikke noe problem. ”Men det kan vi takke ulven for,” sa de. ”Takke ulven for?” sa jeg. ”Ja, for den har jaga alle elgene,” sa de, ”fra norske sida og inn til oss.” ”Ja men så fint da,” sa jeg. ”Det er bra!” Ja, det var veldig bra. De var veldig fornøyde med det. Også snakka jeg med det norske jaktlaget, og det var full kvote! ”Det kan vi takke ulven for,” sa de. For det var akkurat det samme, bare motsatt vei! (generell latter) Den hadde jaga all elgen fra Sverige og inn til Norge. ”Ja men så fint da,” sa jeg. ”Det var da bra!” Og det var liksom det som var problemet, da. ”Hva skal skje med alle dyra?” Men det er jo dyr her. I mengder!
(Beboergruppe I)

Hvorvidt ulven representerer en fare, ikke bare for andre dyr, men også for folk, var et tema som ble tatt opp i samtlige fokusgrupper, enten av intervjuerne eller av de intervjuede. Den gjengse holdningen blant informantene – motstandere som forkjempere – er at ulven her til lands ikke representerer noen fysisk trussel for folk. Med unntak av én enkelt person, var det ingen som sa de selv fryktet rovdycet. Av alle informantene var det intervjupersonene i de to beboergruppene som mest bestemt tok avstand fra påstander om at ulven kan være farlig for folk. Som sagt besto disse gruppene av personer som var bosatt innenfor et ulverevir, det vil si innenfor det området ulven beveger seg. Det var også de som kunne fortelle om flest erfaringer med rovdycet. I likhet med naturvernerne karakteriserte de idéen om at ulven skulle være farlig for mennesker som et mediefantom uten rot i virkeligheten:

Intervjuer 1: Men, er det ingen som er redde for barna sine, eller... har der hørt noe sånt?

A: Jeg kan ikke si jeg har hørt noe om det.

B: Her står jo ungene langs veien og venter på bussen...

A: ... venter på skolebussen. Det er aldri noen som har vært redde for ulven, liksom.

B: Nei, det er ikke det altså!

A: Jeg har jo hatt ulven inne på gårdsveien jeg, og [barna mine] går jo og tar bussen der.
(...)

Intervjuer 2: Hører dere aldri at folk er redde for ulv?

A: Jo! (Bekreftende utrop fra flere andre)

C: Der har media stor skyld altså. Når det har vært en sånn episode... en eller annen har sett en ulv i et sånt tettbygd område, som kanskje er redd. Også blir det slått opp med store typer i avisene. Og folk som ikke har noe forhold til ulv – som verken er for eller mot – og som ikke er noe særlig interessert, dem leser bare de overskriftene, også tolker dem det som at ulv er farlig.

(Beboergruppe I)

Fremfor alt bærer de intervjuedes idéer om fare og frykt preg av å være påstander i en pågående meningsutveksling, der målet er å definere en virkelighet som stemmer overens med

uttrykte holdninger. For ulvevennene fremstår således predatoren som harmløs for mennesker. Skeptikerne tilkjennega heller ingen redsel for rovdycrc, snarere tvert imot. Flere la vekt på at sannsynligheten for å bli angrepet av ulv er forsvinnende liten. De var imidlertid svært opptatt av frykten for ulven som fenomen, og hvordan den begrenser *andre* menneskers livsutfoldelse:

Jeg har en mor nemlig, som har vært i skauen i alle år. Og siden [ulven kom], så har hun aldri vært i skauen. Så for henne... for den eldre generasjonen, så er det tøffere. Dem har [et bilde av] ulven... liksom som noe helt annet enn hva vi kanskje har. Så hun har aldri satt sine ben i skauen siden den gangen, og det synes jeg er trist.
(Bønder I)

Det er særlig barn og eldre som beskrives som skadelidende. "At det går utover oss jegere, det er nå én ting, vi er *jegere*," poengterte en bonde som også drev med jakt. "Men vi vet også at det er en del folk som er engstelige for ungene sine – som bor grisgrendt til – og er redde for å la ungene være ute å leke om kvelden, spesielt etter at det er blitt mørkt." Selv om redselen er ubegrunnet mente de at den må respekteres, og at den bør veie tungt i rovdycrspørsmålet. Pensjonister som ikke lenger tør å bevege seg inn i skogen, barn som er livredde for å møte det store rovdycrc på skoleveien og foreldre som frykter for barnas sikkerhet representerer, sett fra rovdycrmotstandernes ståsted, sterke argumenter mot å ha ulv i Norge. Person A i sitatet under er bosatt i samme område som de som mente at ingen i nærmiljøet frykter for barna sine, men beskriver likevel en ganske annen virkelighet:

Intervjuer: Hva sier dere om muligheten til å leve et bra liv sammen med... [ulv]?

A: Ja det må en jo bare innfinne seg med. Så lenge han er der, så må en jo...

B: Alt blir jo en vane.

A: Ja, men jeg vet jo det er mange som... kanskje ikke [har lyst] til å begi seg ut i terrenget. Nå er jo jeg heldig som ikke har den frykta, men jeg har jo et hyttefelt hjemme, og der er det jo noen som absolutt ikke... dem kan gå på veien, men ikke inni skauen, for der er ulven. Og ungene kjører en jo til og fra bussen. Det blir jo en vane det.

B: Men hva skjer inni hodet på ungene dine, som da opplevde at hunden ble spist opp, ikke sant, når frykten er der? Det svaret får vi ikke før om en del år. Kanskje syken på dem barna rett og slett har blitt ødelagt... livskvaliteten til en unge på ti år, kanskje er ødelagt sytti år av dens liv – mer eller mindre. Da skal du være rakrygga hvis du synes det er ålreit!
(Bønder I)

Den store, stygge ulven fra eventyrene figurerer ikke blant de intervjuedes egne representasjoner av ulv, uansett hvilke synspunkter de forfekter. De som uttrykte skepsis til rovdycrc antydte imidlertid at bildet av farlig ulv i aller høyeste grad eksisterer i *andre* menneskers bevissthet, der det sprer frykt og engstelighet. Informantene i Halden og Trysil er åpenbart kjent med forestillingen om farlig ulv, men de tror ikke på den selv. Derimot benyttes den av noen som argument *mot* rovdycrc, i det frykt antas å forringe livskvaliteten til

enkelte lokale innbyggere. De som ønsker å ha ulv i nærområdet mener til gjengjeld at en slik antatt angst i det store og det hele er oppspinn, og et resultat av medienes sensasjonslyst. Dermed er vi inne på det som kjennetegner alle de aspektene ved ulv som har blitt belyst i dette kapitlet: De er perifere deler av den sosiale representasjonen av ulv. De er gjenstand for diskusjon, og tas på ingen måte for gitt. I den sosiale tenkningen om ulv forhandles det om hvorvidt dyret hører hjemme i Norge, om det er en berikelse eller en trussel mot omgivelsene, om hvem som skal forvalte det og om det er farlig.

6 Rom for konsensus

Analysen av sosiale representasjoner åpner for en alternativ tolkning av rovdyrspørsmålet. Informantene i denne studien har alle en felles forståelse av fenomenet ”ulv”, uavhengig av gruppetilhørighet og ståsted i rovdyrkonflikten. De intervjuede beskriver ekte ulv som essensielt vill og ren; et autonomt dyr som ideelt sett er uberørt av menneskenes sosialisering av levende og fysiske omgivelser. De betrakter ulven som sosialt anlagt, et flokkdyr med evne til å samarbeide med sine artsfeller. I kombinasjon med kløkt og fysisk styrke, gjør dette predatoren til en jeger uten sidestykke i den norske faunaen. Det store rovdiret fremstår følgelig som et mangfoldig, potent og overlevelsedyktig dyr. Kort sagt fortøner ulven seg som ”en topp på naturen”, slik en av intervjupersonene så treffende uttrykte seg.

Ulike oppfatninger om ulvens tilhørighet i informantenes omgivelser står ikke nødvendigvis i strid med de delte forestillingene om ekte ulv. Som sosialt objekt utfordrer eller konsoliderer imidlertid rovdirets nærvær de forskjellige gruppene representasjoner av det lokale landskapet, samt forestillinger om menneskene og dyrene som lever der. For de som uttrykker skepsis til ulven, kommer forestillingen om det ville dyret i konflikt med bildet av sosialiserte omgivelser – med idéen om *utmark*. De opplever predatoren som fullstendig malplassert i utmarka, og betrakter ikke norsk ulv som ekte ulv. De omtaler den snarere som et unaturlig og urent dyr, som viser alle tegn på å være besudlet av mennesker. Videre presenterer skeptikerne ulven som en trussel mot andre dyrebestander, mot jegernes hunder og mot den rurale befolkningens levevei og livskvalitet. Endelig utfordrer ulvens nærvær og vernede status bøndernes og jegernes forståelse av seg selv som lokale forvaltere av natur.

Andre mener rovdiret naturlig hører hjemme i den østnorske naturen. For de som uttrykte velvilje overfor ulvens nærvær, harmonerer forestillingen om det ville dyret med idéen om *villmark*. Sett fra deres synsvinkel er det mennesket som truer ulven, og ikke motsatt. Disse informantene skiller ikke, slik deres meningsmotstandere gjør, mellom norsk ulv og ulven som art. I kraft av å fremstå som bærer av det ville, representerer rovdiret en restaurering av naturen som åsted for det autentiske, det opprinnelige og det uforgjengelige.

Det som skiller analysen av sosiale representasjoner av ulv fra de forskningsbidragene som er beskrevet i innledningen, er først og fremst vektleggingen av nivået for konsensus i den

sosiale tenkningen. I stedet for å ta utgangspunkt i konfliktene som har oppstått i kjølvanet av ulvens reetablering, og fokusere på holdninger og standpunkter, har jeg forsøkt å finne frem til antakelser som ligger bak den dagligdagse talen om ulv. Fremfor å jakte på grunner til å være for eller mot ulv, har jeg fokusert på beskrivelser av dyrets atferd, egenskaper og vesen. Heller enn å spørre *hvorfor* noen ønsker eller ikke ønsker å ha ulv i Norge, har jeg primært vært opptatt av *hva* folk tenker om den. Det er ikke metoden for innsamling av data som skiller denne studien fra andre studier på feltet, men spørsmålene som stilles til dataene.

Ikke bare fremgår det av dette arbeidet at informantene gjennomgående peker på de samme egenskapene når de snakker om ulvens vesen; det er også på bakgrunn av slike delte forestillinger de ulike holdningene til rovdycet forsøkes belyst. Analysen av fokusgruppematerialet har vist at det ikke er gruppeavhengige, motstridende definisjoner av ulvens vesen som ligger til grunn for konflikten, men ulike vurderinger av om den hører hjemme her. Mens det forhandles om ulvens plass og dens tilhørighet i de norske skogene, tas dyrets egenart for gitt. De samme egenskapene brukes som argument både for og mot ulv. I denne sammenhengen står forestillingen om dyrets ville natur sentralt.

Essensen av det ville

Også O'Rourke (2000) og Mauz (2002) har lagt vekt på betydningen av idéen om *det ville* i sine tolkninger av de sosiale aspektene ved rovviltkonflikten i Frankrike. Begge forstår konflikten som et sammenstøt mellom to kulturer med vidt forskjellige oppfatninger av ville dyr. Mauz skiller mellom lærde og lokale forståelser av det ville, mens O'Rourke beskriver en konfrontasjon mellom tradisjonelle og postmoderne representasjoner av store rovdycr. Dette står i strid med det som har kommet frem om representasjoner av ulv blant informantene i Halden og Trysil. Her er det ikke ulike forestillinger om hva et vilt dyr er, som skiller ulvevennene fra skeptikerne, de har tvert imot felles forestillinger om ulv. Fremfor alt fortøner den seg som vill. Dermed defineres også innholdet i det ville likt. Det som er vilt, kjennetegnes av autonomi i forhold til menneskenes samfunn, og holder til i områder som synes prinsipielt og normativt utilgjengelige for menneskelig påvirkning.

Det er på dette punktet det foreliggende arbeidet skiller seg fra Mauz' og O'Rourkes bidrag¹². De to forfatterne argumenterer for at det er definisjonen av hva det ville består i, og dermed også hva ville dyr er, som sår splid i ulvesaken. For eksempel mener Mauz at de "lokale" definerer dem som fjerne og sky, mens de "lærde" først og fremst beskriver dem som autonome og innfødte (Mauz 2002:200). Analysen av sosiale representasjoner av ulv viser imidlertid at både ulvevenner og skeptikere forstår predatoren som sky, og at skyhet og autonomi er to sider av samme sak. Begge inngår som elementer i det ville. Det er med andre ord ikke ulvens vesen det råder uenighet om – hvorvidt den er nær eller fjern, påvirket av mennesker eller ikke – men derimot definisjonen av hvilke *steder* som fremstår som fjerne og upåvirket av mennesker. Det er simpelthen ikke *hva* det ville består i, men *hvor* det befinner seg, som splitter den sosiale tenkningen¹³. Noen mener man må til Canada for å finne ekte villmark, andre beskriver skogene på Østlandet som ville områder.

Personer med henholdsvis positive og negative holdninger til ulv, viser således ulik forståelse av hvor grensene for menneskenes domene går og hva det skal inneholde. For de førstnevnte representerer ulv i utmarka en anomali. For de sistnevnte gjelder dette tilsynelatende kun i boligområder. Dessuten vurderer de slike avvik normativt forskjellig. Jegerne, bøndene og enkelte av hundekjørerne og grendeboerne stilte seg fordømmende til ulv i sosialiserte områder. Naturvernerne, turgåerne og de aller fleste hundekjørerne og grendeboerne forholdt seg derimot positivt til møter med ulv i nærområdet. Det er med andre ord ikke forståelsen av hva av ville dyr er, men definisjonen av sosialiserte områder det råder uenighet om.

Det fremgår av dette at idéen om *det ville* ikke kan forstås uten å ta dets motpol i betraktning. Vi har ikke bare med én mental kategori å gjøre, men to. Både Moscovici og Douglas presenterer den sosiale tenkningen som organisert rundt mentale begrepspar eller dikotomier.

¹² Det er ikke helt uproblematisk å sammenligne Mauz' og O'Rourkes fremstillinger av ulveproblematikken med resultatene av analysen i denne studien. For det første sammenligner begge forfatterne typiske rurale miljøer med folk som kommer utenfra, fra byene, og som har høyere utdanning og andre beskjeftigelser enn lokalfolk flest. Informantene i den foreliggende undersøkelsen er derimot alle lokale aktører. For det andre er det ikke gitt at informantene fra Øst-Norge har det samme forholdet til rovdyr som innbyggerne i de franske Alpene. På den annen side forholder vi oss til parallelle konflikter der aktørene er ulvevenner og skeptikere. Dessuten illustrerer den komparative studien av narrativer i ulvekonflikten (Skogen m.fl. 2008) at det er mange fellestrekk mellom franske og norske aktørers forståelse av rovdyr.

¹³ Ellen (1996) skiller mellom det ville som "rom" og som "indre essens". På liknende vis kan det være hensiktsmessig å holde representasjoner av ville steder og ville dyr fra hverandre. Mauz og O'Rourke har kanskje rett i at det regjerer ulike forståelser av det ville, også blant intervjupersonene i Halden og Trysil, dersom vi snakker om det ville som sted – som villmark. Når det gjelder ulv, har informantene til gjengjeld like tanker om hva vilt liv er, eller om "det villes essens", for å bruke Ellens ord.

Enhver kategori har sin motsats, og fremstår som meningsfull nettopp i kraft av den. Slik viser avvik til normalitet, sykdom til helse, det urene til det rene og det kunstige til det naturlige. Også i det foreliggende arbeidet har det avtegnet seg en slik overordnet dikotomi. I intervjuene kom informantenes idé om det ville til uttrykk som en kontrast til det sosialiserte. For eksempel var det gjennom sammenligninger med den tamme hunden, eller beskrivelser av enkelte ulvers unaturlig sosialiserte adferd, at ulvens ville egenskaper trådte tydelig frem. Ikke minst ble distinksjonen mellom de to kategoriene synliggjort av de intervjuedes felles avstandstaken fra ulvehybrider. "Bastardene" fremstår som urene fordi befinner seg i et mentalt vakuum mellom det ville og det sosialiserte.

I den samfunnsvitenskapelige forskningen på rovviltfeltet har definisjoner av det sosialiserte kommet i bakgrunnen for det eksklusive fokuset på forestillingen om det ville. De to egenskapene eksisterer imidlertid i kraft av hverandre, og en redefinering av den ene kategorien reflekteres nødvendigvis i forståelsen av den andre. Det er først når vi retter blikket mot begge samtidig at de mentale kategoriens fulle rekkevidde kommer til syne. Først da blir det klart at representasjoner av rovdyr også berører forestillinger om folk og leveområder, og at disputten om ulven kanskje egentlig er en dragkamp mellom de som ønsker å rydde plass til det ville i menneskenes områder, og de som opplever det ville som en trussel mot det menneskeskapte.

Holdninger, verdier og representasjoner

Det er viktig å understreke at det som har kommet frem gjennom analysen av forestillinger om ulv, er en beskrivelse av den sosiale virkeligheten slik den fremstår i lys av neodurkheimianernes teori om sosiale representasjoner. Valg av perspektiv legger opplagt premisser for hvilken realitet vi forholder oss til. Slik er det for informanten, og slik er det for sosiologen. Representasjonsperspektivet er i så måte bare et av flere mulige sosiologiske verktøy som kan tas i bruk for å forstå og beskrive den samme virkeligheten, i dette tilfellet lekfolks relasjon til ulv.

Et annen, og langt vanligere innfallsvinkel til rovdyrspørsmål er å benytte seg av holdningsbegrepet. Samfunnsvitenskapelige studier på feltet har gjerne tatt utgangspunkt i statistiske undersøkelser som avdekker motstridende holdninger til ulv, for så å forsøke å forklare årsakene til uenigheten. Et eksempel på en slik forklaring, er at forskjeller i uttrykte

standpunkter skyldes motstridende miljøverdier. Et økosentrisk syn på naturen vil, i følge Bjerke og Kaltenborn (1999; 2002), gi seg utslag i mer positive holdninger til rovdyr enn hva et antroposentrisk natursyn vil gjøre. Det som imidlertid forblir uklart i denne typen holdningsundersøkelser er hvor verdiene kommer fra. Det kan virke som om statistiske indikatorer for miljøorientering konstrueres av forskere, og forstås som universelle og allmenngyldige menneskelige verdier¹⁴. Verdiene fremstår som iboende egenskaper ved mennesker, og følgelig som løsrevet fra den konkrete situasjonen.

Mine informanternes uttalelser kan tjene som et eksempel på det motsatte. Analysen av disse viser at negative og positive holdninger er forankret i lokale og situasjonsavhengige oppfatninger av dyr, mennesker og landskap. I et representasjonsperspektiv henger uttalte positive og negative standpunkter til ulv blant annet sammen med forestillinger om de lokale, fysiske omgivelsene, det vil si med synspunkter på hvorvidt rovdyret passer inn i den omkringliggende naturen. Mange av de som beskrev seg selv som skeptikere, uttrykte at de verken har noe mot ulven eller at det finnes rovdyr i Norge. De skulle bare ønske den ikke befant seg i deres egne omgivelser. Flere omtalte ulven i rosende ordlag og synes det er et fint dyr, så lenge den oppholder seg der den hører hjemme, som for eksempel i Canada eller Sibir.

De intervjuedes uttalelser levner liten tvil om at motstand mot rovdyr må forstås som en motstand mot de *lokale* rovdyrene, og ikke som en motstand mot ulv generelt. Dette understreker at erklærte holdninger er kontekstuelle, og bør få komme til uttrykk som en del av en sammenheng. Tatt i betraktning at holdninger til rovdyr på dette viset inngår som en del av en lokal meningsdanningsprosess, er det kanskje heller ikke så rart at urbane befolkningsgrupper gjennomgående uttrykker mer positive holdninger til ulv enn de som bor i de berørte rurale områdene. Det er lett å være økosentrisk på vegne av andre. Kanskje ville fordelingen av miljøorienteringer sett annerledes ut dersom temaet var holdninger til rotter i Oslos bygårder.

I motsetning til holdningsverktøyet fanger representasjonsperspektivet både felles forståelse og konflikter i den sosiale tenkningen. Dette innebærer at det er lettere å få øye på hva det strides om – i kontrast til hva det ikke strides om – og dermed også hva de ulike standpunktene uttrykker. Hvilken holdning de østnorske intervjupersonene har til ulv, er ikke

¹⁴ Bourdieu var svært kritisk til akademiske tradisjoner der man konstruerer teoretiske kategorier før man konsulterer den sosiale virkeligheten. Han kalte dette for "intellektualisme" (Bourdieu 1990:kap.1).

først og fremst et resultat av hvor mye de er villig til å ofre for det fysiske miljøet, men et spørsmål om de føler seg truet eller ikke av andre mennesker som påberoper seg råderett over naturen i området der de bor.

Som sagt er valg av teoretisk og metodisk ståsted avgjørende for hvilke aspekter ved sosiale fenomener man legger merke til. I ulvesaken har man forholdt seg til en virkelighet der konflikter og uenighet regjerer. Det er liten tvil om at ulvedebatten *har* vært preget av motsetninger. Likevel, når polariserte holdninger til ulv legges til grunn for videre drøfting, fremstår det som litt uklart hva uenighetene dreier seg om. Hva vil det si å være ”for” eller ”mot” ulv? Handler det om hvorvidt man liker eller misliker dyret, eller om vi ønsker å ha ulv i Norge eller ikke? Beskrivelser av holdningsmotsetninger fremstår på dette viset som lite dekkende for hvordan de berørte partene opplever virkeligheten.

Dersom nyanser og ambivalens ikke får komme til uttrykk, og synspunkter på ulv ikke koples til en større men likevel lokal sammenheng, kan det være lett å misforstå hva holdningene egentlig gjenspeiler. Å utelukkende forstå enkelte informanternes negative omtale av ulven som uttrykk for antroposentrisme, ville være å urettmessig stille disse respondentene i et uheldig lys. For det er liten tvil om at det definerte skillet mellom å sette miljøet eller egne interesser først har en normativ undertone, selv om det ikke er ment slik fra forskernes side. Få ville vel føle seg bekvemme med å bli definert som ”antroposentrisk”. Det ville dessuten være en forenkling av virkeligheten, fordi informantenes forhold til ulv vanskelig lar seg beskrive eller forklare ved hjelp av slike verdier. Det er jo nesten ingen som er grunnleggende negative til ulven, snarere tvert imot. Som vi har sett, må negative uttalelser om rovdycet forstås som motstand rettet mot noe annet¹⁵, for eksempel mot det som oppfattes som etablerte urbane eliter, ofte representert ved forskere og forvaltningsansatte (Skogen m.fl. 2008).

Denne studien støtter således opp om tolkninger av rovdycetkonflikten som en avspeiling og aktualisering av strukturelle skillinjer knyttet til for eksempel bosted og sosial posisjon (se f.eks. Wilson 1997; Skogen 2001). Det som imidlertid er viktig å understreke, er at vi da ikke lenger snakker om representasjoner av ulv, men om fremstillinger av mellommenneskelige

¹⁵ Jeg mener ikke med dette å påstå at ulven som sådan ikke er et element i rovdycetkonflikten i Norge. Det er liten tvil om at en del av den samlede motstanden mot rovdycet kan tilskrives reelle tap av jakthunder, husdyr og jaktbart vilt. På den annen side er mange av de som uttrykker negative synspunkter på ulvens tilstedeværelse ikke selv berørt av slike tap. Verken Trysil eller Halden kan vise til noe særlig omfang av materielle skader forårsaket av ulv. Likevel er konflikten og motstanden høyst tilstedeværende i begge kommunene.

forhold. I konflikten får ulven rollen som symbol på ulike sosiale endringsprosesser som oppfattes som en trussel mot det rurale levesettet (Skogen og Krange 2003).

Fortellinger om mennesker og representasjoner av dyr

De intervjuedes forhold til ulv rommer mer enn avspeilinger av sosiale konflikter. Ved å anvende representasjonsperspektivet på rovdyrfeltet har det åpenbart seg en annen virkelighet, der konfliktene ikke er enerådende og det er rom for ambivalens. Dersom man utelukkende fokuserer på kulturelle eller økonomiske forskjeller som kommer til syne i rovdyrkonflikten, tilsløres menneskenes forhold til *dyrene*. De delte forestillingene som er beskrevet i kapittel fire omhandler i første rekke det ville dyrets egenskaper, og ikke mellommenneskelige forhold.

En annen måte å si dette på er at den sosiale representasjonen av ulv består av idéer på ulike nivåer. På et plan hersker det samstemmighet og felles forståelse, på et annet diversitet og forhandlinger. De to nivåene for sosial tenkning har også ulikt innhold. På planet for diversitet dreier forholdet til det store rovdyret seg blant annet om klassemotsetninger (Skogen 2001), symbolsk makt og kulturell motstand (Skogen m.fl. 2008), samt konstruksjoner av symbolske allianser (Skogen og Krange 2003). I den grad holdningsmotsetninger kommer til uttrykk i det foreliggende materialet, må de forstås som fortellinger om mennesker – andre mennesker og en selv – om identitet, makt og motstand. Hva er vel rykter om hemmelig utsetting av ulv, eller myter om at det er typisk for hjemlandets bønder å være late (Skogen m.fl. 2008), om ikke argumenter og påstander som i første rekke er rettet mot noe annet enn det store rovdyret.

I seg selv kan slike narrativer vanskelig betraktes som grunner til å ønske eller ikke ønske ulven velkommen. De er snarere kort på hånden i en sosial konflikt mellom grupper av mennesker, der bønder og jegere føler seg tråkket på av byfolk, forskere og politikere, mens de sistnevnte anklager de førstnevnte for latskap, udugelighet og egoisme. Sett fra denne synsvinkelen handler ulv om splid, og temaet er folk, og bare folk. Om man i stedet for å fokusere på lokalfolks relasjon til rovdyr for eksempel tok for seg forholdet de har til snøskuterkjøring i naturen, ville man kanskje finne frem til de samme sosiale konstellasjonene og mekanismene. Ulike sosiale objekter og fenomener gjenspeiler således menneskers relasjoner til hverandre.

På et annet plan handler rovdyrspørsmål om menneskers forhold til *dyr* – dyr som tillegges bestemte egenskaper og verdsettes ulikt. Noen synes betydningsfulle, andre overses. Noen hylles, andre fordømmes. De vurderes, defineres, ryddes og rangeres. Det er her betydningen av å anlegge et annet perspektiv enn for eksempel Skogen og Kranges konfliktorienterte innfallsvinkel kommer til syne: Gjennom å interessere seg for hvordan sosiale objekter beskrives og karakteriseres, mer enn hvorfor folk inntar ulike standpunkter i en sak, åpenbarer det seg et nivå for sosial tenkning som preges av ”common sense” og grunnleggende kulturelle kategoriseringer av den fysiske og sosiale omverdenen.

På dette nivået rår det felles forståelse. Det er for eksempel åpenbart at ulven rangerer høyt i den sosiale tenkningen om dyr. Uavhengig av om den provoserer eller begeistrer, står den i sentrum for enhver diskusjon om rovdyr. Fokusgruppeintervjuene, som var ment å skulle handle om rovdyr generelt, gikk da også i de aller fleste tilfellene over til å utelukkende dreie seg om ulv. Ulven fremstår dermed som mer betydningsfull enn for eksempel jerven, som til tross for at den forårsaker langt større skader på husdyr¹⁶ ikke har fått nevneverdig oppmerksomhet i det offentlige rom. Andre dyr, derimot, fremstår som mindre enn ubetydelige og bryter med slike sosialt konstruerte kategorier. De er befengt med idéer om urenheter (Douglas 1984) og er uønsket av alle. Ulvehybridene er det. De har ikke de rette egenskapene, mener de intervjuede. De er simpelthen ikke del av den folkelige kategoriseringen av dyr. Bastardene er verken ville eller tamme. De er ingenting, og hører ingen steder hjemme.

Retter man således blikket mot det implisitte i den sosiale tenkningen, mot de forestillingene om ulv som deles av de intervjuede, avtegner det seg en profil av et sosialt fenomen som må forstås som folkelig kunnskap om ulv. Hvorvidt denne kunnskapen eventuelt skiller seg fra andre former for kunnskap, gir denne studien ikke noe svar på. Kanskje tenker for eksempel biologer annerledes om ulv, kanskje ikke. Sikkert er det imidlertid at de intervjuede oppfatter ulvens egenskaper som overlegen, umettelig, intelligent, flott, sosial, vill og urørt som sanne egenskaper. Sannheten er så etablert at informantene uten å nøle kan definere hva som *ikke* er ulv, det vil si hva som faller utenfor disse definisjonskriteriene, og dermed forstås som en bastard.

¹⁶ For fullstendig oversikt over skadeomfang, se for eksempel Direktoratet for naturforvaltning (2008b).

Ulvehybrider i norsk natur er forøvrig like uønsket fra sentrale myndigheters hold som fra informantenes. Så selv om rovdyrspørsmålet på den ene siden fremprovoserer uenighet mellom bygdefolk og byfolk, mellom styrende og styrte og mellom de som bruker naturen som rekreasjon og de som står i et nytteforhold til naturressursene, har det også en annen fasett. Ulvesakens andre dimensjon preges av konsensus. Således hersker det en taus enighet om at ulven er, og skal være vill, og at blandinger av ville og tamme dyr ikke har livets rett. At det dreier seg om en stilletende og bred konsensus, understrekes av at Miljøverndepartementets beslutning om å ta livet av ulvehybrider har vært lite debattert. For hvorfor skulle man vel drøfte ting det hersker enighet om? Ligger det ikke i sakens natur at sosiale konstruksjoner av ting, fenomener og levende vesener har en implisitt komponent; at felles forståelse tas for gitt av dem som deler den?

Denne studien gir dermed neodurkheimianerne rett i at sosiale representasjoner av fenomener og objekter både er homogene og mangfoldige (Moscovici 1988; Abric 1993). Til tross for at konfliktperspektivet har tjent som enerådende plattform for studier av menneskers forhold til rovdyr, har enkelte forfattere antydnet at folks relasjon til ulv rommer flere aspekter enn det motsetningsfylte. For eksempel påpeker Krange og Skogen (2003) det paradoksale i at ulven også vekker beundring blant ihuga ulvemotstandere. Representasjonsperspektivet har vist seg fruktbart når det gjelder å utfylle forskningen om rovdyr, blant annet ved å bidra til å gjøre det som tidligere har fremstått som paradokser og ambivalens forståelig. Ulvemotstanderne har ikke noe i mot ulven som art. Snarere bunner skepsisen i at forestillingen om ulvens ville vesen kommer i konflikt med forståelsen av den norske bestandens leveområder som sosialisert utmark. Ved å åpne for konsensus i den sosiale tenkningen, har den neodurkheimianske tilnærmingen vist at intervjupersonenes beretninger om ulv ikke alene er fortellinger om andre mennesker fra andre steder og andre sosiale lag, men også representasjoner av dyr. Ulven er ikke bare et potent symbol på sosiale motsetninger, den er også et symbol på det ville, det vil si det ikke-sosialiserte. Vi har med andre ord ikke bare å gjøre med en ulvekonflikt, men også med et *ulvefenomen*.

Å bidra til ny forståelse handler i stor grad om å sette spørsmålstegn ved det selvfølgelig og det vante, både når det gjelder folks relasjon til et sosialt objekt eller fenomen og når det gjelder den samfunnsvitenskapelige tilnærmingen til det aktuelle feltet. Slik ulvens egenskaper tas for gitt av de intervjuede, har konflikten og ulikhetene fremstått som en selvfølge for samfunnsforskere på rovviltfeltet. I kjølvannet av postmodernismen har det i

sosiologien etablert seg en forståelse av at studier av samfunn primært bør handle om endringer, ulikhet og mangfold. For noen vil derfor den neodurkheimianske tilnærmingen, der blikket rettes mot det enhetlige og det selvfølgelige, det som er felles for mange, oppleves som fremmed eller avleggs. Ikke desto mindre har slike tradisjoner dype røtter i sosiologien. De skriver seg tilbake til Durkheims tenkning, og har i nyere tid inspirert innflytelsesrike forfattere, som Mary Douglas og Erving Goffman. Å anvende representasjonsverktøyet på rovdyrfeltet har gjort det mulig å si noe om, ikke bare de meningsforskjellene som kommer til uttrykk, men også hvorvidt det finnes en bredere kulturell forståelse av ulv som forener folk på begge sider av den åpenlyse konflikten.

Litteratur

- Abric, Jean-Claude (1976), "Jeux, conflits et représentations sociales". Thèse de Doctorat en Lettres, Université de Provence, Aix-en-Provence.
- Abric, Jean-Claude (1984), "A theoretical and experimental approach to the study of social representations in a situation of interaction". I Robert Farr og Serge Moscovici (red.) *Social representations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Abric, Jean-Claude (1993), "Central system, peripheral system: their functions and roles in the dynamics of social representations". *Papers on Social Representations* (2):75-78, tilgjengelig fra: <http://www.psr.jku.at/>
- Abric, Jean-Claude (2005), *Méthodes d'étude des représentations sociales*. Paris: Erès.
- Adler, T (1990), "Researchers agree data sharing is good, but specifics elude them". *Apa-Monitor*, juli.
- Album, Dag (1994), *Nære fremmede: pasientkulturen i sykehus*. Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Andersen, Reidar, John D. C Linnell og Håkon Hustad (2003), "Rovvilt og samfunn i Norge: en veileder til sameksistens i det 21. århundre". NINA temahefte 22.
- Barbour, Rosaline S. og Jenny Kitzinger (1999), *Developing focus group research: politics, theory and practice*. London: Sage Publications.
- Bauer, Martin W. og George Gaskell (1999), "Towards a paradigm for research on social representations". *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 29 (2):163-186.
- Bertaux, Daniel (1982), "The life course approach as a challenge to the social sciences". I Tamara K. Hareven og Kathleen J Adams (red.) *Aging and the Life Course Transitions: An Interdisciplinary Perspective*. New York/London: Guilford Press/Tavistock.
- Bjerke, Tore og Bjørn Petter Kaltenborn (1999), "The relationship of ecocentric and anthropocentric motives to attitudes toward large carnivores". *Journal of Environmental Psychology*, 19 (4):415-421.
- Bjerke, Tore, Ketil Skogen og Bjørn Petter Kaltenborn (2002), "Nordmenns holdninger til store rovpattedyr: resultater fra en spørreskjemaundersøkelse". NINA oppdragsmelding 768.
- Bobbé, Sophie (2000), "Les nouvelles cultures du sauvage ou la quête de l'objet manquant: état de la question". *Ruralia (online)*, tilgjengelig fra: <http://ruralia.revues.org/document180.html>
- Bourdieu, Pierre (1990), *The Logic of Practice*. Oxford: Polity Press.

- Brainerd, Scott M og Hans Chr Pedersen (2005), "Fakta-ark om Ulven (Canis lupus)". URL: <http://skandulv.nina.no/SKANDULV%20NEW/Publikasjoner/ARTSFAKTA%20ULV%20SKANDULV.pdf> (lesedato 18.01.08).
- Campion-Vincent, Véronique (2002), "Les réactions au retour du loup en France: une tentative d'analyse prenant 'les rumeurs' au sérieux". *Le Monde alpin et rhodanien*, 1-3 (Le fait du loup):11-52.
- Capozza, Dora , Egidio Robusto og Rita Sgarza (1995), "La representation sociale de l'argent". *Papers on Social Representations*, (1):1-104, tilgjengelig fra: www.psr.jku.at
- Dalla Bernardina, Sergio (2002), "Pourquoi danser avec les loups?". *Le Monde alpin et rhodanien*, 1-3 (Le fait du loup):73-96.
- De Rosa, Annamaria Silvana (1994), "From theory to metatheory in social representations: the lines of an argument of a theoretico-methodological debate". *Social Science Information*, 33 (2):273-304.
- Deutscher, Irvin (1984), "Choosing ancestors: some consequences of the selection from intellectual traditions". I Robert Farr og Serge Moscovici (red.) *Social representations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Direktoratet for naturforvaltning (2008a), "Lisensfelling". URL: <http://www.rovviltportalen.no/content.ap?thisId=500026755> (Lesedato: 25.02.08).
- Direktoratet for naturforvaltning (2008b), "Erstatningsdata". URL: <http://dnweb5.dirnat.no/rovbase/viewer.html> (Lesedato: 11.02.08).
- Douglas, Mary (1984), *Implicit meanings*. London: Routledge.
- Douglas, Mary (1997), *Rent og urent: en analyse av forestillinger omkring urenheter og tabu*. Oslo: Pax.
- Durkheim, Emile (1912), *Les formes élémentaires de la vie religieuse*. Paris: Presses Universitaires de France
- Durkheim, Emile (1968), "Représentations individuelles et collectives". *Sociologie et Philosophie*. Paris: Flammarion.
- Ellen, Roy F. (1996), "The cognitive geometry of nature". I Philippe Descola og Gísli Pálsson (red.) *Nature and Society: Anthropological Perspectives*. New York: Routledge.
- Farr, Robert og Ivana Markova (1995), "Professional and Lay Representations of Health, Illness and Handicap". I Robert Farr og Ivana Marková (red.) *Representations of Health, Illness and Handicap*. Chur: Harwood Academic Publishers.
- Farr, Robert og Serge Moscovici (1984), *Social representations*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Fog, Jette (2004), *Med samtalen som udgangspunkt: det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk Forlag.
- Halkier, Bente (2002), *Fokusgrupper*. Frederiksberg: Samfundslitteratur/Roskilde Universitetsforlag.
- Herzlich, C. (1992), *Santé et maladie: analyse d'une représentation sociale*. Paris: Edition de l'école des hautes études en sciences sociales
- Innst.S.nr.174 (2003-2004), Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om rovvilt i norsk natur.
- Jodelet, Denise (1989), *Folies et représentations*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Kaltenborn, Bjørn Petter og Tore Bjerke (2002), "The relationship of general life values to attitudes towards large carnivores". *Human Ecology Review*, 9 (1):55-61.
- Krange, Olve og Ketil Skogen (2003), "Skudd i løse lufta? Unge jegere og rovdyrpolitikken". I Fredrik Engelstad og Guro Ødegård (red.) *Ungdom, makt og mening*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Krueger, Richard A. og Mary Anne Casey (2000), *Focus groups: a practical guide for applied research*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Litton, Ian og Jonathan Potter (1985), "Social representations in the ordinary explanation of a 'riot'". *European Journal of Social Psychology*, 14:371-388.
- Lunt, Peter og Sonia Livingstone (1996), "Rethinking the Focus Group in Media and Communications Research". *Journal of Communication*, 46 (2):79-98.
- Mauz, Isabelle (2002), "L'arrivée des loups dans les Alpes françaises et la transformation des rapports au sauvage". *Le Monde alpin et rhodanien*, 1-3 (Le fait du loup):199-214.
- Mauz, Isabelle (2005), *Gens, cornes et crocs*. Paris: INRA editions.
- McKinley, Andy og Jonathan Potter (1987), "Social Representations: A conceptual critique". *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 17 (4):471-487.
- Morgan, David L. (1997), *Focus groups as qualitative research*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Moscovici, Serge (1963), "Attitudes and opinions". *Annual Review of Psychology*, 14:231-260.
- Moscovici, Serge (1969), Forord til Herzlich i *Santé et maladie. Analyse d'une représentation sociale*, C. Herzlich. Paris: Edition de l'Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales.
- Moscovici, Serge (1976), *La psychanalyse, son image, son publique*. Paris: Presses Universitaires de France.

- Moscovici, Serge (1984), "The phenomenon of social representations". I Robert Farr og Serge Moscovici (red.) *Social representations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Moscovici, Serge (1988), "Notes towards a description of social representations". *European Journal of Social Psychology*, 18:211-250.
- Moscovici, Serge (1993b), "Introductory address at the first international conference on social representations". *Papers on Social Representations* (3):1-10, tilgjengelig fra: www.psr.jku.at.
- Moscovici, Serge (1993a), "Des représentations collectives aux représentations sociales". I Denise Jodelet (red.) *Les représentations sociales*. Paris: Presses Universitaires de France.
- O'Rourke, Eileen (2000), "The Reintroduction and Reinterpretation of the Wild". *Journal of Agricultural & Environmental Ethics*, 13 (1):145-165.
- Potter, Jonathan (1996), *Representing reality*. London: Sage Publications.
- Potter, Jonathan og Michael Billig (1992), "Re-representating representations - discussion of Råty & Snellman". *Papers on Social Representations*, (1):15-20, tilgjengelig fra: www.psr.jku.at
- Potter, Jonathan og Derek Edwards (1999), "Social representations and discursive psychology: From cognition to action". *Culture & Psychology*, 5 (4):447-458.
- Potter, Jonathan og Ian Litton (1985), "Some problems underlying the theory of social representations". *British Journal of Social Psychology*, 24:81-90.
- Rose, Diana, Danielle Efraim, Marie-Claude Gervais, Helene Joffe, Sandra Jovchelovitch og Nicola Morant (1995), "Questioning consensus in social representation theory". *Papers on Social Representations*, (2):150-176, tilgjengelig fra: <http://www.psr.jku.at/>
- Silverman, David (2004), *Qualitative research: theory, method and practice*. London: Sage Publications.
- Skogen, Ketil (2001), "Who's afraid of the big, bad wolf? Young people's responses to the conflicts over large carnivores in eastern norway". *Rural Sociology*, 66 (2):203-226.
- Skogen, Ketil og Hanne Haaland (2001), "En ulvehistorie fra Østfold: samarbeid og konflikter mellom forvaltning, forskning og lokalbefolkning". NINA fagrapport 52.
- Skogen, Ketil og Olve Krange (2003), "A Wolf at the gate: the anti-carnivore alliance and the symbolic construction of community". *Sociologia Ruralis*, 43 (3):309-325.
- Skogen, Ketil, Isabelle Mauz og Olve Krange (2008), "Cry wolf! Narratives of the wolf conflicts in France and Norway". *Rural Sociology*, 73 (1):105-133.
- Solheim, Jorunn (1997), Forord til Douglas i *Rent og urent: en analyse av forestillinger omkring urenheter og tabu*, M. Douglas. Oslo: Pax.

Stortingsmelding nr.15 (2003-2004), Rovvilt i norsk natur. Miljøverndepartementet.

Thagaard, Tove (2003), *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Wabakken, Petter, Åke Aronson, Thomas H Strømseth, Håkan Sand, Linn Svensson og Ilpo Kojola (2007), *Ulv i Skandinavia: statusrapport for vinteren 2006-2007*. Høgskolen i Hedmark oppdragsrapport nr. 6.

Wagner, Wolfgang og Nicky Hayes (2005), *Everyday discourse and common sense: the theory of social representations*. New York: Palgrave Macmillan.

Waterton, Claire og Brian Wynne (1999), "Can focus groups access community views?" I Rosaline Barbour og Jenny Kitzinger (red.) *Developing focus group research: politics, theory and practice*. London: Sage Publications.

Widerberg, Karin (2001), *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt: en alternativ lærebok*. Oslo: Universitetsforlaget.

Wilkinson, Sue (1999), "How useful are focus groups in feminist research?" I Rosaline Barbour og Jenny Kitzinger (red.) *Developing focus group research: politics, theory and practice*. London: Sage Publications.

Wilson, Matthew A (1997), "The wolf in Yellowstone: science, symbol or politics? Deconstructing the conflict between environmentalism and wise use". *Society & Natural Resources*, 10:453-468.

Alle kilder er oppgitt.

Antall ord i denne oppgaven er: 37535

Vedlegg I Min intervjuguide

Hovedtema	Mulige teoretiske aspekter	Spørsmål
Ulvens plass og funksjon (Symbolsk trussel)	<ul style="list-style-type: none"> - Natur vs. kultur – representasjon av ”det ville”? - Ulvens status (trussel vs. lovlig...) - Symbolsk orden vs. symbolsk trussel (matter out of place?) (hvor hører den hjemme?) - Endogen vs. eksogen → pådyttet vs. naturlig og harmonisk 	<ul style="list-style-type: none"> - Synes dere ulven hører hjemme noe sted, og i tilfelle hvor? - Tenker dere at ulven kan ha noen form for funksjon – at det er grunner for at det bør finnes ulv?
Beskrivelser/definisjoner av ulv: vesen og adferd (Mytisk ulv)	<ul style="list-style-type: none"> - Forbindelser til selvet – menneskelige egenskaper - Oppfattes/omtales som enkeltstående individer eller flokkdyr? 	<ul style="list-style-type: none"> - Hvordan beskriver folk her omkring ulven? Jeg tenker da på ulvens vesen – hvordan den er, og hvordan den oppfører seg.
Forholdet mellom ulven og andre dyr (Symbolsk orden)	<ul style="list-style-type: none"> - Avvikende/sammenfallende adferd og egenskaper – i forhold til hva? → symbolsk trussel vs. orden - Symbolsk orden 	<ul style="list-style-type: none"> - Hvis vi skal sammenligne ulven med andre dyr, hva slags tanker har dere om det?
Forholdet mellom mennesker og ulv (Det dyriske selvet)	<ul style="list-style-type: none"> - Forbindelser til selvet - Frykt/risiko - Kontroll – redefinering av tradisjonelle representasjoner av ”det ville” 	<ul style="list-style-type: none"> - Ut fra deres erfaring; kan dere tenke dere grunner til at folk i området her liker, eller ikke liker ulv? - En del folk har uttrykt at de er redde for ulven. Hva tror dere er de viktigste grunnene til denne frykten? - Hvis man møter en ulv ansikt til ansikt, hva mener dere man bør gjøre? - Hvis man først skal leve med ulv ganske tett innpå seg, hvordan burde man da som mennesker forholde oss til dem?
Konfronterende spørsmål: Kunne vi greid oss uten ulv i verden?		

Vedlegg II Prosjektgruppens intervjuguide

Hovedtema	Dimensjoner	Stikkord/spørsmål
Bakgrunn	Biografiske opplysninger	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Hva deltakerne driver med ➤ Tilknytning til bygda/området ➤ Tilhørighet til foreninger, andre fritidssysler
Lokale forhold	<ul style="list-style-type: none"> • Lokalsamfunnet (sosiale forhold) • Før og nå • Naturbruk 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fortell litt om hvordan det er å bo i Trysil (særlig fokus på forholdet mellom folk som bor der) ➤ Si noe om forskjeller mellom før og nå ➤ Forhold til naturen og bruk av denne
Rovdyr	<ul style="list-style-type: none"> • Rovdyrsituasjonen i kommunen • Ulvens plass • Ulvens vesen og adferd • Forholdet mellom ulv og andre dyr • Forholdet mellom mennesker og ulv 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Beskrive hvordan rovdyrsituasjonen i kommunen er nå ➤ Hvor hører ulven hjemme (Norge, Trysil, eller hvor?) ➤ Det har vært mye snakk om ”normal og ”unormal” ulveadferd (f. eks. i forbindelse med hybrider). Hva forbinder dere med ”normal” ulveadferd? ➤ Generelle inntrykk av ulvens ”natur”, f.eks. beskrivelser av eventuelle møter med ulv ➤ Hva bør man gjøre hvis man møter en ulv ansikt til ansikt? ➤ Hvordan er ulven, sammenlignet med andre dyr? (Hva er det med ulven...) ➤ Kan dere tenke grunner til at folk liker eller ikke liker ulv (målet er kvalitative beskrivelser) ➤ Hvorfor frykter mange ulven?
Forvaltning	<ul style="list-style-type: none"> • Nye ordninger • Jakt på rovdyr • Forhold til lokale og sentrale forvaltningsenheter 	<p>Erfaringer med:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rovviltregioner- og nemnda - Tilskudd til tiltak mot rovdyrskader (sanking, gjerding, hjemmebeite) - Erstatning for rovviltskader (erstatningsoppgjør) - Forvaltningsplaner for rovvilt/store rovdyr - Ulvesonen: eget forvaltningsområde for ynglende ulv (hele Østfold, og Oslo, deler av Akershus og Hedmark) - Nasjonale mål for rovviltbestandene (formulert som antall ynglinger) - Grenseflokker <p>Jakt på rovdyr:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kvote - lisens - forskjell på ”jakt” og ”felling” <p>Forhold til</p> <ul style="list-style-type: none"> - Miljøverndepartementet - Direktoratet for naturforvaltning - Statens naturoppsyn - Rovviltkontaktene - Kommunens rolle i rovviltforvaltninga
Turisme (Trysil)	<ul style="list-style-type: none"> • Nye former for friluftsliv (skisport, villmarksturisme...) • Rovdyras innvirkning på reiselivet • Rovviltsenteret 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Turismens betydning og utvikling ➤ Hvilken betydning har rovvilt for turismenæringen? ➤ Hva gjør turisme med naturen? ➤ Syn på etableringen av rovviltsenteret i Trysil

Rovvilt og samfunn 2: Erfaringer med rovviltforvaltning i Sør-Skandinavia

Informasjon til intervjudeltakere og andre nøkkelpersoner i Trysil

Norsk institutt for naturforskning (NINA) er i gang med et stort tverrfaglig forskningsprosjekt om konsekvensene av rovviltforvaltningen i Norge og Sverige. Prosjektet omfatter både biologisk forskning og samfunnsforskning. Dette er informasjon om den samfunnsvitenskapelige delen, som skal kartlegge befolkningens oppfatning av dagens rovviltforvaltning i noen berørte områder. Den norske delen av prosjektet er finansiert av Norges forskningsråd og Direktoratet for naturforvaltning.

I løpet av de siste 30 årene har *vern* erstattet *utryddelse* som mål for rovviltforvaltningen. Med sterke restriksjoner på jakt har bestandene av de fire store rovdyra ulv, bjørn, gaupe og jerv begynt å vokse. I denne perioden har det også foregått omfattende forskning på rovdyr og deres byttedyr (særlig elg, rådyr og rein). Hundrevis av dyr er radiomerket og gode overvåkningsdata er tilgjengelige for alle artene. Kunnskapene om bestandenes størrelser og dyras atferd er etter hvert godt utviklet. Det samme er metodene for overvåkning.

Rovdyra og rovdyrforvaltningen er omgitt av konflikter. Dette er konflikter ikke bare mellom folk og dyr, men mellom mennesker med forskjellige meninger og ofte med forskjellige posisjoner i samfunnet. Derfor har rovdyrproblemene blitt tema også for samfunnsforskningen, og i Norge har vi alt gjort en god del.

En hovedkonklusjon så langt er at disse konfliktene ikke bare handler om problemene rovdyra kan forårsake. Selvfølgelig er det ille for noen at sauer og hunder blir drept, og det er ikke bra at folk er urolige for å ha store rovdyr i nærheten. Men mange ser på rovdyrforvaltningen som ledd i en mer omfattende politikk som går på bekostning av distriktene, og som også fører til avfolking, sentralisering, gjengroing og mange andre problemer. Rovdyra kan bli ”dråpen som får begeret til å flyte over”. Andre kan betrakte motstand mot rovdyr som bakstreversk og gammeldags, i utakt med moderne miljøpolitikk. Vi kan også se en gryende motsetning mellom tradisjonell utmarksbruk og nye næringsveier, ikke minst innen reiseliv. Det er i alle fall ingen tvil om at rovdyrkonfliktene påvirkes av generelle maktforhold i samfunnet og veves inn i politiske kamper som strekker seg mye lenger enn selve rovviltforvaltningen.

Både den naturvitenskapelige og den samfunnsvitenskapelige forskningen har vært premissleverandører for politikk og forvaltning, for eksempel i forbindelse med den siste rovviltmeldingen (St. meld. Nr. 15 (2003 – 2004) ”Rovvilt i norsk natur”). Men vi vet fremdeles for lite om hvordan folk reagerer på ulike konkrete forvaltningstiltak, for eksempel den nye regionale forvaltningsmodellen i Norge, rovviltjakt, erstatningsordninger, soner, osv. Innenfor dette prosjektet er målsetningen å bringe forskningen nærmere folks konkrete opplevelse av dagens rovviltforvaltning, og å formidle denne kunnskapen til forvaltningsorganer, politikere og organisasjoner.

Norge og Sverige har felles rovdyrbestander, og forvaltningen i de to landene må ses i sammenheng. Det er også vanlig å sammenligne rovdyrsituasjonen i Norge og Sverige for å

underbygge forskjellige standpunkter i debatten. Men det har vært forsket mindre på rovviltkonfliktene i Sverige enn i Norge, og vi vet alt for lite om forholdene der. Situasjonen i Sverige er ganske forskjellig fra den norske. Den svenske landsbygda er enda tynnere befolket og utmarksbeite er lite utbredt. Dermed er de to landene forskjellige med hensyn til det sosiale grunnlaget for en av de viktigste konfliktdimensjonene – konflikten mellom rovdyrvern og beitebruk. Men beitebrukerne er i mindretall også i norske kommuner. Tidligere forskning har vist at tyngdepunktet rovdyrmotstanden finnes blant folk i yrker utenfor landbruket, som bruker naturen til jakt og andre former for rekreasjon. Dette finnes i Sverige også, og mye tyder på at konfliktnivået i Sverige øker raskt. Selv om Norge har opprettholdt en helt annen bosettingsstruktur enn Sverige, kan det være grunn til å anta at de to landene ligner hverandre mye når det gjelder de konfliktdimensjonene som ikke handler om dyr på utmarksbeite. Men til nå er det ingen som har foretatt en systematisk sammenligning. Derfor er også det en viktig oppgave for prosjektet.

Studieområde

Vi skal konsentrere oss om grensetraktene i Sør-Norge og de midtre delene av Sverige. Det vil si Hedmark, Akershus, Østfold, Värmland, Dalarna, Örebro län og Västmanland. Biologene kaller av og til dette området for det ”Sørlige sentrale skandinaviske økosystemet” (SSSØ). Det bor om lag to millioner mennesker innenfor området som dekker et areal på 95 000 kvadratkilometer. Økosystemet inneholder samtlige skandinaviske ulveflokker, et stort antall gauper, og det sørligste reproduksjonsområdet for brunbjørn. Jerven koloniserer også SSSØ fra nord i disse dager. Regionen inneholder to av de norske forvaltningsområdene for rovdyr, hele den norske ”ulvesonen” og fire län som er sentrale i den svenske rovviltforvaltningen.

På norsk side kommer vi til å drive samfunnsforskningen i Trysil og Halden. I begge kommunene er mange berørt av rovdyra på en eller annen måte. Samtidig er kommunene ganske forskjellige når det gjelder befolkningens størrelse og sammensetning. De har imidlertid det til felles at de ikke er ensidige primærnæringskommuner, og vi tror derfor at vi kan få et innblikk i andre sider ved rovdyrproblematikken enn vi ville fått der husdyrtap er et dominerende konflikttema.

Hvordan gjør vi det?

Vi står overfor et tema som i første omgang krever en åpen utforskning av folks oppfatninger av dagens forvaltning, av konfliktene og av rovdyrpolitikken generelt. Metoden må være i stand til å fange opp den variasjonen som finnes mellom ulike befolkningsgrupper når det gjelder synet forvaltning av rovdyrstammene.

Vi kommer for det meste til å bruke gruppeintervjuer, som ofte kalles *fokusgrupper*. En fokusgruppe består av 3-10 mennesker som skal kommentere og diskutere et bestemt tema. Det er ofte en bra metode når forskerne ikke skal inn på veldig personlige ting, men er interessert i å få i gang en diskusjon. Vi ønsker likevel å trenge litt dypere ned i sakene slik at vi kan forstå godt hvorfor folk mener det de mener. Derfor ønsker vi grupper der folk har noe til felles og gjerne kjenner hverandre, slik at samtalene kan flyte fritt. Det kan være grupper bestående av jegere, grunneiere, naturvernere, osv. Til sammen bør fokusgruppene nærme seg et tverrsnitt av kommunens befolkning.

Det er avgjørende at vi ikke bare får kontakt med folk som har bestemte og sterke meninger. Vi har tidligere sett at ganske mange, selv i rovdyrkommuner, ikke er særlig engasjert i

rovdyrspørsmålet. De har ikke alltid noen klare oppfatninger av rovdyrpolitikken, og noen er rett og slett lei hele greia. Dette er grupper som har kommet i bakgrunnen, også i vår tidligere forskning. Men deres syn på rovvilt og naturforvaltning er viktig om vi skal danne oss et best mulig bilde av mangfoldet de berørte områdene. Derfor ønsker vi noen fokusgrupper på arbeidsplasser og andre steder der folk er samlet av andre grunner enn sin tilknytning til utmark og natur.

En totrinns strategi skal sørge for at vi oppnår den nødvendige informasjonen. Ved å snakke med et utvalg nøkkelpersoner håper vi å få oversikt over relevante grupperinger i lokalsamfunnet. Basert på denne informasjonen setter vi sammen fokusgruppene, med mest mulig lokal hjelp. Kan deltakerne rekrutteres av folk som kjenner dem, og ikke av oss, er det det aller beste.

Personvern og lagring av data

- Intervjuene vil normalt bli tatt opp elektronisk, men vi registrerer ikke deltakernes navn. Personopplysninger blir registrert bare i den grad de er relevante (yrke, utdanning og lignende). I forbindelse med all rapportering fra prosjektet vil alle opplysninger anonymiseres slik at ingen enkeltpersoner kan kjennes igjen. Intervjuopptak og eventuelle utskrifter av intervjuer vil bli oppbevart elektronisk i kryptert form hos NINA, og vil ikke stilles til rådighet for forskere utenfor teamet som deltar i ROSA II.

Formidling og rapportering

Vi skal rapportere fra prosjektet på vanlige måter, i rapporter og vitenskapelige artikler. Men vi legger også stor vekt på å skrive om det vi finner ut i tidsskrifter som Jakt & Fiske, Miljøjournalen, lokalaviser, osv. Vi vil også – som i tidligere prosjekter – satse mye på å formidle resultater tilbake til alle som har hjulpet oss i berørte lokalsamfunn og til andre som måtte være interessert. Det kan skje på mange måter: Kortrapporter eller ”fakta-ark”, foredrag, osv.

Vi håper dette har gitt et inntrykk av hva vi skal gjøre og av hva vi ønsker å oppnå. På forhånd takk for hjelpen.

Med hilsen

Ketil Skogen

Olve Krange

